

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI  
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra psychologie

SOCIÁLNÍ ASPEKTY  
SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO  
PÉČE RODIČŮ PO  
ROZVODU

*Bakalářská práce*

Barbora Ašková

Psychologie se zaměřením na vzdělávání (2008-2012)

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jana Miňhová, CSc.

Plzeň, duben 2012

Prohlašuji, že jsem předloženou závěrečnou práci vypracovala samostatně s použitím zdrojů informací a literárních pramenů, které uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Plzni dne 13. dubna 2012

.....  
*vlastnoruční podpis*

### **Poděkování**

Děkuji paní Doc. PhDr. Janě Miňhové, CSc. za odbornou pomoc, cenné rady, předané zkušenosti a ochotu během společných konzultací při zpracovávání bakalářské práce.

**Obsah:**

<b>ÚVOD</b> .....	6
<b>TEORETICKÁ ČÁST</b> .....	7
<b>1 Rodina</b> .....	7
1.1 Definice rodiny .....	7
1.2 Historický vývoj rodiny .....	8
1.3 Rodina současnosti .....	10
<b>2 Rozvod</b> .....	12
2.1 Teorie rozvodu .....	12
2.2 Příčiny rozvodu.....	14
2.3 Etapy rozvodu .....	15
2.4 Poměry po rozvodu .....	20
<b>3 Zapojení dětí do rozvodového řízení</b> .....	22
3.1 Nejčastější otázky dětí – dětské obavy .....	22
3.2 Reakce dětí na rozvod rodičů.....	23
3.3 Pomoc dětem.....	28
3.4 Orgán sociálně právní ochrany dětí .....	30
<b>4 Svěření dítěte do péče</b> .....	32
4.1 Historie.....	32
4.2 Druhy péče o dítě po rozvodu rodičů.....	32
4.3 Kritéria pro posuzování kvality výchovných předpokladů rodičů.....	34
4.4 Výlučná péče jednoho z rodičů.....	36
4.4.1 Matky pečující o dítě .....	36
4.4.2 Otcové pečující o dítě .....	38
4.5 Kontakt s druhým rodičem .....	39
4.6 Rizika pro vývoj dítěte při neexistujícím styku s druhým rodičem .....	41
4.7 Nevlastní rodiče .....	43

5	<b>Společná péče</b> .....	46
6	<b>Nový trend - střídavá péče</b> .....	49
	<b>PRAKTICKÁ ČÁST</b> .....	52
1	Formulace hypotéz, cíle výzkumu .....	52
2	Popis užitých metod .....	53
3	Popis zkoumané skupiny .....	54
4	Výsledky šetření a jejich interpretace .....	57
5	Statistické zhodnocení výsledků výzkumu .....	76
	<b>ZÁVĚR</b> .....	79
	<b>RESUMÉ</b> .....	81
	<b>RESUMÉ</b> .....	82
	<b>SEZNAM LITERATURY</b> .....	83
	<b>SEZNAM PŘÍLOH</b> .....	85

# ÚVOD

Na problematiku rodiny v souvislosti s rozvodem a porozvodovou péčí o děti lze pohlížet z mnoha úhlů pohledu, z hlediska historického, sociologického, právního i psychologického. Všechna tato hlediska se vzájemně prolínají, úzce spolu souvisejí a je nutné akceptovat je, abychom získali ucelený přehled o dané problematice, která je nedílnou součástí moderní společnosti.

Obsah práce se soustředí na sociální aspekty svěřením dítěte do péče rodičů po rozvodu. První část je zaměřena na teoretické zpracování tématu, které je doplněno vlastními postřehy a myšlenkami, které by jej mohly obohatit, rozšířit a vést k úvaze nad danou problematikou. Krátká vstupní kapitola se zabývá nejednotností a různorodostí definice pojmu rodina a vývojem rodiny v historii, v období od pravěku po současnost. Další kapitola je věnována problematice rozvodu a popisuje podrobněji jeho etapy, legislativní a subjektivní příčiny, motivy a determinanty rozvodovosti. Dále se práce zaměřuje na poměry po rozvodu zahrnující dětské obavy, reakce dětí na rozvod v jednotlivých vývojových etapách a pomoc dětem poskytovanou ze strany rodičů, prarodičů i orgánů sociálně právní ochrany dětí. Analyzuje jednotlivé druhy péče o dítě po rozvodu – výlučná péče matky, výlučná péče otce, společná péče a střídavá péče; jejich výhody, nevýhody a současné „trendy“. Poukazuje také na kritéria pro posuzování kvality výchovných předpokladů rodičů, roli nevlastních rodičů, nutnost kontaktu s druhým rodičem a rizika pro vývoj dítěte při nerespektování tohoto kontaktu.

Cílem této práce byla zejména analýza a rozpracování rozvodové problematiky se zaměřením a uvědoměním si důsledků rozvodu a sociálních aspektů dětí svěřených do péče po rozvodu a rovněž zamyšlení se nad formami následné porozvodové péče. Práce svým rozsahem nemůže sice poskytnout detailní analýzu problematiky, ale její smysl je možné vidět v ucelenosti a návaznosti jednotlivých témat a v respektování současné právní úpravy zákona o rodině, jako i v podložení a doplnění závěrů z části teoretické statistickými údaji z praktické části. Praktickou část tvoří dvě formy výzkumu, který je věnován analýze a prezentaci výsledků provedeného šetření. První formu výzkumné části tvoří statistické údaje ministerstva spravedlnosti týkající se pravomocných rozhodnutí soudu v řízení o nezletilých dětech od roku 2002 do 2011. Druhou formu tvoří dotazníkové šetření, kterým byly zjišťovány sociální aspekty a důsledky rozvodu rodičů ve vztahu k dětem.

# TEORETICKÁ ČÁST

## **1 Rodina**

### **1.1 Definice rodiny**

Definice pojmu „rodina“ je velmi nejednotná a různorodá. Její pojetí je z velké míry závislé na státě a náboženství. Rodinu lze chápat jako malou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny nejen manželskými a příbuzenskými, ale i jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života. Rodina představuje skupinu osob přímo spjatých pokrevními svazky, manželstvím nebo adopcí, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí. Je to základní a nejvýznamnější společenská jednotka, jejíž společenský význam je nezastupitelný, a je tudíž pod ochranou státu a chráněna zákonem (Veselá a kol., 2003).

Matějček (1994) definuje rodinu jako nejstarší lidskou společenskou instituci. Vznikla v dávných dobách jednak z přirozeného pohlavního pudu, který vede k plození a rozmnožování jakéhokoliv živočišného druhu, a především z potřeby ochraňovat své potomstvo, učit jej, vzdělávat a připravovat na život. Vytvoření rodiny se tak stalo základní podmínkou pro přežití každého tehdejšího jedince. Tendence ochraňovat své dítě, vzdělávat jej a vychovávat přetrvávala samozřejmě dodnes, avšak spíše ve významu životní potřeby nežli nutnosti.

Podle Výrosta a Slaměníka (1998) je rodina nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoj k personálnímu okolí, k sobě samému i ke společnosti obecně.

Rodina je prvním závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává. Předurčuje jeho osobní vývoj, jeho vztahy k jiným skupinám lidí. Rodina dítě orientuje na určité hodnoty, vystavuje ho určitým konfliktům, poskytuje mu určitý typ podpory. Tímto ovlivňuje sociální dovednosti dítěte (Matoušek, 2003).

## 1.2 Historický vývoj rodiny

V historii lze formu rodiny dělit do těchto částí – manželství skupinové, párové, monogamní, vícečetné a eligitární. U skupinového manželství spolu žili muži i ženy ve skupině a existoval volný výběr partnerů. Děti narozené z těchto svazků byly společné, protože nebylo jasné, kdo je otcem jednotlivých dětí. Matky měly k dětem přirozeně blíže a měly také velmi důležité postavení. Vyvinul se matriarchát. Později se vydělily jednotlivé dvojice a vznikalo párové soužití. Postupně, když dvojice v páru začínala mít nějaký majetek, který vznikl chovem dobytka a oddělováním polí, rozvojem řemesel a obchodu, vznikala monogamie. Otec byl tedy autoritou, ale bohužel velmi násilnou. Žena měla podřízené postavení, stala se inventářem v domácnosti, bez práv, pouze s povinnostmi. Přesto je však monogamie pokrokovější především v péči o děti. Je to už znak civilizované společnosti, kde oba rodiče mají za své děti odpovědnost. Dále existují i vícečetné rodiny, kdy muž má více manželek. Tyto rodiny jsou běžné v zemích Indie, Arábie a Afriky. Rodina eligitární je typ rodiny současné, ve které dochází k zrovnoprávnění postavení ženy v rodině a emancipaci. Matky, ženy se stávají i živitelkami rodiny. Toto se odráží i na výchově dětí (Matoušek, 2003).

První zmínky o rodině nacházíme již v období pravěku. Člověk žil tehdy ve společnosti, která byla společností klanovou. Jednalo se o společnost organizovanou, kde jednotlivci měli přiřčeny role podle pohlaví, věku a společenského postavení. Takový klan sdílel stejný náboženský kult, obýval společné teritorium, uplatňoval pravidla dovolující nebo zakazující určité sňatky. V období pravěku šlo především o menší, početně stabilizovaná společenství s nízkou porodností. Nejmenší jednotkou takové skupiny byla rodina existující již v době kamenné, jejíž členové byli pokrevně příbuzní. V pravěké rodině hrálo svou úlohu dítě, muž jako otec, a především žena, která hrála nejdůležitější roli matky. Ženský princip, projevující se rozením dětí a péčí o ně, byl posvátný. Ženy byly proto také uctívány. V období pravěku mluvíme o tzv. matriarchátu. Kultura žen byla postupně vyvrácena kulturou mužů, kteří se dostali do popředí ve společnosti i v rodinách (Matoušek, 2003).

Ve starověkém Řecku byla společnost organizována do tzv. rodů, což byl soubor striktně patriarchálních rodin. Rodina byla považována za základní jednotku společnosti. Postavení ženy v rodině bylo podřízené. Ženy mohly vycházet ven jen ojedinele a převážně se zdržovaly ve vyhrazené části domu. Jestliže byla žena vdaná, pečovala o domácnost



a o jiné věci se nestarala. Muž byl svobodným a plnoprávným občanem. Na rozdíl od ženy se mohl kdykoliv nechat rozvést bez všech formalit. Zajímavé je, že rozvodů bylo ve starém Řecku mnohem méně než ve starém Římě, a to i přesto, že římská rodina byla posvátná (význam rodiny byl uzákoněn již v roce 450 př. n. l. v římském právním kodexu „Dvanáct desek“). Muž se mohl rozvést bez všech formalit, zatímco žena, chtěla-li se rozvést, musela požádat o souhlas státního úředníka, který posuzoval její důvody. Dítě bylo v rodině považováno za plnoprávnou bytost až v okamžiku, kdy dostalo jméno. Běžným prostředkem regulace velikosti rodiny bylo v této době tzv. odkládání dětí. V takovýchto případech se děti v košicích nebo hliněných nádobách odkládaly na veřejná místa. Nalezené dítě se pak mohlo stát otrokem toho, kdo jej vychoval (Matoušek, 2003).

O podobě raně středověké evropské nebo slovanské rodiny a rodinných vztahů v období po pádu starověkého římského impéria existuje jen velmi malé množství historických pramenů. Slovanská rodina byla patriarchální. V době pohanské bylo tolerováno i mnohoženství. Pozdější středověká společnost, ovlivněná křesťanstvím, byla již společností stavovskou. Pro každý stav (šlechta, duchovenstvo, měšťanstvo, venkované) platily jiné právní normy a byl charakteristický jiný typ rodiny. Ve středověku byla rodina významnou institucí, bez které jednotlivec mohl existovat jen velmi těžko, neboť bez příslušnosti k feudálnímu pánovi a k rodině neměl téměř ve společnosti místo. V této době se jednalo převážně o velké vícegenerační rodiny. Ve středověké rodině přetrvávalo vedoucí postavení muže a podřízená role ženy. Hlavním úkolem rodiny dle křesťanství bylo plození dětí. Děti se připravovaly na svá povolání především v jiných rodinách. Díky tomu trvalo dětství asi pouze do osmi let dítěte. Vzdělávání dívek bylo minimální. Rodina byla nejen společenskou jednotkou, ale současně plnila i funkci výrobní a výchovnou (Matoušek, 2003).

V období novověku se zvyšoval obecně zájem o rodinu, který byl podporován rovněž státní mocí. Původní patriarchální rodina se rozpadala, muž přestal být jediným živitelem rodiny a jeho prestiž začala klesat. Ačkoli muži měli stále pevnou sociální roli, začaly se prosazovat myšlenky emancipace a zrovnoprávnění žen s muži. Díky hodnotovým změnám v celé společnosti se postupně přecházelo k regulované reprodukci a rodinným ideálem byly pouze dvě děti. Vedle své pokračující role výchovné posilovala nová doba význam rodiny jako útočiště před veřejným světem, únik od konzumní společnosti (Matoušek, 2003).

### 1.3 Rodina současnosti

V současné době se rodiny velmi liší svým uspořádáním, stylem rodinného soužití, socioekonomickou úrovní a dalšími charakteristikami. Ve společnosti naší doby jsou hlavními trendy týkajícími se rodin především tendence odkládat sňatky a rození dětí na dobu co nejpozdější, zakládat rodinu neformálně, bez legálního sňatku, nárůst rozvodovosti, neochota vstupovat po rozvodu do dalšího svazku a mít děti, omezování počtů dětí v rodině, případně nemít děti vůbec, prodlužování doby, po kterou děti a rodiče žijí spolu. Tyto charakteristické znaky poukazují nejen na prosazování individuálních zájmů nad zájmy rodinnými, ale i změny hodnotových orientací, různé životní styly, růst ekonomické nejistoty a vývoj ekonomických podmínek mladých rodin. Důležitým aspektem ovlivňujícím vývoj rodiny je také např. zkvalitňování antikoncepce. V moderním světě se rodina ztlačila vzdálila ustálenému tradičnímu modelu. Mění se role muže a ženy. Žena 21. století získala značnou samostatnost osobní, ekonomickou i společenskou, nepovažuje někdy za nutné udržovat vztah s mužem kvůli společné výchově dětí. Na druhou stranu ale dochází i ke změně ekonomické funkce rodiny, kdy ekonomický tlak vyžaduje ekonomickou aktivitu obou partnerů a vytlačuje v rodinných prioritách péči o děti.

Dítě chápe rodinu nejen jako svou matku a otce. Rodina může být spatřována v dětských očích jako prostředí, v němž se o něj jedna či více osob stará, kde jsou děti takzvané vlastní či nevlastní. Dítě za své rodiče většinou přijímá ty, kteří se k němu chovají mateřsky a otcovsky, bez ohledu na to, zda to mají „potvrzené“ z porodnice. Dítěti také především záleží na stálém a citově příznivém, vřelém a přijímacím prostředí, ve kterém mají vyrůstat a vyvíjet se po duševní a charakterové stránce. Rodina představuje pro dítě jakousi primární společnost, ve které se ocitne. Jako taková stojí hned na začátku vývoje dítěte, má tedy možnost ovlivňovat je v nejcitlivějších fázích. Nejpřirozenějším způsobem může uspokojovat základní psychické potřeby dítěte. Je také modelem mezilidských vztahů, který si dítě ponese s sebou do života a podle kterého bude vytvářet vlastní vztahy. Nejvýznamnější je ovšem potřeba životní jistoty, neboť dítě úplně nejprve poznává, na koho je spolehnouti a s kým je mu dobře. Podle toho si pak vytváří svou sebejistotu a sebevědomí. Samozřejmě v jednotlivých rodinách se podmínky pro utváření sebevědomí dítěte velmi liší. Není dobře, jestliže dítě cítí od rodičů chlad, lhostejnost, nelásku či nepřátelství; potom ztrácí svou jistotu (Matějček, 1994).

Typologie současné rodiny podle Satirové (1994):

- přirozená je rodina, ve které se muž a žena starají o své děti až do dospělosti
- neúplná je rodina, kdy jeden z rodičů zemře, rodinu opustí a celá výchova je v rukou druhého rodiče
- smíšená je rodina, v níž jsou děti vychovávány nevlastními, adoptivními rodiči nebo homosexuálními rodiči, případně pěstouny
- institucionální rodina je v případě výchovy skupiny dětí skupinou dospělých v ústavech, společenstvích nebo rozšířených rodinách

Každá z těchto rodinných forem má své zvláštní problémy a možnosti.

Podle V. Satirové (1994) existují čtyři aspekty rodinného života:

- sebehodnocení, tj. pocity a názory, které má člověk o sobě
- komunikace, tj. způsoby, které lidé používají pro vzájemné porozumění
- rodinný systém tvořený pravidly, kterými se lidé ve svém cítění a jednání řídí
- společenská vazba představující způsob, jak se lidé chovají k ostatním lidem mimo rodinu

Ve všech rodinách má každá osoba pocit vlastní ceny, pozitivní nebo negativní; každá osoba komunikuje a každá se řídí pravidly. Jde o to jak a s jakými výsledky.

Rodina jako taková spočívá na manželství, ačkoliv v dnešní době mohou tvořit „rodinu“ i páry nesezdané. Funkčnost rodiny se odvíjí v první řadě od toho, co v rodině probíhá, nikoli jak je uspořádaná. Úplná rodina je hodnocena jako funkční rodina a z hlediska vývoje dětí a životní spokojenosti všech členů rodiny optimální. Na druhou stranu neúplná rodina je posuzována jako méně funkční. Uspořádání rodiny jistě s její funkčností může souviset především ve smyslu zvládnání nároků a požadavků (Satirová, 1994).

## 2 Rozvod

### 2.1 Teorie rozvodu

Rozvod je jednou z nejkomplicovanějších a nejbolestnějších událostí, které mohou lidé během svého života zažít. Rozvod se nedotkne jen rozcházejícího se páru, ale celé rodiny. Má své aspekty sociální, etické, právní, emoční a psychologické. Je to období naplněné stresem a frustrací důležitých lidských potřeb, jehož důsledky mohou ovlivňovat účastníky rozvodu po celý jejich další život. Rozvod má rozporné charakteristiky. Může být považován za určité společenské opatření, které zamezí nesouladu a konfliktům mezi manžely a současně umožní nové životní perspektivy a změny. Tyto základní předpoklady, pro které je možné rozvod akceptovat, ne vždy ale znamenají pozitivní změny. Naopak může docházet k mnohem větším konfliktům, stresům a frustracím i v době po rozvodu (Matějček, Dytrych, 2002).

Rozvody jsou ve všech demokratických zemích předmětem debat politiků, odborníků i veřejnosti. Jsou považovány za nevyhnutelnou daň, kterou lidé platí za vysokou míru osobní svobody, příznačnou pro moderní společnost. V Československu v době komunistického režimu měl stát zájem na snížení počtu rozvodů. Pracovníci manželských poraden byli tlačeni do pokusů o usmíření manželských neshod, i když v rodinách k němu často nebyly vhodné podmínky. I od soudů se očekávalo snižování počtu rozvodů. V roce 1950 činily rozvody zhruba 11% z uzavřených sňatků. V roce 1970 to bylo 24%, tedy necelá čtvrtina. V roce 1980 činil podíl rozvodů vůči sňatkům téměř jednu třetinu a v roce 2000 tvořily rozvody již polovinu z celkového počtu uzavřených sňatků. V následujících deseti letech počet rozvodů dále stoupal, a v roce 2010 činil přes 60% rozvedených manželství. Postupný pokles sňatků vyplývá ze změny způsobu života a vývojem utváření nových volnějších rodinných vztahů (viz. Příloha 1).

Současná společnost neovlivňuje výběr partnera, rozhodnutí založit rodinu a uzavřít manželství je osobní záležitostí. V mnoha starších společnostech ale volbu partnera určovala pravidla a významné rozhodující slovo měli rodiče snoubenců. Tím byl vytvořen systém určitých pojistek proti rozvodu, který v moderní společnosti není možný. Faktorem, který rovněž ovlivňuje počet rozvodů v moderních civilizovaných společnostech, je tempo společenských změn spojených s jinými generačními zvyklostmi a pravidly, jež se týkají manželských rolí i funkce rodiny. I na úrovni jedné generace vedle sebe existují různé modely rodinného soužití. V životním stylu lidí ve vyspělých společnostech je řada změn

(zaměstnání, bydliště), které jsou motivovány větším prospěchem. O manželství a rodině lidé mohou uvažovat jako o dočasné smlouvě. Proto je ve vyspělých společnostech vysoký počet rozvodů. Ty vznikají odlišnou souhrou vyvolávajících činitelů a jsou často provázeny nepříznivým názorem na příslušníky opačného pohlaví. Častěji reagují na rodinné konflikty návrhem na rozvod ženy. Důvodem není jejich lehkomyšlnost, ale fakt, že ženy jsou nefungujícím rodinným soužitím stresovány více než muži a jsou více emočně angažovány v rodině. Všichni účastníci rozvodu něco ztrácejí – dospělí svého partnera, děti stálou přítomnost jednoho z rodičů. V souvislosti s rozvodem někteří musejí změnit bydliště, zaměstnání, ekonomické ztráty jsou pravidlem (Matoušek, 2003).

*„Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak trvale a hluboce rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití; bere při tom v úvahu příčiny rozvratu manželství“* (§ 24, odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb. o rodině, dále jen zák. o rodině). Základním předpokladem pro zrušení manželství rozvodem je vážný nesoulad mezi manžely, který brání plnění společenského účelu manželství a obnovení manželského soužití. Soud přihlíží také k zájmům nezletilých dětí v tom směru, zda rozvrat má vliv na jejich výchovné prostředí. Soudem musí být rovněž posouzeno, jaká změna nastane ve výchovném prostředí dětí po rozvodu. Trvání manželství rodičů nezletilých dětí je možné pouze v případě, je-li reálná naděje na obnovení manželského soužití rodičů. Dítě nelze zcela před důsledky rozvodu rodičů uchránit. Lze však snížit nepříznivé dopady rozvodu. *„Mají-li manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody“* (§24, odst. 2 zák. o rodině). Zvláštní důvody mohou spočívat např. ve zdravotním stavu dítěte, kdy je například invalidní dítě psychicky vázáno na oba rodiče, nebo je péče o nemocné dítě natolik náročná, že ji mohou zajišťovat pouze oba rodiče. Manželství rovněž nelze rozvést, pokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu (Holub, Nová, Hyklová, 2007).

Rozvod lze chápat jako proces, který má svůj vývoj. Jeho jednotlivé etapy lze definovat a předpovídat. Z teoretického hlediska lze rozvod rozdělit do 3 stádií: rodinný nesoulad, manželský rozvrat a rozvod. Nesoulad vzniká z více či méně významných rozporů, které partneři nejsou schopni řešit ani vhodnými kompromisy. V průběhu manželského rozvratu se jedná již o podstatnější nefunkčnost rodiny v oblasti emoční, ekonomické či výchovné. Pokud je rozvrat akutní a dlouhodobý, může přejít v rozvod, který je formálním právním ukončením manželského vztahu dvou jedinců. Rozvod je na

rozdíl od rozvratu manželství deklarován tím, že je podán návrh na rozvod, proběhne rozvodové řízení a do rodinné situace vstupují úřední instituce (soudy, orgán péče o dítě apod.). Vedle rodin s rozvedenými manžely existují i rodiny, které žijí v trvalém rodinném rozvratu s narušením rodinných funkcí, ale o rozvod nepožádají (Matějček, Dytrych, 2002).

## 2.2 Příčiny rozvodu

Příčiny rozvodu lze chápat z hlediska legislativního, z hlediska subjektivně pociťovaných příčin rozpadu partnerského soužití a z hlediska determinantů rozvodovosti, které se zabývají vlivy různých faktorů na riziko rozvodu. Legislativní důvody rozpadů manželství vypovídají o tom, k jakým závěrům docházejí soudy při rozvodových řízeních, tedy jaké příčiny označily jako hlavní důvody rozpadu manželství. Subjektivní příčiny jsou určitými domněnkami partnerů o motivech a pociťovaných příčinách, které způsobily rozpad jejich vztahu (Vohlídalová, 2010).

Determinanty rozvodovosti. Obecnými determinanty může být uvolnění legislativy spojené s rozvodem a nahrazením původních funkcí rodiny institucemi moderní společnosti, dále vlivy proměn gender rolí na rozvodovost, vzdělání a socioekonomické postavení partnerů. Riziko rozvodu je vyšší u mužů se základním vzděláním, u žen je riziko rozvodovosti nejnižší ve skupinách s nejnižším a současně i nejvyšším stupněm vzdělání. Zvýšené riziko rozvodu manželství nastává v případě, pokud žena dosahuje vyššího vzdělání než muž. Rovněž opakované sňatky a přítomnost nevlastních dětí v rodině zvyšují pravděpodobnost rozpadu manželství. Pravděpodobnost rozvodu zvyšuje i rozvod rodičů, nízký věk v době sňatku, délka trvání manželství nebo předmanželské porody a těhotenství (Vohlídalová, 2010).

Legislativní příčiny rozpadu manželství. V současné době soudy mají na výběr jednu z deseti možností: rozdíl povah, názorů a zájmů; nevěra; nezáměr o rodinu, opuštění soužití; alkoholismus; nevážený sňatek; sexuální neshody; zdravotní důvody; zlé nakládání, odsouzení za trestný čin; ostatní příčiny; soud nezjistil zavinění. Tyto příčiny se však mohou odlišovat od příčin, které sami lidé považují za klíčové pro rozpad jejich vztahu. Nejčastěji bývá jako důvod rozvodu označena nevěra, alkoholismus na straně muže a nezáměr o rodinu na straně ženy. Avšak v návaznosti na novelu zákona o rodině statistika nevypovídá dostatečně kvalitně o důvodech rozvratu manželství, neboť pokud jsou

manželé domluveni o majetkovém vypořádání a úpravě poměrů po rozvodu týkajících se péče o nezletilé děti, soud již ze zákona příčinu rozvratu nezjišťuje (Vohlídalová, 2010).

Subjektivní příčiny a motivy rozvodů. Subjektivní důvody rozpadu manželství odrážejí způsob, jakým prožívají rozpad partnerského vztahu sami lidé a jaké důvody považují oni sami za hlavní. K hlavním faktorům, které rozdílné vnímání příčin rozvratu manželství ovlivňují, patří pohlaví, socioekonomické postavení a životní cyklus. Muži i ženy jsou vedeni odlišnými pohnutkami k ukončení partnerského vztahu. Souvisí to s odlišnými životními zkušenostmi, různou socializací a způsoby vypořádávání se s životními situacemi. Ženy jako příčinu rozpadu manželství nejčastěji uvádějí nedostatek komunikace, lásky a sdílených zájmů, ale jsou ochotny tolerovat nevěru a mnohdy i násilí. Muži nejčastěji jako důvod uvádějí obviňování ze strany manželky a nevěru partnerky. Ženy mnohem více než muži iniciují diskusi o případném řešení problému. Svou roli hraje pochopitelně rovněž délka trvání manželství a přítomnost dětí v rodině. Často se liší příčiny rozpadů manželství s dětmi a bez dětí. V bezdětných manželstvích podávají žádost o rozvod zejména muži, v ostatních manželstvích častěji ženy. Ty na sebe berou většinou zodpovědnost z ukončení nefunkčního vztahu, ačkoli se vystavují riziku ekonomického propadu. Motivací může být i skutečnost, že se ženy nemusejí obávat ztráty kontaktu se svými dětmi, které bývají po rozvodu ve většině případů svěřovány právě jim (Vohlídalová, 2010).

## **2.3 Etapy rozvodu**

Rozvod lze rozdělit do několika etap, které na sebe navazují a vyplývají z etapy předchozí. Jednotlivé etapy rozvodového procesu podle Everetta a Everettové (2000):

1. Oblaka pochybností. Jedná se o první signály, které ukazují na narušení manželství. Během této etapy si děti uvědomují, že mezi rodiči již nejsou jen normální spory a hádky, pociťují zvyšující se napětí a nejistotu, vyhýbají se rodičům, mohou cítit pocit viny, že ony byly příčinou rodičovských sporů. Rodiče by v této etapě měli i přes své spory děti ubezpečit, že jsou připraveni naslouchat jejich pocitům. Děti mohou mít ale zábrany sdílet své trápení s rodiči, protože cítí spojenectví s oběma z nich. Pokud však dítě nemá možnost s někým o svých obavách mluvit, zůstává uvězněné ve svém nitru, což může vést k problémům ve škole, doma nebo mezi vrstevníky.

2. Ochladnutí vztahu. V této etapě se projevuje odcizené chování, nespokojenost v manželství, vytrácí se pocit oddanosti a spřízněnosti s druhým partnerem, ubývají pozitivní náhledy na partnera, objevuje se naopak citová a fyzická nezávislost na partnerovi. Rovněž je velká pravděpodobnost vzniku mimomanželského vztahu v tomto období. Děti vytuší, když se rodiče navzájem odcizují, třebaže se o tom v rodině nemluví nahlas, cítí velký zmatek, ale bojí se zeptat. Stane se, že děti zanevrou na toho rodiče, který z rodiny odchází, a citově se přimknou k druhému, na němž je patrná úzkost a trápení. Ten může pouto s dítětem ještě upevňovat jako kompenzaci své závislosti na partnerovi nebo jej využít jako zbraň, aby druhého rodiče přiměl k zapojování se do společného dění. Rodiče by měli proto odolat pokušení zápasit o přízeň dětí nebo posilovat jejich závislost na sobě.

3. Fantazie před rozchodem. Tato etapa je charakteristická představami o životě bez manžela/ky s novým partnerem. Dětský strach ze ztráty rodičů je vede ke snění o tom, že rodiče spolu zůstanou a zase se budou mít rádi. Únikem do fantazií, v nichž je opět vše v pořádku, se brání přijmout pravou skutečnost a chrání se, neboť je situace pro ně příliš zraňující. Je nutné proto dětem přístupnou formou situaci vysvětlit, protože pak budou schopny se se vším lépe vyrovnávat.

4. Fyzická odluka. Jedná se o skutečné fyzické rozdělení rodiny. Pojem „odluka“ český právní řád nezná. Je možné, aby manželé před rozvodem manželství žili odděleně, záleží to výhradně na jejich rozhodnutí, protože však trvá stále manželství v této době formálně, jsou s tím spojeny veškeré důsledky. Existují dva druhy odluky:

- a) zkušební odluka s cílem zmírnit konflikty, zkusit si samostatný život bez partnera a zaměřit se na vyhlídky vztahu do budoucna
- b) odluka, která znamená postupný přechod ke skutečnému rozvodu a poskytuje čas a prostor připravit na rozvod sebe i děti

Děti by měly být informovány o stávající rodinné situaci společně oběma rodiči upřímně, citlivě a otevřeně, neboť u rodičů hledají pochopení a porozumění pro to, co prožívají a cítí. Ani soucitné sdělení špatné zprávy děti nezbaví pocitu smutku, ale může zajistit, aby neprožívaly dlouhodobou ztrátu sebedůvěry pramenící z pocitu, že na nich nikomu nezáleží. V tomto období děti potřebují mít pocit jistoty a jejich zájmy by měly získat prioritu nad zájmy rodičů.



5. Pseudousmíření. Pro tuto etapu jsou typické pocity osamělosti, viny, ztráty, strachu a obav, které vedou často po odluce k tzv. pseudousmíření. Objevuje se trvalé citové naléhání opuštěného partnera a třeba i dětí, myšlenky zpochybňující správnost rozhodnutí žít v odluce, původní konflikty a nespokojenost v manželství se najednou zdají nicotné. Pseudousmíření však jen překryje původní problémy, které v pozadí stále přetrvávají, a tak se konflikty a neshody pomalu začnou opět objevovat. Jakmile se rodiče usmíří, dětem se splní jejich vytoužené přání, ale po období „klidu před bouří“ nastupuje o to bolestnější zklamání, když musí přijmout skutečnost, že k rozvodu opravdu dojde. U dětí se tak mohou objevit deprese, úzkostné stavy a vnitřní napětí. Děti se v této situaci cítí podvedeny a oklamány, zazlívají rodičům, že selhali a zradili je.

6. Fantazie před rozvodem. Jde o období, kdy si partneri uvědomují, že rozvod je nevyhnutelný. Blížícím se rozvodem přicházejí děti o naděje, že rodina bude zase pohromadě jako dřív, nejsou schopny přijmout jasnou a definitivní realitu, utápějí se v planých iluzích. U některých dětí se mohou objevit i tělesné obtíže - bolesti hlavy, žaludeční potíže, závratě jako projev zmatku, v němž se nacházejí. Mohou se vyvinout i závažnější poruchy chování nebo školní fobie, dokonce i útoky z domova. V těchto případech jde o zoufalé pokusy odvrátit rodiče od rozvodu a zavdat příčinu, která by je spojila při společném zájmu.

7. Rozhodnutí se rozvést. V této etapě nastává nutnost pro partnery i děti vyrovnat se se skutečností. S přibývajícím věkem jsou děti schopny hlouběji pochopit dosah rozvodu. V této etapě platí obecné pravidlo – čím hlouběji dítě popírá skutečnost, tím intenzivněji zareaguje na oznámení o rozvodu. Reakce dětí jsou různé – usedavý pláč, žadonění, prosby, záchvaty vzteku. Odrážejí dětský strach z neznáma, úzkost z budoucnosti, hněv z bezmoci odvrátit rozvod. Děti se cítí naprosto bezbranné a bezmocné. Proto je nutné v této etapě děti bezvýhradně přijmout, projevovat jim lásku a citlivě přistupovat k jejich pocitům. Je nezbytné v tomto obtížném období děti ujistit, že o nikoho z rodičů rozvodem nepříjdou.

8. Ambivalence. Tato etapa představuje období, kdy se opět objevují pochybnosti o správném rozhodnutí ohledně rozvodu. Rozpad ochranného závazku manželství přináší pocit ztráty, melancholie a lítosti, objevují se smíšené pocity ambivalence.

9. Mediace. Tato etapa představuje rozvod dohodou, jinými slovy konstruktivní a humánní cestu, jak vyřešit rozvod. Mediace umožňuje oběma partnerům prostřednictvím

mediátora jednat společně, vyjadřovat své názory a dojít ke vzájemné dohodě, zahrnující oblast výchovy dětí, výživného, finančního i majetkového vypořádání. V České republice existuje od roku 2000 Asociace mediátorů ČR. V našem právním systému je od října 2008 využívání mediace v rodinné oblasti upraveno novelizovaným občanským soudním řádem, který umožňuje opatrovnickým soudům (v rozvodových kauzách, kde figurují děti) přerušit soudní jednání na dobu 3 měsíců a poslat účastníky soudního jednání k mediaci nebo rodinné terapii.

10. Adverzivní rozvod. Tato etapa nastává, jsou-li oba rodiče velmi zatvrzelí a ze svých postojů žádný nechce ustoupit, nejsou ochotni spolupracovat, i když je to na úkor dětí. Konečné rozhodnutí musí tedy vyslovit soud.

11. Spolupráce rodičů po rozvodu. Tato etapa závisí na dvou faktorech: prvním je nutnost změn rodičovských rolí a povinností s ohledem na existenci dvou nových domácností, druhým je přizpůsobivost, tj. jak jsou rodiče schopni oprostít se od ukončeného manželství a budovat si nový život. Nejobtížnější je vypořádat se s problémy, které přináší putování dětí mezi dvěma domácnostmi. Rodiče by stále ale měli zůstat kvalitními rodiči, protože v tomto období se děti bojí, že někoho z nich díky rozvodu ztratí. Citově pak děti, které potřebují pocit jistoty a bezpečí, strádají tím více, čím intenzivněji spolu rodiče nejsou schopni nebo ochotni se dohodnout.

12. První nový sňatek. Rozhodnutí jednoho z partnerů uzavřít sňatek může rodinu dostat do hluboké krize, neboť se její členové mohou cítit ohroženi. Děti mohou vnímat novou osobu jako někoho, kdo je okrádá o čas a pozornost rodičů. U bývalého partnera se může objevit pocit trvalé ztráty, žárlivost, pocit ohrožení a strachu, aby nový partner nebyl lepší a nenahradil jej ve vztahu k dětem. Je důležité, aby se právě děti dozvěděly o novém partnerovi rodiče jako první. Počáteční negativní postoje k němu většinou odrážejí strach z neznáma, úzkost z nových změn, loajalitu k druhému rodiči a bývalému rodinnému systému. Pro děti nový sňatek jednoho z rodičů znamená rovněž konec jejich představám o tom, že se rodina znovu dá dohromady. To vše je pro ně zdrojem zármutku.

13. Druhý nový sňatek. V této etapě zpočátku u dosud nezadaného rodiče emoce a stresy odráží intuíci vážné nerovnováhy, kdy si uvědomuje, že bývalý partner si znovu vytvořil nový rodinný systém, který nahradil ten, jenž rozvodem zanikl. Dětské reakce jsou v této etapě opět rozdílné. V některých případech děti naléhají na rodiče, aby si také našel partnera, litují ho, že se cítí osamělý. Jiné děti naopak chtějí, aby rodič zůstal sám, odmítají

jakékoliv snahy rodiče seznámit se. Stává se, že děti přebírají vlastně „rodičovskou“ roli tím, že se stanou ochráncem a manažerem a snaží se nahradit druhého rodiče. Dopustí-li rodič však, aby dítě daný model chování rozvíjelo, může situace nabýt nezdravých rozměrů a dítě se pak neskoro vzdává své moci, najde-li si rodič nového partnera.

14. Smíšené rodiny. V této etapě se vytváří zcela nový rodinný systém smíšených rodin, na který lze pohlížet ze čtyř hledisek. Jedná se o subsystemy, hranice, role rodičů a způsoby komunikace. Každý rodinný systém se skládá ze čtyř komunikačních skupin nazývaných subsystemy. Jedná se o subsystem partnerský, tvořený manželem a manželkou, který jako jediný rozvodem zaniká. Subsystem sourozenecký, který bývá velmi komplikovaný, neboť zahrnuje děti nových partnerů obou rodičů. Subsystem rodič-dítě, který představuje interakci mezi subsystemem partnerským (dospělí) a sourozeneckým (děti). Všechny role, na které si dítě v původní rodině zvyklo, se ve smíšené rodině zpravidla mění, dítě se musí naučit jinému chování, respektovat jiná pravidla a splňovat jiná očekávání. Trvá šest až dvanáct měsíců, než se děti citově vyrovnají s novými podmínkami. Subsystem mezigenerační představuje spojení s původními rodinami. Vztahy dospělých se svými rodiči a sourozenci a vztahy dětí s prarodiči, tetami a strýci. Tento subsystem může ve smíšených rodinách fungovat jako velmi důležitý smysluplný článek, nebo rušivý a destruktivní. Je velmi důležité, aby děti udržovaly kontakt se svými prarodiči, protože ti většinou prožívají rozvod méně intenzivně, a pokud zůstanou nestranní a objektivní, mohou dětem v těžkém období poskytnout významné bezpečné a citové útočiště. Nezanedbatelnou roli sehrávají pochopitelně i prarodiče nevlastní. Velmi důležitým úkolem je v nové smíšené rodině definování hranic mezi generacemi, subsystemy a rolemi, které každý v rodině zastává. Hranice stanoví role a odpovědnost, ale současně poskytují i ochranu. Nejsou-li pravidla určena, dá se předpokládat, že v nové rodině budou její členové soupeřit o moc a v rodině zavládne zmatek. Hranice musí být zřetelné, jasné a pružné. Znamená to, že by měly nejen chránit členy rodiny, ale současně i umožnit změny, vstup nových osob do rodiny. Velmi důležitá je autorita rodičů vlastních i nevlastních a komunikace mezi všemi členy nové smíšené rodiny.

## 2.4 Poměry po rozvodu

Možností a variant žití dětí po rozchodu rodičů a soužití s novými partnery je několik. Mezi nejčastější patří například tyto:

Rodič žije s dětmi nebo dítětem, nový partner s nimi nebydlí, vídají se společně, on sám děti nemá. Toto je situace, kdy se rodič poznává s novým partnerem a je zapotřebí, aby se postupně seznamoval i s dětmi. O tom, co a jak dělají děti, stále rozhodují pouze vlastní rodiče a nový partner může k výchově dítěte říci jen svůj názor nebo návrh. Není vhodné, aby děti napomínal nebo dokonce trestal. Mohlo by dojít k tomu, že hned od začátku si k němu děti vytvoří negativní vztah, nebo si budou „stěžovat“ vlastnímu otci, a tak nový partner upadne v nemilost (Špaňhelová, 2010).

Nový partner žije s partnerkou, nemá děti, partnerka vychovává jedno i více dětí. V této situaci je nový partner v mnohem větším a častějším kontaktu s dětmi. Opět není vhodné ze strany partnera násilně zasahovat do výchovy a jednat s dětmi nekompromisně. Děti by se mohly proti novému partnerovi zatvrdit, odmítat jej a hledat současně útočiště u vlastního rodiče, který by se tak mohl dostat do rozporu mezi partnerem a vlastními dětmi. Vhodné je nechat nového partnera vykonávat rodinné aktivity společně se samotnými dětmi, aby měli možnost se lépe poznat bez ovlivnění vlastního rodiče. Je důležité, aby vlastní rodič i jeho nový partner měli stejný výchovný přístup k dětem a dohodli se na společných pravidlech (Špaňhelová, 2010).

Nový partner žije s partnerkou, oba mají děti z předešlých vztahů, z nichž s jedněmi žijí ve společné domácnosti a ti druhí k nim docházejí. V této situaci mohou nastat hned dva problémy. Děti jsou zvyklé na výchovné metody svého rodiče, a najednou ve společné domácnosti začíná žít jiná osoba, která přichází s jiným výchovným přístupem, názory, zvyklostmi a současně je navštěvují jeho/její děti. Velmi důležitý je opět nenásilný, pozvolný přístup, nedělat ukvapené závěry. Případná nedorozumění řešit nejdříve s partnerem. Pokud přicházejí do domácnosti děti partnera, je vhodné je spolu spřátelit prostřednictvím společných aktivit, a především v žádném případě neupřednostňovat jedny před druhými. Je zde i možnost, že díky velkým rozdílům v názorech na výchovu dětí se partneri rozejdou. Vždy je nutné ale projevit dobrou vůli, hledat, pravdivě a konstruktivně komunikovat o věcech, na kterých se oba partneri chtějí podílet (Špaňhelová, 2010).

Partneři bydlí spolu, partnerka má jedno dítě z předešlého vztahu, které s nimi bydlí, mají společné dítě a k partnerovi docházejí jeho děti. Tento zapeklitý vztahový rámec může být nejen pro děti, ale rovněž pro rodiče velmi obtížný, a to především ve smyslu absolutní spravedlnosti a neupřednostňování žádného z dětí jedním nebo oběma partnery. Oba partneři by k dětem svého protějšku měli přistupovat podle stejných pravidel a respektovat nejen jejich rozdílnost povah, ale současně i výchovu, která jim doposud byla dána. Je nesmírně důležité dávat všem dětem bez rozdílu najevo, že jsou všichni jedna rodina (Špaňhelová, 2010).

Noví partneři by neměli na děti přenášet své emoce, měli by se vyvarovat vzteku a slovním nebo dokonce fyzickým útokům na ně. Většinou vlastní rodič v takových vypjatých situacích své dítě, ať už oprávněně či ne, brání, což může vést jen ke zbytečným hádkám a nedorozuměním. V krajních případech může dojít i k rozchodu partnerů. V nových rodinách může nastat rovněž situace, kdy partner nebo partnerka nesnáší a nemohou děti svého protějšku z různých důvodů vystát, a současně nadržují vlastním dětem, ať už ve smyslu vztahovém, obdarovávání věcmi nebo věnování více času. Je proto dobré, aby si o možných problémech partneři v klidu promluvili a snažili se je společně řešit. Pozor by si však měli oba partneři dát na pomoc s výchovou, a to ve smyslu zasahování do rodičovských kompetencí druhého partnera. Příliš velká snaha může být někdy i na škodu, neboť nedává volbu a svobodnou vůli rodiči, který své dítě zná, má s ním již nějaký vztah vybudovaný, pojí je společné zážitky. Podstatné je oprostít se od svých představ a přání, které se nemusí stát realitou, a o všem s novým partnerem otevřeně hovořit (Špaňhelová, 2010).

## **3 Zapojení dětí do rozvodového řízení**

### **3.1 Nejčastější otázky dětí – dětské obavy**

Dítě by mělo být o rozvodu rodičů informováno věcně se zdůrazněním skutečnosti, že neztrácí lásku ani jednoho z rodičů. Iniciátorem této informace by měl být ten z rodičů, který ji dokáže sdělit bez pláče, nadávek, výčitek a jiných projevů smutku nebo hněvu. Hrubé a nevhodné sdělení může mít samo o sobě mnohem horší dopad, než přiměřeně a taktně sdělená skutečnost. Informace rodičů by měla obsahovat sdělení, že se již nemilují, ale není to vina dětí; rozvod nemění nic na tom, že oba rodiče své děti stále milují; děti budou bydlet u jednoho z rodičů, ale druhého budou pravidelně navštěvovat; rozvod je trvalým rozchodem rodičů, i přesto, že si děti rozvod nepřejí; rozhodnutí rodičů je definitivní; nelehké období se oba rodiče budou snažit pomoci dětem překonat. Obecně platí, že se dětem nemá lhát. Není však nutné sdělovat jim celou pravdu, a to zejména pokud pro ně není zcela jasná, ale je důležité snažit se přiměřeně věku dítěte zodpovědět jeho dotazy a pomoci mu pochopit nastalou situaci (Novák, Průchová, 2007).

Po rozchodu rodičů projevují děti strach nejen o sebe, ale i o oba rodiče. Za mnoha jejich otázkami se zpočátku může skrývat i pocit viny. Pro rodiče není snadné si tyto dětské pocity uvědomit, protože děti bývají často v důsledku celé situace podrážděné, reagují neadekvátně a nerozumně. Zvláště pro mladší děti je tato nová situace velmi zmatečná, protože nechápu význam slov „příští víkend“ o nic více než „navždy“ (Smith, 2004).

Na prvním místě stojí obavy dětí o rodiče a budoucnost. Co jsem měl udělat, aby nás táta neopustil? Budu se s ním moct ještě vídat? Jak to tatínek zvládne sám? Nebude se cítit osamělý? Jak to všechno zvládne maminka, když je tak smutná? Neonemocní? Nepřihodí se jí/mu nějaká nehoda? Neodejde maminka od nás, když toho na ni bude moc? Nezapomene na nás táta, když bydlí teď tak daleko? Co když se budeme muset odstěhovat a já budu muset chodit do jiné školy? Proč se nezeptají mě, co si o tom myslím? Takovéto obavy mohou být zdrojem hlubokého pocitu neštěstí, který děti někdy skrývají.

Jednou z dalších z dětských starostí po rozvodu rodičů je obava, jak budou vycházet s novými partnery svých rodičů, mají strach z odmítnutí. Přestože mnoho dětí cítí neúplnost rodiny a chtějí, aby si rodiče našli nové partnery, současně se této situace bojí. Jejich nejčastějšími otázkami jsou: Co když je nový partner nebude chtít, nebudou se mu líbit, bude mít vlastní děti? Důležitou podmínkou pro to, aby se dítě necítilo nechtěné je

pro něj vědět, že bude vidat druhého rodiče co nejčastěji a že to tak opravdu oba chtějí. V opačném případě je dobré dítěti laskavě a ohleduplně objasnit pravou skutečnost, než je nechávat žít v nenaplněné naději. Významným zdrojem stresu je rovněž využívání dětí k vlastním cílům, když rodiče o sobě navzájem říkají špatné věci, záměrně se pomlouvají a vyzvídají na dítěti podrobnosti jejich nového života (Smith, 2004).

Pro děti jsou velmi důležité i zdánlivě nepodstatné okolnosti týkající se dohody o styku dětí s rodiči. Závažnými otázkami v této souvislosti jsou pro dítě tyto: Budu si muset převážet svoje hračky? Bude moci táta vstoupit domů, nebo bude muset stát u dveří? Kdo mi bude pomáhat s domácími úkoly v době víkendu? Co se stane, když budu mít víkend s tátou a budu mít narozeninovou oslavu? Kdo z rodičů přijde na školní besídku, neustanou-li mezi nimi hádky? Tyto zdánlivé drobnosti, mohou pro dítě znamenat značné psychické vypětí, způsobovat u něj změny nálad i vyvolat výbušnou reakci (Smith, 2004).

Obecně rozšířeným problémem u dětí po rozvodu rodičů je rovněž ztráta domova z důvodu přestěhování a ztráta sebedůvěry související se starostmi s odlišností. K tomu přispívá nesprávná domněnka dítěte, že je jediné mezi svými vrstevníky, jehož rodiče spolu nežijí. Rodiče by neměli zapomínat na povzbuzení nízkého sebevědomí dětí, promlouvat s nimi častěji o jejich pocitech a prožitcích, věnovat jim svou pozornost. V době kolem rozvodu nastává nejen pro rodiče, ale zejména pro dítě spousta nevyhnutelných změn. Čím více důvěrně známých věcí v životě dítěte zůstane, tím lépe. Důležitou roli pro dítě v této traumatické situaci hrají veškeré známé činnosti i lidé jemu doposud blízcí. Proto je velmi důležitý i trvalý kontakt s příbuznými obou rodičů. Děti mají většinou rády odcházejícího rodiče a nepřátelské vztahy mezi dospělými by je o tento vztah neměly připravit. Pokud k tomu dojde, pro dítě je tato skutečnost potvrzením jeho pocitu, že zůstalo opuštěné (Smith, 2004)

### **3.2 Reakce dětí na rozvod rodičů**

V zátěžových situacích se projevují různé obranné mechanismy. V první fázi vyrovnávání se s rozvodem rodičů se některé děti snaží proti dané skutečnosti bojovat, jiné předstírají, že jim to nevadí, nebo se upnou na jiný zástupný problém. Ve druhé fázi jakoby se zatvrdily proti jednomu nebo oběma rodičům; nezřídka i proti sobě v souvislosti se sebeobviňováním za vzniklý stav. Následuje formální adaptace, kdy je vše jasné a zdánlivě

pod kontrolou. Mnohdy pak ale malý podnět vyvolá následky, jakoby dítě mělo sníženou imunitu proti problémům (Novák, Průchová, 2007).

Reakce dětí na spory mezi rodiči může být různá, neboť se jedná pro ně o velmi náročnou životní situaci. V mnoha případech se odvíjí od věku dítěte, jeho vlastností, temperamentu, charakteru, osobnosti. V řadě situací jsou reakce dítěte jeho jakýmsi obranným mechanismem. Dítě chce na sebe upozornit, dělá vše pro to, aby si ho dospělý všimnul. Některé děti jsou nezávislé, dokážou vyhledat pomoc u dospělých a umějí se s potížemi snadněji vyrovnat. Někdy se ale i u těchto dětí může objevit obratné skrývání jejich pocitů, a to zejména když chtějí chránit jiné členy rodiny. Na druhé straně jsou děti, které v této situaci ztrácí sebedůvěru, vnímají ji jako nespravedlivou, jsou zoufalé a cítí se opuštěné a hluboce nešťastné. Většina dětí prožívá po rozchodu rodičů složité a proměnlivé emoce, kterým je pro dospělé často obtížné porozumět. Střídá se u nich radost s pláčem, smutek i vzdor. V žádném případě nelze předpokládat, že ticho signalizuje klid a nepřítomnost problémů (Špaňhelová, 2010).

Reakce dětí mohou být také ovlivněny i postavením v rodině. Velmi častým problémem je pro dítě zachovat loajalitu vůči oběma rodičům. Pro některé děti je tato situace natolik obtížná, že se přidávají k jednomu z rodičů. Ovšem tato situace v sobě může skrývat jistá citová nebezpečí, zejména pokud dítě přebírá roli náhradního partnera nebo na svého rodiče dohlíží. Za těchto okolností přerůstá zdravý a přirozený zájem v překročení generační hranice (Smith, 2004).

Projevy emocí (smutek hněv, deprese, vztek, pocit viny, úzkost, zmatek aj.) mohou být u dětí rozdílné, nebývají přehledné a nemívají přímý vztah k příčinám a následkům. Mnohé děti prožívají stejné situace, ale z hlediska dlouhodobých důsledků je důležitý způsob, jak se s nimi vyrovnávají. Děti jsou méně zvyklé vyjadřovat své pocity slovy a nemají ani pro to dostatečně bohatou slovní zásobu. S touto skutečností je potřeba vždy počítat při snaze porozumět, co vlastně chce dítě sdělit. Děti jsou si nejisté ve svých pocitech. Jednou z prvních reakcí dětí je popření. Věc, které se tolik bály, rozvod rodičů, se najednou stala skutečností. Děti se ve fázi popírání snaží hledat útěchu, straní se, schovávají se, nebo se chovají způsobem neadekvátním jejich věku (Smith, 2004).

Dalšími projevy emocí je smutek, ztráta a osamělost. Dítě v období po rozvodu přestává být v denním kontaktu s jedním rodičem a současně často dochází i k omezení kontaktu a styku i se členy širší rodiny, které pochopitelně postrádá. Děti v některých



případech ztrácí svůj dosavadní domov, školu i kamarády. Velmi citelná je i ztráta jistoty, kdy dítě přišlo o zázemí úplné rodiny a klesá jeho sebevědomí. Projevem pocitu ztráty je smutek, který děti dávají najevo přímo pláčem nebo nepřímo svým jednáním, prožívají pocity zoufalství a beznaděje, mají nedostatek energie a neúčastní se běžných aktivit, nekomunikují se svými vrstevníky. Návaly smutku mohou dítě natolik pohltnout, že se nesoustředí ve škole a může dojít i ke zhoršení prospěchu. Problém se prohlubuje, pokud s dítětem jeho smutek nesdílí ani jeden z rodičů. Často v takovém případě trpí pak děti i pocitem osamělosti (Smith, 2004).

Pocit bezmoci a nemožnosti ovlivnit důležité změny a záležitosti týkající se rodiny má často přímou souvislost se vztekem, který může být zástěrkou zoufalství a smutku. Projevy vzteku je možné rozdělit do tří zón. Děti, jejichž primární zónou jsou ústa, si cucají prsty, žvýkají papír, koušou si nehty nebo tužky a oblečení. Často také křičí a nadávají. Děti, jejichž primární zónou jsou ruce, rozbíjejí věci, trhají si vlasy nebo oblečení, tlučou kolem sebe. Děti, které upřednostňují ve svém projevu nohy, utíkají, kopou nebo dupou. Smyslem tohoto dělení je navrhnout dítěti, kam by mělo nasměrovat svoji energii. Děti jsou méně ovládány vztekem, pokud si uvědomí, co je příčinou jejich pocitů a pokud je povzbudíme, aby své pocity projevily způsobem, který neublíží jim, ani ostatním lidem. Takto se mohou děti naučit i jisté míře sebeovládání a získat přiměřenou sebedůvěru (Smith, 2004).

Děti strádající pocitem ztráty často vykazují i psychosomatické příznaky, například bolesti hlavy, poruchy spánku, kožní vyrážky, noční děsy. Někdy koušou, kopají, trpí poruchou příjmu potravy-nechutenství, přejídají se. Kóktání, tj. zadržování v řeči, je projev toho, že má dítě v sobě větší emoční náboj a neumí se s ním „poprát“. Také pomočování se může u dítěte projevit jako důsledek náročné rodinné situace plné hádek a sporů, a to jako reakce ve chvíli strachu. Pokud však děti najdou přijatelný způsob, jak se zbavit svých negativních pocitů a setkají se s určitou odezvou ze strany rodičů, po nějaké době se vzpamatují. Jestliže však nenajdou uspokojivou formu vyjádření, začnou někdy ubližovat sobě nebo ostatním (Smith, 2004).

Děti používají řadu strategií, jež jim pomáhají vyrovnat se se situacemi, které jsou pro ně nepříjemné a nežádoucí. Dospělí mohou některé z těchto reakcí dětí považovat za uličnické, zlomyslné, agresivní, či dokonce škodlivé pro ně nebo okolí. Rodiče by se měli snažit o značnou míru porozumění, aby pochopili, že chování jejich dětí má přímou

souvislost s rozchodem. Může se jednat o zvýšené neposlušání, používání vulgárních slov, nadávek, negování všeho, co rodiče řeknou. Svoji neurvalost ve většině případů děti používají ve vztahu k tomu, kdo je z rodičů osobnostně slabší a více zranitelnější. U starších dětí je možnou reakcí na rodinnou situaci útek z domova k partě nebo k lásce. Děti se snaží tímto svým projevem najít někoho, kdo je bude mít podle jejich názoru rád a současně je to v některých případech i známkou toho, že tuto lásku v domácím prostředí postrádají. V některých okamžicích nejistota dítěte z toho, co bude, jak všechno v rodině dopadne, může mít za následek i to, že začne bít jiné děti, šikanovat je, nebo začne demonstrativně ubližovat samo sobě. Jednou z možných negativních reakcí dítěte na rozchod nebo spory rodičů může být rovněž dětská lhavost. Lží chce ve většině případů dítě na sebe nejen upozornit, ale i někoho zranit a vyburcovat k reakci. Prvotně si dítě neuvědomuje, že reakce rodiče bude negativní. V období, kdy jsou v rodině náročné situace, rodiče řeší spory a uvažují o rozchodu, může dítě reagovat na stávající situaci formou drobných protestních krádeží, kdy odcizí něco vědomě a takovým způsobem, aby bylo odhaleno. Opět je to projev určité snahy dítěte o upoutání pozornosti rodičů (Špaňhelová, 2010).

Reakce dětí souvisí především s věkem dítěte. Mnohé pocity jsou u dětí stejné, ale s věkem se mění jen jejich vyjádření. Novorozenec ani kojeneček samozřejmě nerozumí obsahu a významu slov, ale vnímá atmosféru, která v rodině vládne. Dítě rozumí a vnímá to, jak se cítí člověk, který se o něj v danou chvíli stará. Zda je neklidný, křičí, je nervózní, rozrušený či pláče. To vše se může projevit u dítěte větší plačtivostí, neklidem, častým buzením, větším připoutáním k prsu v rámci kojení. V tomto období je pro dítě velmi důležité, aby si oba rodiče k němu prostřednictvím své starostlivé péče vybudovali pevný vztah, neboť i přes své partnerské neshody zůstávají rodiči oba (Špaňhelová, 2010).

Ve věku batolete (1–3roky) už dítě vnímá obsah slov, dovede pochopit také jednoduché souvislosti. Vnímá svoji rodinu jako jisté a bezpečné prostředí. Pokud se dítě stává svědky nedorozumění, hádek nebo mlčení, je zapotřebí mu nabídnout objetí a rovněž krátké vysvětlení, nenechat ho jen tak, ale mluvit a hrát si s ním. V tomto věku je možné, že se dítě více bude projevovat vztekem, může mít neklidný spánek, trpět nočními děsami. Protože ještě neumí přesně vyjádřit své pocity, utíká k těmto reakcím, jimiž chce dát najevo, že se něco děje a není v pořádku (Špaňhelová, 2010).

Předškolní věk (3-6 let) je v mnohém ovlivněn fantazií a představami, na jejichž základě si dítě často dělá své vlastní úsudky. Malé děti nechápou přesně, co se děje kolem rozvodu a především neví proč. Nemají dostatečnou slovní zásobu, aby dokázaly vyjádřit své složité pocity, které v této souvislosti prožívají. Dávají je proto najevo chováním i nepřímými způsoby, například pláčem nebo vztekem. Velmi důležitá je opět jistá rodičovská moudrost, neboť dítěti by se mělo dostat ujištění, že jej oba rodiče mají rádi, neměli by bránit kontaktu s druhým rodičem a bránit dítěti, aby projevovalo blízkost k tomu druhému po tu dobu, kdy je od něj odloučeno (Špaňhelová, 2010).

V mladším školním věku (do 11 let) děti začínají chápat trvalost rozchodu rodičů. U dítěte se v tomto věku již projevuje vyšší rozumová zralost. Je proto schopné slyšet argumenty a důvody rodiče a dovede v mnoha případech pochopit, proč k rozchodu došlo. Vnímá celou situaci a je schopno zaujmout i svůj názor. Děti v tomto věku někdy skrývají svá trápení za hněv. Zastrášují, ničí věci, buší, kopou kolem sebe a ubližují. Někteří se stávají třídními šašky, obtížně si hledají kamarády. Mohou mít potíže se soustředěním ve škole, neboť se v duchu zaobírají domácími problémy. Jiné děti naopak ve školním prostředí nachází jakési útočiště od domácích starostí (Smith, 2004). Důležité je i v tomto období věku dítěte, aby s ním rodiče jednali otevřeně, neobviňovali jeden druhého, byli upřímní. Oba rodiče, mají-li dobrou vůli, mají neoddiskutovatelné postavení ve vývoji dítěte a měli by oba rozvíjet zájmy dítěte, mluvit s ním a vysvětlovat vzniklou situaci. Dítě má v tomto věku i větší vnímání své odpovědnosti, a mělo by tudíž znát své povinnosti, pomáhat rodičům, rozpoznat špatné chování a být za něj zodpovědné (Špaňhelová, 2010).

Děti ve věkové skupině dospívající mládeže (11-20 let) bývají rizikovou skupinou. Co se týká psychického vývoje a zrání dítěte, může být období puberty pro rodiče i děti samotné velmi náročné. Dítě prožívá v pubertálním věku určitou disharmonii, bývá vůči rodičům i svému okolí kritické, mění často názory. Současně je i citově rozkolísané, často hledá samo sebe, svou identitu. Touží se osamostatnit od rodiny, od rodičů, i když vnímá, že nemá kam jít. Má pocit, že rozchodem rodičů ztrácí i své zázemí (Špaňhelová, 2010). Dospívající mladí lidé jsou velmi zranitelní, protože se rmoutí stejně jako malé děti, ale současně už začínají chápat svět dospělých, neboť se sami za dospělé považují. Kromě smutku a úzkosti prožívají také obavy z toho, že je zatlačí do pozadí děti nového partnera nebo přímo nový partner. Některé děti touží zbavit se stresu z rodinné situace a uchylují se převážně do společnosti svých vrstevníků. Dospívající mladí lidé mohou rovněž cítit rozpaky nad očividným sexuálním vztahem rodičů s novým partnerem. Opět je ze strany

rodičů velmi důležité dát dítěti prostor, mluvit s ním, komentovat jeho chování, ale nebát se vyjádřit i své vlastní pocity, osamělost, smutek, které již dítě dokáže pochopit, a být mu také oporou (Smith, 2004).

V dospělosti vyvolává rozvod rodičů pocity ztráty, někdy i závisti nebo úzkosti a problémy dané skutečností mohou ovlivnit chování a reaktivitu ve vlastním manželství. Narušený kontakt s jedním nebo s oběma rodiči může záporně ovlivnit i život vnoučat (Novák, Průchová, 2007).

### **3.3 Pomoc dětem**

Oba rodiče by po ukončení společného manželství měli zůstat pro své děti dobrým, milujícím, pozorným rodičem a dodržovat vše, co dětem slíbili. V očích dětí jsou oba rodiče stále nenahraditelní. Zákon o rodině stanoví, že i po rozvodu jsou oba rodiče odpovědní za řádnou výchovu dítěte. To znamená, že ani ten z rodičů, který po rozvodu nemá dítě ve své péči, není z této odpovědnosti vyňat. Musí se k této odpovědnosti nejen hlásit, ale současně je zapotřebí mít i podmínky a možnost kontaktů s dítětem, aby ji mohl naplňovat. Pro dítě je pochopitelně velkou výhodou, je-li styk s oběma rodiči zachován. Mohou však nastat dvě nebezpečné situace. Jednak když v jednom z partnerů převládne pocit zklamání, ztráty, osamocení, a to do takové míry, že se upne na dítě, které se mu stává doslova vším. Dítě tak velmi zatěžuje svými pocity a problémy. Zvláště matky se snaží děti zahrnovat až přílišnou péčí a obětavostí. Dítě je v každém svém vývojovém období již samostatnou osobností a nemělo by být svazováno přílišnou láskyplnou péčí. Druhá nevhodná situace nastává, když partner vidí smysl života v naprostém odstranění druhého partnera ze života dítěte a převládne u něj nenávist a touha po pomstě. Pokud mezi rodiči přece jen vznikne určité nepřátelství, měli by se snažit z něj co nejdříve vymanit, neboť jedině tak mohou svému dítěti nejvíce pomoci (Matějček, Dytrych, 2002).

Everett (2000) navrhuje několik zásad, jak pomoci dětem po rozvodu. Rodiče by neměli mluvit pohrdavě o druhém rodiči, kritizovat před dítětem jeho nový způsob života, přátele či známost. Měli by se ke svým dětem chovat čestně a otevřeně, dát jim čas, aby si zvykly na novou situaci, dodržovat své sliby, ale současně děti příliš svými problémy nezatěžovat, neobviňovat je a nedovolit jim, aby se obviňovaly samy. Důležité je pomoci dětem bez záměrného ovlivňování a podsouvání vlastních pocitů najít, co cítí, podat jim pomocnou ruku. Při výměně dětí by si rodiče měli stále důvěřovat, i když jako přátelé nebo

partneři v manželství svou vzájemnou důvěru ztratili. Důležitý je jednotný přístup k výchově dítěte, respektování obdobných pravidel. Špehování a pomlouvání druhého rodiče může narušit loajalitu a zapříčinit u dítěte vznik pocitů viny. Především je nutné aktivně a záměrně vést dítě k tomu, aby o obou rodičích mělo dobré mínění. Ve hře je totiž identita dítěte a celý další vývoj jeho osobnosti. Dětem je možné vysvětlit, že rodiče spolu již nemohou žít, ale současně je nutné dítě ujistit o jejich nezměněné lásce a vztahu k nim. Rodiče by neměli připustit, aby jimi děti manipulovaly nebo je popouzely proti sobě navzájem, naopak je důležité posilovat vztah dítěte k oběma rodičům. Děti se přizpůsobují snadněji, jestliže se rodičům podaří vytvořit stabilní plán setkávání se s dětmi, který spolehlivě dodržují. Je-li kontakt s jedním z rodičů omezován nebo dokonce odepírán a zakazován, může tato skutečnost dítě trvale citově poškodit.

Rodiče po rozvodu mívají sklon zaměňovat citové potřeby dítěte za potřeby materiální. Zahrnují je drahými hračkami a oblečením. Jsou mnohdy přesvědčeni, že pokud dítěti více koupí a dovolí, zajistí si jeho lásku. Ovšem citový vztah dítěte k dospělému se nezakládá na příjemnostech hmotného světa, ale na pocitu jistoty a bezpečí v přítomnosti dospělého. Dítěti více imponuje, je-li rodič samostatnou a spolehlivou osobností, nevytahuje se, nepodbízí se, dodrží slovo. Dárky, pokud se nestanou samozřejmostí, jsou jistě vhodné a na místě, ale nesmí jich být moc a mít zavazující účel. Takové jednání je přijímáno spíše dětmi mladšího věku. Ve starším věku jsou již rodiče za toto podbízivé chování dětmi odsuzováni (Matějček, Dytrych, 2002).

Neméně významnou roli v pomoci dětem v období rozvodu rodičů jednoznačně mají i prarodiče. Aby ale jejich pomoc byla co nejúčinnější, mělo by jejich jednání být citlivé a uvážené. Není vhodné kritizovat v přítomnosti dětí rodiče, neboť většina dětí je vázána silnou loajalitou vůči oběma. Pokud by prarodiče kritizovali jednoho z rodičů před dětmi, mohlo by to vést ke zmatení a rozrušení dítěte a jistě i k ochladnutí vztahu dítěte k prarodičům. Je dobré, když prarodiče podporují vzájemné vztahy dětí i s druhými prarodiči, nevlastními rodiči a jejich rodiči. Významná je pomoc prarodičů bezprostředně po rozvodu, kdy se rodina musí přizpůsobit mnohým změnám. Rodiče jistě uvítají s úlevou, mohou-li odpovědnost za děti na chvíli přenechat prarodičům. Dětem naopak prospívá známá, nekonfliktní atmosféra. Pokud žijí prarodiče daleko od svých vnoučat, je vhodné, aby je alespoň prostřednictvím dopisů nebo telefonických hovorů ujišťovali o své lásce a zájmu. V období, kdy se rodiče přestanou mít rádi, děti potřebují mnohem častěji ujištění, že jsou milovány (Warshak, 1996).

### 3.4 Orgán sociálně právní ochrany dětí

Činnost a pravomoci orgánů sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) jsou upraveny §17 zákona č. 359/1999 Sb. *Obecní úřad obce s rozšířenou působností a) vykonává funkci opatrovníka a poručníka; může být ustanoven opatrovníkem i v případě zastupování dítěte ve vztahu k cizině, b) činí neodkladné úkony v zájmu dítěte a v jeho zastupování v době, kdy není dítěti ustanoven poručník nebo dokud se ustanovený poručník neujme své funkce.* Základním úkolem těchto orgánů je ochrana zájmů dítěte a jeho práva na řádnou výchovu a také činnost směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Sociální pracovníci sledují rodinnou situaci dítěte a mohou využít několik opatření k nápravě nežádoucí rodinné situace. Nejčastěji jde o pohovor s rodiči o nutnosti dodržování eventuálního soudního rozhodnutí a především vzájemných dohod mezi nimi. S návrhy se může orgán sociálně-právní ochrany dětí obracet na soud. Vzhledem k tomu, že se rodiče nezletilých dětí jako jejich zákonní zástupci často dostávají v průběhu rozvodového řízení do vzájemných konfliktů a dochází mezi nimi ke střetu zájmů, nemohou po dobu řízení zastupovat zájmy svého nezletilého dítěte. V takovém případě musí být dítěti pro dané soudní řízení ustanoven soudem opatrovník. *Nemůže-li dítě zastoupit žádný z rodičů, ustanoví soud dítěti opatrovníka, který bude dítě v řízení nebo při určitém právním úkonu zastupovat. Tímto opatrovníkem zpravidla ustanoví orgán vykonávající sociálně-právní ochranu dětí (§37, odst. 2 zákona o rodině).* Činnost opatrovníka je jednou z funkcí, kterou vykonávají a zajišťují pracovníci OSPOD. *Rozsah práv a povinností opatrovníka vymezí soud z hlediska účelu, pro který byl opatrovník ustanoven, aby ochrana zájmů nezletilého byla plně zajištěna (§84 zákona o rodině).* Konkrétní pracovník úřadu prochází celým případem nezletilého dítěte, tj. je v kontaktu s rodiči, provádí potřebná šetření a účastní se jako zástupce nezletilého dítěte všech soudních jednání. Tento pracovník nemá pravomoc vydávat závazná rozhodnutí, ale jeho činnost může pomoci k urovnání případných konfliktů mezi rodiči a zejména přispět k tomu, aby v rámci soudního řízení bylo zohledněno vše, co je v zájmu nezletilého dítěte. Na rozdíl od soudce, který v řízení rozhoduje, má pracovník OSPOD možnost mnohem více proniknout do podstaty vlastního případu a jeho nestranné stanovisko může ovlivnit rozhodnutí soudu.

OSPOD jako účastník řízení o výkon rodičovské zodpovědnosti bývá také pomocným orgánem pro toho rodiče, kterému nebylo dítě svěřeno do péče po rozvodu a kterému druhý rodič brání v pravidelném styku s dítětem. Pracovník OSPOD v této situaci většinou plní roli prostředníka při uzavření mimosoudní dohody rodičů, kterou je

stanoven režim styku dítěte s rodičem, se kterým dítě nežije ve společné domácnosti. Tato mimosoudní dohoda je sice soudně nevymahatelná, ale může zabránit dalším sporům mezi rodiči. Pokud pomoc pracovníka OSPOD v takové situaci nepomůže, případ je postoupen k soudu. V rámci soudního řízení opatrovník připravuje pro soud podklady pro řízení. Jedná se o podrobnou zprávu vytvořenou na základě osobních rozhovorů s rodiči, dítětem, popřípadě jinými členy domácnosti, včetně návštěv v rodině. Zpráva shrnuje výchovné poměry v rodině, výchovné předpoklady rodičů, životní prostředí dítěte a může obsahovat i návrh na řešení situace, popřípadě doporučení vyšetření soudního znalce z oboru psychologie nebo psychiatrie. Opatrovník je rovněž účastníkem soudního řízení (Novák, Průchová, 2007).

## 4 Svěření dítěte do péče

### 4.1 Historie

Svěřování dětí do péče z hlediska historie je velmi zajímavé. V dobách antického Říma měli otcové nad svými dětmi naprostou moc, mohli je prodat do otroctví nebo je dokonce zabít. Práva matek v této době prakticky neexistovala. V případě rozvodu přešla péče o dítě automaticky na otce, jehož právo na dítě bylo rovnocenné právu na majetek. Až do 18. století bylo úkolem právě otců připravit děti pro život. Ženy jako matky takovou úlohu nemohly plnit, neboť byly od společnosti příliš izolovány a samy ochranu mužů potřebovaly. Až v 19. století začaly soudy omezovat téměř absolutní právo otce na svěření dítěte do péče. Postupně se začalo na malé děti pohlížet tak, že mají specifické potřeby, které dovedou lépe uspokojit matky. Ve 20. století podpořila význam mateřské péče ještě popularizace psychoanalytických teorií Sigmunda Freuda, jehož psychoanalýza zdůrazňovala jedinečný přínos matky k psychické pohodě dítěte a znamenala i vědeckou podporu pro měnící se postoje společnosti v otázce svěření dítěte do péče po rozvodu. Po celou dobu historie převládaly vždy rozdílné stereotypní představy o povaze muže, ženy i dítěte, které určovaly, komu bude dítě svěřeno do péče. V dřívějších dobách to byl muž, který díky své povaze a společenskému postavení dokázal dítě lépe chránit a zaopatřit. Později to byla naopak žena, která vzhledem ke své povaze byla naopak lépe vybavena k tomu, aby dětem poskytovala lásku a pečovala o ně. Tyto předpoklady většinou vycházely z folkloru a z předsudků o rolích mužů a žen. Spoléhat však na předsudky o mužích, či ženách a dětech je nedostatečným východiskem při rozhodování o dalším životě dítěte po rozvodu, neboť jsou opomíjeny skutečné potřeby dítěte (Warshak, 1996).

### 4.2 Druhy péče o dítě po rozvodu rodičů

*„Manželství nelze rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, které vydá soud v řízení podle § 176 občanského soudního řádu“ (§ 25 zák. o rodině).* Často jsou manželé schopni dohodnout se na faktickém rozvodu manželství, ale již nikoliv na následné péči o své děti. V takovém případě, kdy soud musí autoritativně rozhodnout, komu bude dítě svěřeno po rozvodu do výchovy, je především respektován zájem a osobnost dítěte; právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi; právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno do péče, na pravidelnou informaci o něm. Soud rovněž přihlíží k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovným schopnostem a odpovědnosti rodiče,



stabilitě budoucího výchovného prostředí, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a jiné příbuzné, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově s druhým rodičem, k hmotnému zabezpečení a k bytovým poměrům rodiče, který bude mít dítě v péči v době po rozvodu. Soud zpravidla při svém rozhodnutí přihlíží k výsledkům znaleckého pedopsychologického posudku, i když tento má pouze charakter doporučující. Psychologický pohovor je vždy stresující a psychicky náročný jak pro rodiče, tak i pro děti. Stanovisko samotných dětí má význam, je-li dítě natolik rozumově vyspělé, že je schopno posoudit situaci, vztahy mezi rodiči i dopady svého rozhodnutí. „ *Dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje.*“ (§ 31, odst. 3 zák. o rodině) Vzhledem k psychicky velmi náročným situacím v souvislosti s rozhodováním o poměrech týkajících se dětí po rozvodu manželství, by měli rodiče vyvinout maximální snahu o dosažení vzájemné dohody (Veselá, 2003).

Manželé, kteří se chtějí rozvést a mají nezletilé děti, musí otázku jejich poměrů po rozvodu společně vyřešit. Ideální formou řešení je vzájemná dohoda obou manželů schválená soudem. Rodiče mají možnost upravit poměry dětí takto: dítě je v době po rozvodu svěřeno do výchovy jednoho z rodičů; dítě je svěřeno do společné péče obou rodičů; dítě je svěřeno do střídavé výchovy obou rodičů. Dohodu o společné či střídavé péči schválí soud tehdy, je-li tato v zájmu dítěte a budou-li zajištěny jeho potřeby. Společná výchova je vhodná v případech, kde je dítě silně citově závislé na obou rodičích; rodiče i po rozvodu sdílí společný byt a jejich výchova dítěte se příliš neliší. Střídavá péče znamená, že dítě je střídavě ve výchově jednoho z rodičů vždy v určitém časovém období (Smith, 2004).

Výhradní péče je vhodná tehdy, neprojevuje-li jeden z rodičů dlouhodobě o děti zájem, není způsobilý k zodpovědnosti, je velmi pracovně vytížen, dopustil se případně zneužití dětí, má problémy s alkoholem, drogami či má závažné zdravotní problémy. V případě, že jsou oba rodiče nezpůsobilí, bývá péče o děti pod dozorem soudu nebo sociálních organizací. Zákon rovněž umožňuje v takovýchto případech svěřit děti do výchovy jiné osoby, zpravidla příbuzné. V krajních případech může soud nařídit i ústavní výchovu (Everett, 2000).

### 4.3 Kritéria pro posuzování kvality výchovných předpokladů rodičů

Při rozhodování o právech a povinnostech rodičů po rozvodu, nebo při schvalování jejich vzájemné dohody o následné péči o dítě, přihlíží soud k řadě kritérií a výchovným předpokladům rodiče, které by měly zajistit podmínky pro zdravý vývoj dítěte. Mezi nejdůležitější kritéria patří: osobnost rodiče, vztah rodiče k dítěti, charakter a struktura mravních norem rodiče, respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem, vztah dítěte k rodiči, vzor pro vytvoření sociální role, úroveň vzdělání a inteligence rodiče, kontinuita prostředí pro dítě, rodinné zázemí, biologické důvody a socioekonomické předpoklady. Soudce i znalec musí v každém jednotlivém případě posuzovat váhu jednotlivých kritérií, neboť jejich závažnost se bude měnit s věkem dítěte, jeho zvláštními potřebami a nutnou péčí, s jeho sexualitou. V dnešní době se pozornost zaměřuje rovněž kromě nutného zhodnocení péče o základní potřeby i na možnosti rozvoje vyšších humanistických stránek osobnosti dítěte, jakými jsou zejména respekt k právům druhých, sociální chování, sebekritičnost, morální hodnoty, vzdělání, tvořivost apod. (Bakalář, Novákovi, 1996).

Osobnost rodiče je pro dítě důležitá, neboť vytváří vzor zdravého vývoje jeho osobnosti. Dobře fungující osobnost rodiče zahrnuje především jeho citovou a psychosociální zralost. Rodiče by měla charakterizovat dávka lidské slušnosti, ucelený obraz o světě a dovednosti obstát v životě, schopnost vidět vlastnosti, předpoklady i nedostatky svého dítěte realisticky. Obecně platnou zásadou je skutečnost, že čím více je psychopatie (emoční labilita, nízká odolnost vůči stresu, infantilní reakce, konzumní orientace apod.) v osobnosti rodiče, tím méně je vhodný k výchově dítěte (Bakalář, Novákovi, 1996).

Pozitivní vztah rodiče, láska k dítěti je velmi nezbytnou podmínkou pro jeho další normální vývoj. V tomto směru je potřeba rozlišit lásku zdravou, zaměřenou na štěstí a rozvoj dítěte, a lásku deficitní, sobeckou, zaměřenou pouze na uspokojení vlastních potřeb rodiče. Navenek upřímná láska k dítěti může být ve skutečnosti deficitní. Ta může být podmíněna strachem z prázdnoty, kdy rodiče staví život a záležitosti dítěte do popředí jako svoji jedinou životní náplň, nebo se jedná o mocenské manipulování s dítětem, které vychází z neschopnosti rodiče nebo nemožnosti vyžít se jinde, jinak a lépe. Hlavním nebezpečím těchto skrytých motivů je nedostatek samostatného citového rozvoje dítěte a jeho následná neschopnost navázat vlastní vztah s přiměřeným partnerem. Průvodním

znakem pak mohou být i neurotické obtíže. O zájmu rodičů vypovídají jeho znalosti vnitřního světa dítěte, reálný pohled na povahové klady i zápory dítěte a současně i účast na aktivitách dítěte (čtení pohádek, psaní domácích úkolů, vyzvedávání ze školy, návštěvy lékaře apod.) (Bakalář, Novákovi, 1996).

K formování vlastního charakteru by mělo mít dítě ve svém rodiči vzor, a proto je velmi důležitý charakter, morálka a struktura mravních norem rodičů. Vzhledem k tomu, že se rodiče snaží prezentovat v co nejpříznivějším světle, používají se k tomuto zhodnocení mimo jiné i objektivní materiály, přečiny, přestupky, disciplinární řízení, rozvodové chování, respekt k právům druhých lidí (Bakalář, Novákovi, 1996).

Úroveň vzdělání a inteligence rodiče je kritériem, které je díky inteligenčním testům a dosaženému vzdělání snadno hodnotitelné. Předpokládá se, že rodič s vyšším vzděláním a inteligencí dítě více stimuluje v jeho rozumovém rozvoji, předává mu více zkušeností a poznatků. Je nutné tento aspekt ale posuzovat v celkovém kontextu, neboť má významné místo v hodnocení rodiče, ale ne prioritní (Bakalář, Novákovi, 1996).

Kontinuita prostředí pro dítě předpokládá, že dítě, pokud je to možné, nebude nuceno přerhat svazky s osobami a prostředím, na které je zvyklé. Kromě rodičů jsou to i sourozenci, další příbuzní, kamarádi, spolužáci apod., kteří v životě dítěte hrají významnou roli. Na druhou stranu, má-li dítě traumatické vzpomínky, pak je změna prostředí pro něj faktorem pozitivním. Širší rodinné zázemí je vždy pro všestranný rozvoj dítěte příznivější, pokud je z hlediska interpersonálních vztahů vše v pořádku a příbuzní jsou ochotni pomoci, nebo eventuelně rodiče zastoupit v jeho povinnosti, pokud by ji dočasně nemohl vykonávat (Bakalář, Novákovi, 1996).

Socioekonomický statut představuje dostatek finančních prostředků, které umožní rodiči zajistit pro dítě lepší životní úroveň, zdravý životní styl, lepší přístup k vyššímu vzdělání. Větší spektrum podnětů pro rozvoj nadání, talentu, schopností, dovedností a zájmů dítěte. Toto kritérium je nutné ovšem uvést do přiměřené relace s kritérii ostatními (Bakalář, Novákovi, 1996).

Často nesprávně používaným kritériem v rozvodových řízeních bývají tzv. biologické důvody, které ovlivňují výchovné předpoklady rodiče. Jejich akceptováním soud upřednostňuje matku před otcem při svěřením nezletilého dítěte do péče po rozvodu a ušetří si tak námahu a riskantní práci s prověřováním a vážením všech ostatních kritérií.

Na základě výsledků moderních výzkumů z této kontroverzní oblasti je patrné, že otcové mají o děti větší zájem, než se obecně tvrdí, a že i otcové jsou schopni se o dítě „mateřsky“ postarat, poskytnou-li se jim k tomu dostatek příležitosti (Bakalář, Novákovi, 1996).

## **4.4 Výlučná péče jednoho z rodičů**

Nejčastější variantou úpravy právních poměrů dítěte po rozvodu je svěření do výlučné péče jednoho z rodičů. Přetrvává rozdělení 9:1, tj. na devět dětí svěřených do péče matky připadá jedno dítě svěřené do péče otce. V tomto případě mohou být ale statistické údaje zavádějící. Není tomu tak, že by z deseti tatínků žádajících o svěření dítěte do péče uspěl pouze jeden. Více jak polovina otců děti do své výhradní péče nechce, jiní chtějí žádost o svěření dítěte do péče použít k nátlaku na manželku nebo se jedná o osoby disharmonické, kterým dítě do péče svěřit nelze. Důležitý je i postoj dítěte samotného. Nikdo doposud neprokázal, že by otec nemohl být v péči o dítě stejně dobrý a úspěšný jako matka. Zvláště americký psycholog R.A.Warshak se v této souvislosti snažil prokázat klady tzv. „gender preference“, tj. svěření chlapců do péče otců a dívek do péče matek. I když to sám považuje za vhodné řešení porozvodového uspořádání, exaktní důkazy nepodal a varuje před automatickým řešením tohoto typu. V praxi českých soudů se v odůvodněných rozhodnutích „gender argumenty“ obvykle neobjevují. Pokud by se rodiče dohodli na rozdělení dětí, je dosti pravděpodobné, že by soud takovou dohodu akceptoval. Obecně je však respektována úvaha, že ztrácí-li dítě každodenní kontakt s jedním z rodičů, je dobré zachovat takový kontakt alespoň se sourozencem. Pokud se rodiče na kontaktu s dětmi dohodnou, je vyhráno. Soud nemusí styk řešit a lze jej přizpůsobit plánům a potřebám dětí i dospělých. Druhou stránkou věci je pochopitelně následná porozvodová realita, do jejíhož kontextu mohou zasáhnout nečekané vlivy, situace, pocity, zklamání, nedorozumění. Dohoda je jedna věc a její realizace věc druhá. Kontakt druhého rodiče s dětmi je záležitost velmi citlivá a vývoj nelze předem odhadnout (Novák, Průchová, 2007).

### **4.4.1 Matky pečující o dítě**

Pokud se při rozvodovém řízení řeší otázka následné péče o děti, většina manželských párů následuje kulturně-společenskou zvyklost, která představuje názor, že děti mají žít s matkami a být v jejich výhradní péči. Tento postup je natolik zakořeněn, že rovněž většina soudů svěří dítě do péče otců jen v případě, kdy matka péči o dítě odmítne,

hrubě zanedbává nebo dítě týrá. Ze statistických údajů Ministerstva spravedlnosti za uplynulých deset let (2002 – 2011) vyplývá skutečnost, že v rozhodnutí soudu o tom, komu bude dítě ponecháno v péči po rozvodu, tvoří každý rok téměř 90% vždy matky. I když dochází postupně k mírnému poklesu, stále převažují rozhodnutí soudu ve prospěch matek. (viz. Příloha 2).

Bývá běžnější, že matky žijí s dítětem a otec má upravený styk na 1krát za 14 dnů o víkendu, popřípadě také v týdnu, kdy není víkendový styk, jedno všední odpoledne, a několik týdnů o prázdninách. Výhodou tohoto styku pro dítě je, že žije ve stabilizovaném prostředí pod větší jednotnou výchovou jednoho z rodičů, vnímá plně jednu rodičovskou roli. Nevýhody této péče spočívají v tom, že dítě nepoznává ve větší míře druhou roli rodiče - mužskou a otcovskou. Dítě může vnímat chování matky jako stresové, zdá se mu, že pro spoustu povinností na něj nemá matka čas. Mnohdy se matka potýká také s finančními problémy, s hlubokými pocity osamělosti a nedostatkem sebedůvěry. Pod vlivem pocitů viny z rozvodu, soucitu pro útrapy dětí i pouhého vyčerpání matky netrvají již tolik na dodržování svých příkazů a zákazů, což může vést k nárůstu kázeňských problémů, neboť děti zjistí, že jim nevhodné chování vlastně projde (Špaňhelová, 2010).

Na osamělé matce spočívá odpovědnost za celou rodinu a současně se obává nadcházejících změn, jejichž součástí je například stěhování, hledání zaměstnání, hlídání dětí, placení účtů, údržba auta a domu a podobně. Je pochopitelně užitečné, může-li se matka spolehnout v takovéto situaci například na podporu staršího syna nebo dcery a využít je jako důvěrníky. Tato situace by však neměla trvat dlouho. Jestliže je tato vazba příliš těsná, může se stát, že se pak dítě cítí provinile, chce-li začít žít svůj vlastní život. Matka musí také často před dětmi ovládat své negativní pocity vůči bývalému manželovi, aby chránila děti před zklamáním z otcových nedodržených slibů nebo ze skutečnosti, že je otec pohlcen svým novým životem a nemá na dítě čas. Pro matku není snadné vyrovnávat se s emotivními situacemi v době, kdy má sama velké problémy a starosti. Přesto matky dokážou lépe, než otcové, projevit k dětem porozumění, náklonnost, blízkost a uvědomují si mnohem více, než otcové, důležitost vřelého vztahu k dětem, který je nezbytný pro jejich zdravý vývoj. Jsou pro své děti dostatečnou oporou a pomáhají jim rozvinout jejich přirozenou sebedůvěru (Smith, 2004).

#### 4.4.2 Otcové pečující o dítě

Rozhodnutí o svěření dítěte do péče otce po rozvodu je velmi malé množství. Převládající praxe představuje tedy omezený kontakt otce se svými dětmi. Otcové jsou však stejně kompetentní jako matky zvládnout povinnosti rodiny s jedním rodičem, a není tedy důvod k diskriminaci otců v záležitostech svěřování dětí do péče. Výhodami této péče je skutečnost, že dítě vnímá v plné míře otcovskou roli. V současné době již moderní technologické inovace pomáhají otcům zvládat veškeré domácí práce dobře a bez problémů a umožňují věnovat přiměřenou pozornost i dětským tělesným potřebám stejně jako matky. V domácnostech s výhradní péčí otce se rovněž méně objevují výchovné problémy s dětmi, zvláště s chlapci. I přes zvýšenou shovívavost jsou otcové ve srovnání s matkami méně povolní vůči manipulování dětmi. Děti připisují otcům větší autoritu, a proto udržují své chování v mnohem přijatelnějších mezích než v případě výhradní péče matky. Nevýhodou této péče o dítě je to, že dítě nevidí a nevnímá roli matky, často touží po větším objetí, pochování a přitulení (Špaňhelová, 2010).

Osamělí otcové vychovávající své děti se potýkají s obdobnými obtížemi jako osamělé matky, ale největším problémem pro ně zpravidla bývá skloubení práce a péče o dítě. Ve většině takovýchto domácností otcové nepředpokládají, že na nich bude spočívat každodenní péče o děti. Z finančních, praktických i citových důvodů velmi často musí otec dát přednost zaměstnání a očekává, že děti doma samy uklidí, postarají se o mladší sourozence a povedou domácnost. Pokud snahu dítěte otec dostatečně neocení, nepřispívá tak k jeho duševní pohodě. Děti v péči osamělých otců se musí vyrovnat se skutečností, že je matka zavrhla a opustila. Jejich sebevědomí je velmi nízké a potřebují nejen spoustu lásky otce, přátel a příbuzných, ale často i odbornou pomoc (Smith, 2004).

Důvody žádosti otců o svěření do péče mohou být také ale nepřijatelné a nesprávné. Takovým důvodem může být snaha manželku zastrašit vyhlídkou na nákladný a veřejný spor o dítě, kdy manžel doufá, že manželka pod tlakem sníží svou žádost o finanční vypořádání, aby získala dítě do své péče. Dalšími z negativních důvodů jsou snaha otce vyhnout se placení výživného na děti, msta, ponížení a potrestání manželky. Otec může žádat o svěření dítěte do péče proto, že chce být v častějším kontaktu s bývalou manželkou, ve skutečnosti si rozvod nepřaje, má pocit viny z rozbití rodiny a chce mít proto děti u sebe a současně je využít jako prostředku proti osamělosti. Většina otců, kteří

žádají o svěření dětí do své péče, pochopitelně však mají se svými dětmi silná citová pouta, kterých si cení, a svěření je pro ně způsob, jak si je udržet (Warshak, 1996).

Ale i v případě, že je dítě svěřeno po rozvodu do péče matky, nastávají v životě situace, kdy se otcové svým dětem vůbec nevěnují a nevyužívají možnosti kontaktu s dítětem. Příčin může být několik. První je jistě sama podstata situace typická pro „občasný, víkendový“ vztah dítěte a otce, který se stává v podstatě tím, kdo zajišťuje rekreace a koordinuje nabitý program aktivit pro dítě, ale o domácí práce a povinnosti se již nezajímá. Vztah s „víkendovým tátou“ se stává mělkým. Vztah otce a dítěte již není tak bohatý, uklidňující a smysluplný, jako byl před rozvodem. Oba se mohou i postupně, zvláště v době dospívání dětí, poměrně odcizit. Tím, že muži jsou vytěšňováni do okrajové role návštěvníka, ztrácí svůj status otcovství, nejsou schopni docenit vlastní důležitost pro své děti a postupně se z jejich života vytrácí. Omezený kontakt s dětmi pochopitelně nestačí k udržení pocitu hlubšího spojení s dětmi a opakovaná loučení a setkání vytvářejí emoční napětí pro děti i otce. Významnou roli v omezení kontaktu otce s dítětem však může sehrát i matka prostřednictvím soudních opatření, kritizováním otce před dětmi, nepovolením nebo bráněním setkání. (Warshak, 1996).

Ze statistických údajů soudů ČR za uplynulých deset let vyplývá skutečnost, že v rozhodnutí soudu o tom, komu bude dítě ponecháno v péči, tvoří v průměru pouhých 8% otcové. (viz. Příloha 2). Z provedeného výzkumu v roce 2011 současně vyplývá, že při svěření dětí do výchovy otci, při zhruba dvojnásobné velikosti zkoumaného vzorku bylo nutno provést nové úpravy styku zhruba čtyřnásobně vícekrát nežli v případě svěření dětí do výchovy matky (viz. Příloha 6). Rovněž v případech hodnocení rodičovské zodpovědnosti za výchovu dětí v roce 2011 byl otec zodpovědnosti zbaven ve více jak 30% zkoumaného vzorku, což je dvaapůlkrát více, než u matky (viz. Příloha 5). Přesto se objevují v soudní praxi nové případy a snahy otců získat děti do své péče, nebo alespoň dosáhnout odpovídajících důstojných a rovnoprávných podmínek při střídavé péči o děti po rozvodu.

## **4.5 Kontakt s druhým rodičem**

Dohodnou-li se rodiče, jakým způsobem budou řešeny poměry jejich dětí v době po rozvodu, neměli by opomenout také styk dítěte s tím rodičem, u kterého nebude vyrůstat. Dohoda mezi manželi o upravení styku s dítětem s přihlédnutím k jeho zájmům, věku

a možnostem nepotřebuje schválení soudu. Soud pouze styk rodičů s dítětem upravuje, vyžaduje-li to zájem na jeho výchově a poměry v rodině. Pokud však rodiče nejsou schopni se dohodnout, upraví styk rodičů s dítětem soud, který nastoluje přesný režim, jehož nedodržování vede pak k dalším konfliktním situacím. Jestliže rodič bezdůvodně a opakovaně brání druhému z rodičů ve styku s dítětem, je toto považováno za změnu poměrů vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí a soud má možnost zahájit trestní řízení pro trestný čin maření výkonu soudního rozhodnutí proti rodiči, jenž styku záměrně brání. (viz. Příloha 3). *Jestliže je to nutné v zájmu dítěte, soud styk dítěte s rodičem omezí nebo jej i zakáže* (§27, odst. 3 zák. o rodině). *Změní-li se poměry, může soud změnit i bez návrhu rozhodnutí nebo dohodu rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností* (§28 zák. o rodině). Morální síla rodiče, který má svěřeno dítě do výchovy, se projeví právě v tom, že je schopen dítě vychovávat tak, aby styk s druhým rodičem přijímal bez problémů. Pokud přeruší rodič styk dítěte s druhým rodičem, jedná se o velmi závažný faktor, který snižuje jeho osobní kvality a je často dokladem osobní pomsty a pokořování druhého rodiče, ignorování rodičovských práv i zákona o rodině (Bakalář, Novákovi, 1996).

Kontakt s druhým rodičem v době stanovených návštěv může přinést řadu obtíží, neboť dítě se ocitá v umělé situaci, ačkoli se návštěvy odehrávají podle pravidelného vzorce. Některé děti mají pocit, že se zpronevěřují matce, pokud dávají najevo radost ze setkání s otcem. Pro dítě je velmi dobré, má-li u otce vlastní kout, který mu dodává pocit sounáležitosti. Je také důležité, aby oba rodiče spolupracovali a dohodli se na pravidlech, jimiž se řídí rodinný život v obou rodinách. Rodiče sice přestali být partnery, ale to jim nedává právo, aby ke škodě dítěte nespolečně pracovali. Je jisté, že děti vidí rozchod rodičů jinak než dospělí a snaží se nestránit žádnému z rodičů. Je třeba si uvědomit, že vztahy mezi dítětem a rodičem jsou založeny na všedních maličkostech týkajících se každodenního života (Smith, 2004).

Při návratu z návštěvy u rodiče mohou děti reagovat různými způsoby. Důvody jsou složité, protože dítě prožívá silné a rozporuplné pocity. Většinou jsou děti rády, že jsou zase doma, i když se u některých může projevit pocit provinění ve vztahu k rodiči, jenž je má v trvalé péči, nebo se vracejí neukázněné a hlučné, nedokážou se uklidnit a svým hrubým vystupováním a vzpurností rozčilují rodiče. Takovéto chování dítěte může souviset s tím, že v průběhu návštěvy u druhého rodiče bylo nuceno vyslechnout poznámky, které vystupňovaly jeho úzkost, nebo vyzněly nepřátelsky a útočně proti



druhému rodiči. Dítě se pochopitelně kvůli své zranitelnosti nedokáže s negativními poznámkami samo vypořádat, připomíná si vlastní bezmoc z neschopnosti sjednotit rodiče a tím, že rodiče rozzlobí, se snaží se situací vyrovnat. Těžko zvládnutelné chování dítěte lze také považovat za výraz hněvu, neboť dítě si uvědomuje napětí mezi rodiči a trpí kvůli tomu úzkostí. Pro některé děti je také velmi bolestné opakované loučení a připomíná jim jejich nešťastné pocity. Svým nevhodným chováním tak vyvolá prudkou rodičovskou reakci a nemusí myslet na svou vnitřní bolest. Návštěvy u nepřítomného rodiče jsou dobré, pokud jsou důsledné, spolehlivé a nejsou prosyceny vzájemným nepřátelstvím. Záleží rovněž na kvalitě, vřelosti a láskyplném vztahu naplněném činností soustředěnou na dítě a současně na pochopení jeho potřeb (Smith, 2004).

#### **4.6 Rizika pro vývoj dítěte při neexistujícím styku s druhým rodičem**

Zákon o rodině zdůrazňuje rozhodující roli obou rodičů ve výchově, v ochraně, v rozvoji dítěte a péči o něj. *Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají oba rodiče* (§32, odst. 1 zák. o rodině). *Rodičovská odpovědnost náleží oběma rodičům* (§34, odst. 1 zák. o rodině). Neexistující styk dítěte s druhým rodičem může být pro vývoj dítěte rizikový. Riziko negativního vlivu nepřítomnosti biologického otce/matky v prostředí, v němž dítě vyrůstá, se sníží, udržuje-li dítě s rodičem láskyplný, smysluplný, kultivovaný a pravidelný vztah (Bakalář, 2006).

Bakalář (2006) analyzuje tato možná rizika:

1. Riziko dramatického vývoje. V době po rozvodu mohou nastat v životě rodiče obtížné situace – může ztratit zaměstnání a dostat se do finanční tísně; může přijít o podstatnou část majetku či úspor; může se stát závislým na návykových látkách (alkohol, drogy); může páchat trestnou činnost, v následku čehož je uvězněn; může utrpět úraz, onemocnět nebo dokonce zemřít.
2. Riziko vzniku syndromu zavržení rodiče. Rozvinutý syndrom zavržení rodiče má své průvodní projevy. Dítě ztrácí téměř vše, co s druhým rodičem souvisí. Jedná se nejen o ztráty hmotné, ale i ztráty výchovného a vzdělávacího působení a praktické pomoci. Dítě, které původně milovalo oba rodiče, prochází zkušeností „brainwashingu“, která jej hluboce ovlivní a může přispět k vytvoření nepravého a nezdravého jádra vlastní osobnosti. U dítěte se rovněž zbrzdí jeho emocionální vývoj, sebedůvěra a sebehodnocení, neboť je nuceno k potlačování pozitivních

emocí k zavrhanému rodiči a přesvědčováno k volnému průběhu emocí nenávisti, často podloženými neopodstatněnými až absurdními argumenty. Důsledkem syndromu zavržení rodiče je rovněž opožděný psychosociální vývoj dítěte, neboť je mu odebrán model k převzetí vlastní sexuální identity a životní role. V nejčastějších případech svěřením dítěte do péče matky pak v důsledku syndromu zavržení rodiče dochází u chlapců k poškození identifikace s přirozeným mužským vzorem-otcem, u děvčat jde v budoucnosti o ztížení volby erotického partnera, který je rovněž vybírán podle předlohy otce. Dítěti je narušen i vztah k autoritám a snížena schopnost sociální diferenciaci, což může vést k nenávisti vůči osobě blízké nebo osobě v relativně neutrálním prostředí (učitel/ka ve škole). Často se nepřátelství a nenávist rozšíří i na příbuzné zavrženého rodiče.

3. Riziko nepříznivého vývoje dítěte. U dětí žijících bez kontaktu s biologickým rodičem se s vyšší pravděpodobností mohou objevit tyto obtíže: problémy ve škole, zdravotní obtíže, neschopnost vycházet s druhými lidmi, citové, tělesné či sexuální zneužívání, uzavření sňatku v neplnoleposti, přestupky proti společenským pravidlům, konzumace alkoholu, užívání drog, záškoláctví nebo vyloučení ze školy, nezískání přiměřené pracovní kvalifikace, nezaměstnanost, závislost na sociální podpoře, trestná činnost, dlouhodobé emoční a sociální problémy, nedůvěra vůči lidem a institucím, deprese, nepřiměřená agresivita v životních situacích, zhoršení úrovně mezilidských vztahů, zhoršení zdravotního stavu.
4. Další rizika. Neuskutečnění procesu tzv. triangulace v rodině – vztah matka a dítě je tzv. dyádou, a aby dítě nastoupilo cestu k samostatnosti a k dospělosti, je žádoucí přítomnost třetí osoby - biologického otce. Je-li kontakt dítěte s druhým rodičem narušen, dítě se ze symbiózy s matkou neosvobodí a je i v dospělosti citově nezralé, proces triangulace vážně nebo se neuskuteční vůbec. Korupce – v průběhu poměrně dlouhého období rodičovských sporů a neshod o styku s dítětem se do života dítěte dostávají mechanismy korupce. Dítě si uvědomuje, že je pro něj výhodné s rodiči manipulovat a nechat se jimi podplácet drahými dárky, tolerováním nezodpovědnosti, lajdáctví, či prominutím nepříjemné povinnosti.

Snaha bránit pravidelnému kultivovanému vztahu dítěte s jeho druhým rodičem pramení z horších stránek lidské povahy, z emocionální a osobnostní nezralosti. Skutečné motivy je nutné hledat za výmluvami, stesky, stížnostmi, lstmi, klamy i hysterickými scénami. Vesměs se jedná o tyto motivy: snaha zamezit prostřednictvím dítěte úniku

informací k druhému rodiči; zajištění, aby dítě opakovalo verzi manželského sporu ze strany rodiče, kterému dítě bylo svěřeno do péče; svěření dítěte soudem do výhradní péče a současné pojištění se proti případné změně v budoucnosti, i kdyby změna dítěti měla prospět; touha po uplatnění vlastní moci; pomsta bývalému partnerovi; pokračování vlastního nového osobního života bez zasahování bývalého partnera (Bakalář, 2006).

## 4.7 Nevlastní rodiče

Termín „nevlastní rodič“ současná právní úprava nezná, ale přesto je obecně i v právní praxi používán. „*Na výchově dítěte se podílí i manžel, který není rodičem dítěte, za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti.*“ (§33 zák. o rodině). Tato povinnost spočívá v pomoci při výchově dítěte a nevztahuje se na zastupování dítěte a správu jeho záležitostí. Nejde ani o určování směru výchovy dítěte, která přísluší rodičům. Nevlastní rodič nemá k dítěti svého manžela vyživovací povinnost; může dítě svého manžela osvojit. Za nevlastního rodiče dítěte nelze však považovat osobu, která s rodičem dítěte žije ve svazku nezaloženém manželstvím jako druh nebo družka.

S přibývajícím počtem rozvodů přibývá i nových manželství a nových nevlastních rodin. Jen v malém procentu se manželé rozvádějí proto, aby se osvobodili a zůstali sami. Většinou alespoň jeden z nich chce začít žít s někým jiným znovu, ba mnohdy již fakticky začal před vlastním rozvodem, který je toho pouze důsledkem a určitým legalizováním nové cesty k nevlastní rodině. Příchodem nového partnera otce či matky může být dítě velmi stresováno a jeho přijetí v rodině ovlivňuje řada činitelů, jakým je věk a pohlaví dítěte, osobnost a chování biologického i nevlastního rodiče, uplynulá doba od rozvodu do příchodu nového partnera do rodiny, chování bývalého manžela a ostatních příbuzných, právní a společenská povaha vztahu matky a jejího nového partnera – manželé, druh a družka, volné soužití, občasné návštěvy. Nově vznikající rodinný systém může u dítěte vyvolat negativní postoje, nevraživost, odpor, žárlivost k novému partnerovi či partnerce rodiče. Dítě se brání, zlobí, vzteká a provokuje. Na druhé straně se naopak dítě snaží vlichotit do přízně nové blízké osoby, získat ji pro sebe. Často je také nuceno k projevům náklonnosti a lásky, kterou ale zpočátku necítí. Zvláště matky mívají výrazný sklon vidět vztah dítěte ke svému novému partnerovi v lepším světle než ve skutečnosti je. Nového matčina partnera lépe přijímají děti mladší než starší a lépe děvčata než chlapci, u kterých se objevuje jakýsi obranný postoj proti „konkurenci“. Nejvíce problémů s přijetím nového partnera mívají děti ve středním školním věku (8-12 let), které se nové situaci nejsou již

schopny přizpůsobit s přirozenou dětskou spontaneitou, ale současně zatím ani s rozumem a rozvahou jako děti starší či mladiství (Matějček, 1994).

Psychologické problémy, s nimiž se lze v nevlastních rodinách setkat, zařazuje Matějček do třech okruhů. Příchod nového partnera do rodiny, ať už v jakékoli právní normě, znamená zásah do rodinného zaběhnutého systému, návyků a pravidel. Z toho může vzniknout řada komplikací. Druhým zdrojem problémů je skutečnost, že dítě vlastně patří do dvou rodin. Otázka „vlastní - nevlastní“ se stává pro děti velmi závažnou skutečností, podmíněnou tzv. konfliktem loajality, tj. dvojí sympatie přízně a oddanosti. Na jedné straně k vlastnímu rodiči, který může být dítěti vzdálený, mnohdy idealizovaný, a na straně druhé vztah k nevlastnímu rodiči, který je s dítětem v každodenním kontaktu, je známý, milý i náročný, odměňující i trestající. V této souvislosti bývá pro dítě závažnou i otázka jeho přijetí. Třetí okruh problémů spočívá v tom, že příchodem nevlastního rodiče se dítěti zpravidla mění i širší rodinné zázemí, představované novými prarodiči, tetami a strýci či přáteli (Matějček, 1994).

Vnitřní situace nevlastních rodin může být rovněž komplikovaná tím, že se v nich scházejí děti jednoho i druhého partnera, a navíc není výjimkou, že se novému páru narodí ještě vlastní děti. Vzniká tak poměrně nepřehledná situace, která může být potenciálním zdrojem obtíží. Také otázka sexuálního chování nových partnerů může být zdrojem výchovných komplikací. Příliv emocionality nových partnerů může na děti působit překvapivě, nezvykle i odpudivě. Velký problém může v této souvislosti nastat i ve smyslu nepatřičného vztahu nevlastního otce k nevlastní dceři. To vše zvyšuje nároky na adaptační schopnosti a na odolnost nervového systému dítěte (Matějček, Dytrich 1994).

Nevlastní otcové a matky by si měli uvědomit, do čeho vstupují, měli by se seznámit se stávajícím rodinným systémem. Současně nemohou počítat se samozřejmým přijetím ze strany dětí, ale spíše by měli očekávat tzv. ambivalentní postoj související s tím, že děti zpravidla potřebují čas a taktní vedení, aby samy v sobě získaly jistotu. Velmi často děti nového partnera rodiče prověřují a testují pro ně typickými dětskými rafinovanými metodami, z nichž bývá nejčastější provokace. Výklady a rozumným nabádáním nevlastní rodiče často ničeho nedocílí. Na chování dítěte je třeba reagovat tak, aby dítě zjistilo, že může u dospělých pociťovat jistotu a že mu nehrozí nebezpečí. Rodiče mají tendenci předpokládat, že dítě prožívá to, co oni a domnívají se, že dítě sdílí i stejný postoj k bývalému nebo současnému partnerovi. Je třeba si uvědomit, že z hlediska dítěte

nejde o zklamání, pocit ublížení, zlost či odpor, který rodič prožívá v souvislosti s rozvodem. Nejde ani o milenecký cit, který vyjadřuje novému partnerovi. Dítě se naopak nachází v situaci vnitřního konfliktu, neboť má rádo stejně vlastní matku i otce (Matějček, 1994).

Matky a otcové i jejich noví partneři by ve vztahu k dětem a rodinným změnám měli respektovat určitá doporučení a pravidla. Předně je velmi důležité dopřát dětem dostatek času. Nový partner by se dětem neměl v žádném případě vnucovat, snažit se jim vlichotit do přízně za každou cenu, podbízet se, uplácet je, neměl by se vytahovat ani ponižovat. Taktéž je potřeba zvážit, jak mají děti nového partnera oslovovat, neboť s tím souvisí i osobní postoje. V případě křestního jména se jedná o postoj kamarádký, s oslovením „pán/paní“ je spíše spojena odtažitost a uctivost, „strejda/teta“ představuje nezávazné oslovení. Na druhé straně by rodiče neměli od dětí vyžadovat okamžité oslovení svého nového partnera „tatínek/maminka“, to by mohlo dítě nepříjemně zaskočit a vyvolat i negativní reakci ze strany vlastního otce a matky, případně prarodičů. Nevlastní rodič by se neměl snažit nahradit ihned vlastního otce nebo matku, vyplácí se trpělivost. Neměl by zdůrazňovat své dobré vlastnosti, které ho mají od vlastního rodiče odlišit. Ani vlastní rodič by neměl zvláště vyzvedávat pozitivní vlastnosti svého nového partnera a uvádět je do protikladu s domnělými negativními vlastnostmi partnera bývalého. Rodinné soužití přinese spoustu nových situací a prožitků, které dětem pomohou postupně hodnotit, ocenit a přijmout nového dospělého člena rodiny. Je důležité dítěti poskytnout dostatečný odstup a samostatnost, aby se v nové rodině necítilo stísněně. Nevlastní rodiče by měli využívat příležitosti, kdy mohou se svými nevlastními dětmi něco dělat, na něčem pracovat, bavit se. Společná práce a zábava jsou účinnými sbližovacími prostředky. Doplněná rodina by měla pro dítě, i se všemi svými zvláštnostmi a problémy, vytvořit prostředí stabilního domova (Matějček, Dytrych, 1994).

## 5 Společná péče

Reforma rodinného práva z roku 1998 přinesla do našeho právního řádu nový institut tzv. střídané nebo společné výchovy. *Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popř. střídané výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby* (§26, odst. 2 zák. o rodině)

Rozhodnutí o svěřeni do společné výchovy není v praxi příliš obvyklé. Dohoda o společné výchově znamená, že soud nerozhodne o svěřeni dítěte do výchovy jednoho z rodičů, ale poměry dítěte zůstanou stejné, jako kdyby k rozvodu manželství rodičů nedošlo. V úvahu toto porozvodové uspořádání připadá tehdy, pokud rodiče i nadále žijí ve společném domě nebo bytě a zachovávají určitý model společného hospodaření alespoň ve vztahu k nezletilým dětem. Jedná se o případy týkající se zejména dětí blízkých věku zletilosti. Na společné výchově musí být rodiče dohodnuti, nelze rozhodnout proti vůli jednoho z nich. Pro svá specifika je tato forma výchovy spíše ojedinělá (Novák, Průchová, 2007).

Rodiče společně pečují o děti, a to včetně výchovného působení i materiálního zabezpečení. Předpokladem je především schopnost každodenní domluvy a spolupráce mezi rodiči. Oba rodiče jsou oprávněni činit rozhodnutí v důležitých záležitostech, které se týkají jejich dětí, jako je na příklad léčení, vzdělávání, každodenní i jednorázové finanční výdaje. V některých případech si rodiče svou autoritu rozdělí, takže si každý ponechá právo činit rozhodnutí jen v některé oblasti. Společná péče nutně neznamená, že oba rodiče se budou stejnou měrou podílet na péči a výchově dítěte. Jedná se o situaci, ve které se rodiče podílejí na rozhodování o důležitých záležitostech dítěte, a čas, který dítě s rodiči tráví, je rozdělen rovnoměrněji než v uspořádání výhradní péče jednoho rodiče. Uspořádání společné péče se vyznačuje vysokou mírou kooperace a flexibility, ve které se rodiče vzájemně respektují. V době, kdy to děti nejvíce potřebují, se jim dostává ujištění o zájmu a lásce obou rodičů (Smith, 2004).

Společná péče má své výhody i nevýhody jak pro matky, tak i pro otce. Především je velkým kladem skutečnost, že kontakt s oběma rodiči je každodenní a umožňuje upevnění vzájemného vztahu mezi dítětem a oběma rodiči, což často není možné v případě, že je dítě svěřeno do péče jednoho z nich. Společná péče nabízí jisté ulehčení jedině a plné odpovědnosti jednoho z rodičů v důležitých věcech týkajících se jejich dětí,

jako je tomu v případě svěřeni do péče jednoho z nich. Oba se mohou podílet na výchově dítěte rovnocenným podílem povinností a pomáhat si s každodenními úkoly při péči o děti a jejich výchově. Oba mají tak rovněž příležitost na chvíli si odpočinout od rodičovství na plný úvazek. Ovšem rodič se společnou péčí o dítě má nejen svá práva a odměny, ale především odpovědnost a povinnosti k dítěti. Společná péče vyžaduje pochopitelně mnohem více úsilí, času a námahy, než je potřeba jen při vymezených návštěvách. Zvláště ne všichni rozvedení otcové takové závazky chtějí převzít, nebo jsou je schopni respektovat. Z pohledu žen může společná péče mít také záporné stránky. Rozhodnutím o společné péči se žena vzdává mocenského postavení, v rámci kterého může jednostranně rozhodovat o výchově svého dítěte. Ve společné péči o děti rovněž může řada žen vidět příčinu oslabení své role matky, která jim po ztrátě role manželky, dává pocit, kým jsou. Péče o děti a jejich výchova živí jejich sebeúctu a je často ústřední náplní každodenního života. Negativní charakter společné péče mohou rodiče také spatřovat ve skutečnosti, že je omezena jejich vlastní volba bydliště a možnosti stěhování (Smith, 2004).

Někteří rozvedení manželé se dělí o svou rodičovskou odpovědnost nikoli společnou péčí o jedno dítě, ale tím, že každý z nich má v trvalé péči alespoň jedno dítě. Někteří odborníci toto řešení kritizují s odůvodněním, že děti v této situaci ztrácí více; pravidelný kontakt nejen s jedním rodičem, ale současně i se svým bratrem či sestrou. Obecně platí, že čím je větší věkový rozdíl mezi sourozenci, tím spíše může jejich rozdělení mezi rodiče uspokojit jejich potřeby. Je zde však ještě mnoho jiných faktorů charakterizujících tento rodinný systém. Jsou to na příklad rivalita mezi sourozenci, bližší vztah jednoho z rodičů k jednomu z dětí a odmítání druhého, kompromis rodičů jako řešení komplikované rodinné situace a neschopnost dohodnout se (Smith, 2004).

Odborná veřejnost se v hodnocení vhodnosti společné péče dělí na dvě skupiny s protichůdnými názory. Společná péče v současné soudní praxi není právě častým rozhodnutím o porozvodovém uspořádání péče o děti. Ze statistických údajů za uplynulých deset let však dochází k mírnému nárůstu soudních rozhodnutí ve prospěch této formy porozvodového uspořádání poměrů v rodině. Z původních 2% v roce 2002 na téměř 8% v roce 2011 (viz. Příloha 2). Odborníci tuto skutečnost vysvětlují několika důvody. Pokud rodiče spolu neuměli vyjít, spolupracovat a komunikovat v manželství, je tomu tak i ve společné péči. Většinou nejsou rodiče schopni jakékoli kooperace a zvyšuje se tak jen jejich vzájemné nepřátelství a především také pravděpodobnost, že děti budou zapojeny do sporů a hádek mezi rodiči. Stoupenci společné péče naopak tvrdí, že řada rodičů je schopna

spolu vycházet mnohem více a lépe jako rodiče než jako manželé a je mezi nimi mnohem menší napětí, než jaké bývá mezi rodiči v tradičním porozvodovém uspořádání s výhradní péčí jednoho z nich. Za velkou výhodou společné péče jednoznačně odborníci považují fakt, že se maximalizuje kontakt mezi dítětem a oběma rodiči, což umožňuje dítěti vyhnout se povrchnímu vztahu při návštěvách, charakteristickému pro výhradní péči jednoho z rodičů. Nelze tedy nadřazovat výhradní péči nad společnou péči tvrzením, že je to v zájmu dítěte. Při volbě společné péče mohou být rodiče ujištěni, že jejich volba nebude pro děti horší než tradiční řešení výhradní péče matky. Ovšem za předpokladu, že rodiče pro své děti vytvoří po rozvodu pozitivní prostředí. Pokud jde o zájmy dětí, dá se říci, že existuje rovnováha mezi výhradní a společnou péčí. Pochopitelně děti bývají více spokojeny ve společné péči, neboť rodiče, kteří spolupracují ve výchově a v péči o dítě a vycházejí spolu lépe, zajišťují dětem to, že vyrůstají v klidnější a láskyplné atmosféře a stabilním prostředí. Současně cítí ují a vnímají kladně přítomnost obou rodičů (Smith, 2004).

Presumpce společné péče neznamená, že všechny manželské dvojice budou mít po rozvodu děti ve společné péči. Společná péče o děti po rozvodu funguje, když jsou oba rodiče přesvědčeni, že ten druhý je pro děti důležitý a je také dobrý rodič, žijí společně, děti samy společnou péči chtějí, rodiče k sobě navzájem dodržují finanční závazky, vzájemně spolupracují, jsou flexibilní, mají slušnou úroveň komunikace a nezatahují děti do svých konfliktů. Naopak společná péče není vhodná a selhává, pokud se jeden z rodičů nemůže nebo nechce přiměřeně starat a je zjevně proti takovému uspořádání, rodiče nemají společné bydlení, cítí ují vůči sobě silné nepřátelství, nebo používají své děti jako prostředek k řešení vlastních sporů (Smith, 2004).



## 6 Nový trend - střídavá péče

Střídavá výchova znamená, že dítě střídavě pobývá u každého z rodičů po určité časové období. Délka pobytu je závislá na věku dítěte, vzdálenosti bydliště rodičů; podmínkou je také skutečnost, že dítě bude navštěvovat stále stejnou školu nebo předškolní zařízení. Zákon neupravuje časové ohraničení střídavé výchovy. Nejčastěji se jedná o týdenní nebo měsíční interval, vyloučeno není ani střídání půlroční. I na střídavé výchově musí být rodiče dohodnuti, protože jinak takové rozhodnutí soudu není v zájmu dítěte. U dítěte staršího věku je nezbytné, aby s takovou úpravou souhlasilo. Stejně jako je tomu při svěřeni dítěte do péče jednoho rodiče, ani v případě střídavé výchovy není ten z rodičů, u kterého právě dítě nepobývá, jakkoliv omezen v rozsahu svých rodičovských práv i povinností (Veselá, 2003).

Doba vhodná k začátku střídavé péče je ve většině případů od 3 let věku dítěte, ale vždy je zapotřebí vidět a vnímat konkrétní dítě a stav v dané rodině. U mladších dětí v předškolním věku je dobré střídavou péči zavést po několika dnech, například: dítě je u otce 3 dny, u matky 2 dny a pak opět 2 dny u otce. Další týden je tomu naopak: 3 dny u matky, 2 dny u otce a pak 2 dny opět u matky. Důležité je, aby se střídaly dny víkendů – jednou u otce a jednou u matky. I na svátky je důležité, aby domluva byla spravedlivá. Později, většinou při zahájení školní docházky, mohou být pobyty delší, například střídání po jednom nebo dvou týdnech. Psychologové se spíše přiklánějí k názoru, aby střídavá péče probíhala u dětí až na konci mladšího školního věku- cca od 10 let. Je to pro ně doba, kdy může samo dítě o změně rozhodnout a přiměřeně se k ní i vyjádřit. V některých případech, pokud střídavá péče nevyhovuje, mohou sociální pracovníci navrhnout tzv. rozšířený styk. Znamená to, že dítě získá matka, otec má dítě nebo děti na prodloužený víkend a bere si je i v týdnu (Špaňhelová, 2010).

Důležité pro to, aby rodiče vůbec začali uvažovat o střídavé péči je, několik faktorů: především se jedná o jasnou domluvu rodičů ohledně záležitostí týkajících se dítěte; nutný je souhlas dítěte; neveliká vzdálenost bydliště jednoho rodiče od druhého především z důvodu toho, aby dítě navštěvovalo vždy jednu mateřskou nebo základní školu; jasné vymezení, kdo je za co zodpovědný; schopnost dobré komunikace mezi rodiči; určitá flexibilita dítěte, aby bylo schopno být několik dnů u jednoho a následně u druhého rodiče; vzájemná domluva rodičů na mimoškolních aktivitách; finanční stránka- rodiče se dělí o kapesné, platbu za kroužky apod. (Špaňhelová, 2010).

Neexistuje studie, jež by prokazovala, že střídavá výchova má na děti horší vliv než svěření dítěte do výlučné péče jednoho z rodičů. Dítě vnímá okolní svět jinak než dospělí. Pojem domov pro něj může být v jeho percepci širší než v rámci vnímání dospělých. To, co někdy připadá dospělým jako problematické, děti obvykle přijímají poměrně dobře. Stejně jako je vedeno dítě, aby se rozdělilo o hračky nebo pamlsky, je obvykle srozuměno a vnímá dělení své přítomnosti mezi otce a matku bez velkých obtíží. Střídavá výchova rovněž omezuje pocity ztráty a zvyšuje sebeúctu dítěte (Novák, Průchová, 2007).

Jako negativní stránku střídavé péče lze hodnotit malou flexibilitu dítěte a jeho větší unavitelnost při neustálém přejíždění. Sotva si u jednoho z rodičů zvykne, už se zase stěhuje k druhému rodiči. Dítě může být častým střídáním prostředí a nejednotností výchovného působení neurotizováno. Plnění povinností rovněž často neprobíhá stereotypním způsobem, ale u méně přísného a nedůsledného rodiče se hodně zanedbává. Naopak přísnější rodič je situací manipulován k větší náročnosti. V některých případech se mohou objevit problémy ze strany pedagogů, kteří si neuvědomí při sdělování požadavků - například pomůcek či domácích úkolů, že dítě bude příští den již u druhého z rodičů. Náročné mohou být především začátky střídavé péče, neboť zvláště maminky si velice těžko připouštějí, že by se i otec mohl o dítě dobře postarat. Negativně na střídavou péči reagují zvláště prarodiče (Špaňhelová, 2010).

Výhody střídavé péče lze vidět v možnosti, že dítě žije ve své podstatě u obou rodičů a není tedy o jednu roli- mateřskou nebo otcovskou- ochuzeno. Při výchově jsou zachovány jak prvky mužského, tak ženského přístupu a možnost ztotožnění a komunikace s mužským i ženským rodičovským vzorem. Dítě může poznávat přístup obou rodičů k životním situacím a současně i rodičům je umožněno rozvrhnout si lépe své povinnosti nebo záliby ve dnech, kdy není s dítětem, a v těch, které tráví s ním. Dítěti se nezabrdí emocionální vývoj, neboť dále čerpá emoce ze strany matky i otce tak, jak bylo zvyklé od narození. I o své pozitivní nebo negativní emoce a pocity se může podělit s oběma rodiči. Dále se může rozvíjet dětská důvěra k matce i otci. Dítě stále zažívá ve své výchově prvky výchovy mužské i ženské, přičemž oba vzorce chování jsou pro jeho zdravý vývoj velmi důležité. Neméně důležitým pozitivem střídavé péče je i možnost dítěte komunikovat o všech záležitostech, které prožívá, spolu s otcem i matkou. Od každého z nich získá jiný úhel pohledu a rovněž je přirozené, že o určitých věcech nedokáže s dítětem mluvit matka a naopak i otec. Při střídavé péči je také zaručen přirozený průběh identifikace dítěte s mužským a ženským vzorem v chování, jednání, v konfliktních situacích, v nemoci apod.

Dítě má při střídavé péči přirozený vztah a důvěru v autoritu – mužskou i ženskou, které jsou pro dítě přirozené (Špaňhelová, 2010).

Podmínky pro úspěšné zvládnutí střídavé péče zahrnují především schopnost rodičů domluvit se na všem ve prospěch dítěte, stanovit společná výchovná pravidla, neočerňovat jeden druhého před dítětem, zachovávat podobné výchovné postupy a stereotypy pro dítě u matky i otce, pravdivě se navzájem o všem informovat, tolerovat se a respektovat jeden druhého. Rodiče by neměli soutěžit o lásku dítěte a vnucovat mu názory svého případného nového partnera. Důležitou roli hraje také to, jak umí rodič celou situaci prezentovat příbuzným a jaký oni zaujmou k celé situaci postoj. Pokud je právě dítě u rodiče, měl by se mu věnovat, využít chvíle, kdy je s ním a starat se o něj a současně v dítěti pěstovat pozitivní pocity i k druhému rodiči. Obecně lze doporučit, že je zapotřebí v mnoha směrech postupovat pomalu, zkoušet změny, mluvit o nich s dítětem, vysvětlovat. Nezbytné je vybrat dobré místo a čas předání dítěte od jednoho rodiče druhému. Je rovněž vhodné, aby si rodiče řekli nejdůležitější informace o pobytu dítěte u daného rodiče, aby druhý rodič věděl, v jakém rozpoložení se dítě nachází, proč se chová tak či onak, znal jeho momentální zdravotní stav apod. (Špaňhelová, 2010).

Názory dětských psychologů a pediatriů na střídavou výchovu nejsou jednotné. Z hlediska statistického podíl soudních rozhodnutí ve smyslu svěřeni dítěte do střídavé péče zaznamenal v uplynulých deseti letech nárůst z původních zhruba 2% na 8%, ale přesto se jedná o nevelké procento z celkového počtu rozhodnutí soudu o svěřeni nezletilých dětí do péče po rozvodu (viz Příloha 4).

# PRAKTICKÁ ČÁST

## 1 Formulace hypotéz, cíle výzkumu

Cílem výzkumu bylo objektivně zjistit a následně ověřit průběh řešení rozvodové situace ve vzorku náhodně vybraných rodin. Ze základního cíle výzkumu vyplývají následující dílčí úkoly:

- posoudit správnost a vhodnost jednání všech zúčastněných v tomto procesu
- ukázat a označit chyby, ke kterým došlo a jaké byly jejich následky
- zda byla dětem vzniklá rodinná situace dostatečně vysvětlena
- zda byly s dětmi probírány také možné varianty porozvodového uspořádání nových rodinných celků a začlenění dětí do těchto celků
- ověřit spokojenost dětí v nových rodinách a chování rodičů vůči dětem v nových svazcích, případně reakce a chování prarodičů matky i otce

Z hlediska předpokládaných a očekávaných výsledků výzkumu jsem si stanovila tzv. nulovou ( $H_0$ ) neboli testovanou hypotézu vyjadřující dosavadní všeobecně známé nebo očekávané výsledky vyšetřovaných skutečností. Tato hypotéza tedy odráží stav poznání, které máme v současné době o zkoumaných skutečnostech. Pochybnost o platnosti nulové hypotézy jsem vyjádřila tzv. alternativní ( $H_1$ ) neboli výzkumnou hypotézou. Výzkumnou hypotézu jsem si stanovila tak, aby její pravdivost znamenala pokrok nebo pozitivní změnu ve vyšetřovaných skutečnostech.

1)  $H_0$  ... dětem nebyla vzniklá rodinná situace vysvětlena

$H_1$  ... dětem byla vzniklá rodinná situace vysvětlena

2)  $H_0$  ... s dětmi nebyly probírány možnosti porozvodové péče

$H_1$  ... s dětmi byly probírány možnosti porozvodové péče

3)  $H_0$  ... prarodiče negativně ovlivňovali průběh rozvodové situace

$H_1$  ... prarodiče neovlivňovali průběh rozvodové situace (pozitivní chování)

4)  $H_0$  ... děti byly jednoznačně svěřeny do péče jednoho z rodičů

$H_1$  ... děti byly svěřeny do společné nebo střídané péče obou rodičů

## 2 Popis užitých metod

Ke sběru potřebných dat pro výzkum a sledování všech předrozvodových i porozvodových situací v rodinách jsem použila jako hlavní výzkumnou metodu strukturovaný dotazník doplněný polostandardizovaným rozhovorem. Dotazník obsahuje dvacet sedm otázek. Každá otázka měla čtyři možnosti odpovědi tak, aby mimo mezní odpovědi *ano-ne* bylo možno zvolit různé možnosti nebo odstupňovat odpověď na řešení dané situace. Dotazník byl strukturován tak, že obsahoval vedle všeobecně informačních údajů (pohlaví a věk dětí, vzdělání matky a otce), otázky zaměřené na komunikaci a chování mezi rodiči a dětmi před rozvodem a po rozvodu, otázky zaměřené na názorové ovlivňování dětí rodiči a chování a vliv prarodičů, eventuelně širšího příbuzenského okolí. Dále v dotazníku byly použity otázky o změně chování dětí vůči rodičům po rozvodu, kamarádům, spolužákům a sourozencům, otázky zaměřené na způsob řešení porozvodové péče o děti, jejich spokojenost v nových rodinných celcích a jejich vztahy k novým partnerům obou rodičů. K doplnění nebo upřesnění uvedených odpovědí v dotazníku jsem v několika případech použila tzv. polostandardizovaný rozhovor s předem připravenou osnovou rozhovoru, kdy jsem doplňující otázky kladla podle okamžité situace v komunikaci. Někdy jsem podle potřeby přeformulovala dotaz k získání přesnější a výstižnější odpovědi. Aby výsledek rozhovoru mohl být následně objektivně vyhodnocen a nebyl vlastní průběh rozhovoru rušen manuálním písemným záznamem, použila jsem autentický zvukový záznam. V řadě případů byly dotazníkové odpovědi pro úplnost a objektivitu konfrontovány s případnou osobní znalostí průběhu dané rozvodové situace.

### 3 Popis zkoumané skupiny

Pro výzkum sociálních aspektů svěřených dětí do péče rodičů po rozvodu jsem zvolila reprezentativní soubor získaný na základě náhodného výběru 100 případů lokalizovaných do širšího městského regionu krajského města a jeho okolí. Jednotlivými respondenty byli mj. žáci 4 základních škol a 3 středních škol.

K získání odpovídajících informací jsem navrhla a použila polostandardizovaný rozhovor a následně strukturovaný dotazník. Výzkumná skupina obsahovala děti různého věku z rozvedených rodin, obou pohlaví, jejichž rodiče patřili do různých sociálních skupin svým vzděláním nebo pracovních zařazením. Současný věk dětí byl ve většině případů značně odlišný od věku, kdy byly součástí rozvodové situace v rodině a jejího řešení. Vzhledem k současnému vyššímu věku respondentů lze považovat jejich odpovědi v dotazníku za dostatečně věrohodné.

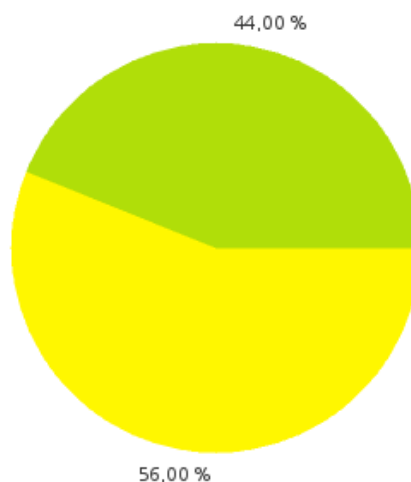
Bližší specifikace zkoumané skupiny:

#### 1) Pohlaví dětí

Tabulka č. 1 - Pohlaví

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
žena	56	56,00 %
muž	44	44,00 %

Graf č. 1 - Pohlaví



Z tabulky a grafu je evidentní, že podíl dětských respondentů z hlediska pohlaví je zhruba vyvážený.

## 2) Věk dětí

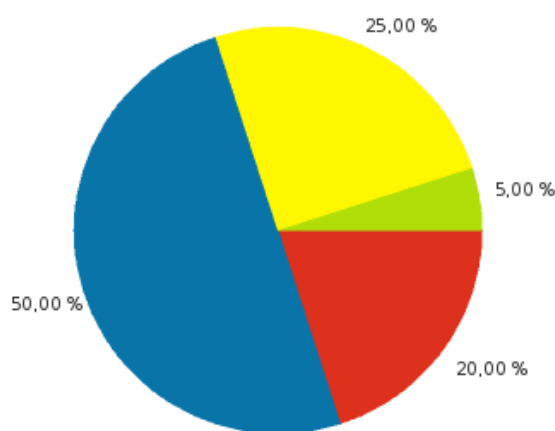
Věkovou kategorii od 10 – 15 let tvořilo 50 respondentů. V kategorii do 20-ti let bylo 35 jedinců. A v posledním věkové skupině od 21 – 25 let bylo 15 odpovídajících respondentů.

## 3) Vzdělání matky

Tabulka č. 2 – Vzdělání matky

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
základní vzdělání	5	5,00 %
odborné učiliště	25	25,00 %
středoškolské vzdělání s maturitou	50	50,00 %
vysokoškolské vzdělání	20	20,00 %

Graf č. 2 – Vzdělání matky



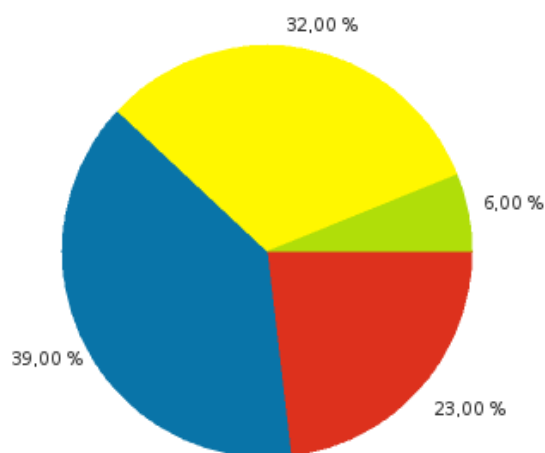
Z tabulky a grafu je patrné, že dominující vzdělání matky v hodnoceném souboru je středoškolské s maturitou. Pouze dvacetina z nich měla jen základní vzdělání.

#### 4) Vzdělání otce

Tabulka č. 3 – Vzdělání otce

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
základní vzdělání	6	6,00 %
odborné učiliště	32	32,00 %
středoškolské vzdělání s maturitou	39	39,00 %
vysokoškolské vzdělání	23	23,00 %

Graf č. 3 – Vzdělání otce



Z tabulky a grafu je patrné, že u otce převažuje středoškolské vzdělání s maturitou stejně jako u matky. Základní vzdělání je opět zhruba dvacetinou z celku. Ostatní druhy vzdělání lze u obou rodičů považovat za přibližně srovnatelné, nejsou diametrální rozdíly.



## 4 Výsledky šetření a jejich interpretace

Výsledky výzkumu jsem zpracovala statisticky a s využitím grafických prostředků popisné statistiky. Grafické zobrazení výsledků výzkumu má svoji výhodu v názorné interpretaci. Z několika možností grafických zobrazení výsledků výzkumu jsem vybrala kruhový graf.

Hodnoty odpovídající sumě dílčích odpovědí za celý zkoumaný soubor v jednotlivých otázkách dotazníku jsou zobrazeny jako výseče kruhu, které dostatečně přehledně zachycují kvantifikaci odpovědí a jejich strukturální podíl na celku příslušné otázky. Grafické zobrazení struktury odpovědí každé dotazníkové otázky jsem doplnila vysvětlujícím komentářem, který specifikuje a hodnotí případné možné vazby mezi jednotlivými druhy odpovědi na otázku dotazníku, eventuelně příčiny nebo důsledky vyplývající ze získaných odpovědí.

Z celého souboru dotazníkových otázek považuji za nejdůležitější a rozhodující pro správnost řešení rozvodové problematiky otázky týkající se vzájemné komunikace mezi rodiči a dětmi a informovanosti dětí o vzniklé situaci a jejím řešení. Dále pak otázky týkající se projednávání a výběru vlastního způsobu porozvodové péče o děti a otázky týkající se chování rodičů po rozvodu a spokojenosti dětí s novým uspořádáním rodinných vztahů.

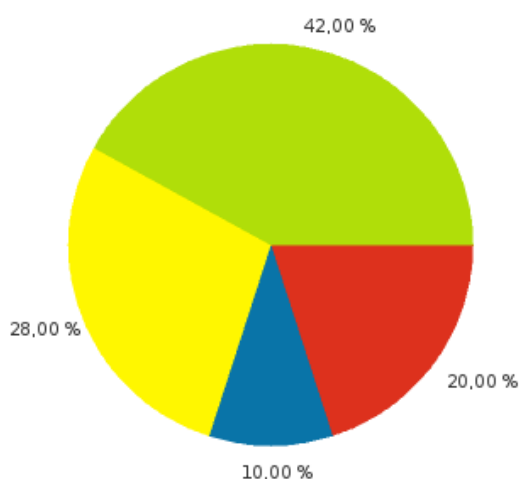
Vlastní výzkumné otázky:

- 1) První otázka se týká toho, zda si respondent pamatuje rozvod svých rodičů.

Tabulka č. 1

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano, velmi dobře	42	42,00 %
ano, ale málo	28	28,00 %
skoro ne	10	10,00 %
vůbec ne	20	20,00 %

Graf č. 1



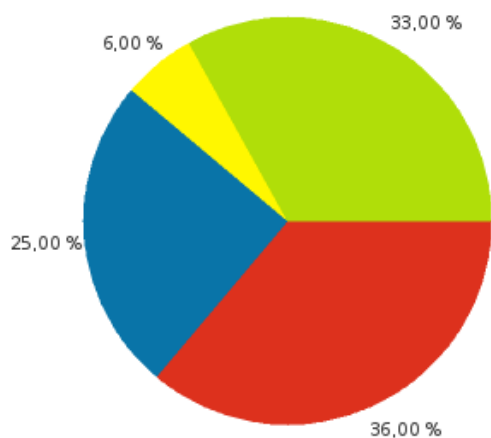
Necelá polovina odpovídajících účastníků rozvodu si velmi dobře pamatuje na situaci kolem rozvodu rodičů. Zajímavé je, že skoro třetina z nich si rozvod rodičů skoro nebo vůbec nepamatuje. To lze vysvětlit např. uplynulou dobou od rozvodu, eventuelně bezkonfliktním průběhem rozvodu.

- 2) Druhá otázka se zabývá skutečností, zda rodiče v průběhu rozvodu oznámili dětem, že se budou rozvádět.

Tabulka č. 2

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano, řekla mi to matka	33	33,00 %
ano, řekl mi to otec	6	6,00 %
ano, řekli mi to oba (společně)	25	25,00 %
ne	36	36,00 %

Graf č. 2



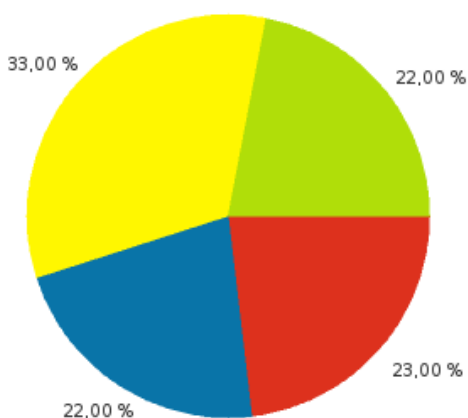
Hodnocení průzkumu ukazuje, že především matka informovala děti o chystaném rozvodu (jedna třetina případů) a jen zhruba dvacetinou z celku se na hodnocení podílí informace od otce. Zarážející je, že více než v jedné třetině případů rodiče své děti vůbec neinformovali o změně rodinné situace.

3) Třetí otázka zkoumá, zda byla respondentům vzniklá situace vysvětlena.

Tabulka č. 3

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano, důkladně	22	22,00 %
ano, částečně	33	33,00 %
téměř ne	22	22,00 %
ne, nebyla	23	23,00 %

Graf č. 3



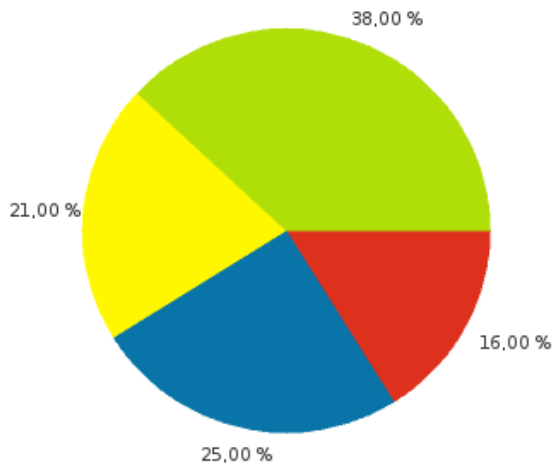
Je chvályhodné, že více než v polovině případů byla dětem vysvětlována nastávající situace důkladně nebo alespoň částečně.

4) Čtvrtá otázka zjišťuje, zda bylo období před rozvodem plné hádek, rozepří nebo nepohody.

Tabulka č. 4

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
velmi často	38	38,00 %
občas	21	21,00 %
zřídka	25	25,00 %
nikdy	16	16,00 %

Graf č. 4



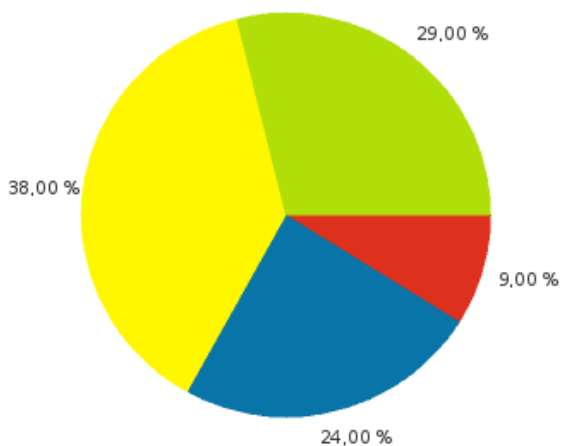
Občasné a velmi časté hádky provázely nadpoloviční většinu případů a jen zhruba v šestině případů měla v rodině porozvodová a rozvodová situace klidný průběh bez hádek, agrese apod.

5) Pátá otázka hodnotí pohled děti na rozvod jako řešení rodinné krize.

Tabulka č. 5

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano, určitě	29	29,00 %
myslím, že ano	38	38,00 %
myslím, že ne	24	24,00 %
určitě ne	9	9,00 %

Graf č. 5



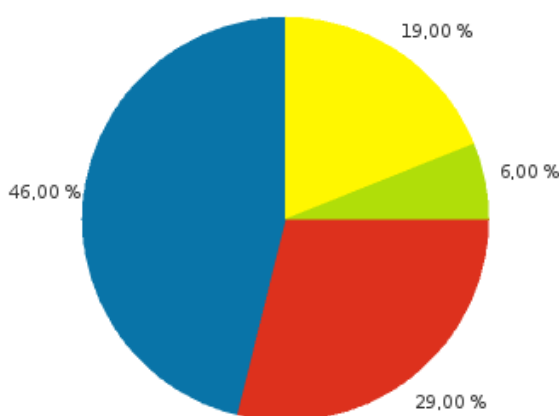
Skoro v 70-ti procentech případů zaznělo ano nebo ano, určitě. To lze vyhodnotit tak, že i když podle předchozího grafu docházelo v rodinách k hádkám zřídka nebo vůbec ne, byla podle dětského chápání situace nejlépe řešitelná rozchodem rodičů.

- 6) Další otázka zkoumá, zda se rodiče zajímali o názor svých dětí na danou rodinnou situaci.

Tabulka č. 6

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano, zásadně	6	6,00 %
ano, se snahou respektovat jej	19	19,00 %
spíše ne	46	46,00 %
vůbec ne	29	29,00 %

Graf č. 6

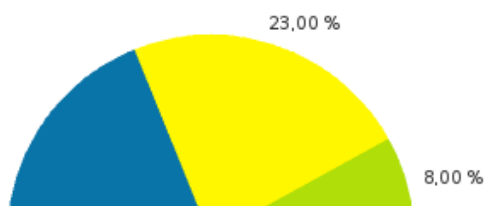


Ve třech čtvrtinách případů se rodiče vůbec nezajímali nebo spíše nezajímali o názory svých dětí na vzniklou situaci a způsob jejího řešení. Téměř polovina respondentů uvádí, že jim vzniklá rodinná situace vysvětlena nebyla. Nedostatečná nebo chybějící komunikace mezi rodiči a dětmi je špatnou podporou v takto psychicky náročné situaci pro děti.

- 7) Sedmá otázka u respondentů zjišťuje, zda byly děti ovlivňovány ve svých názorech na vzniklou situaci.

Tabulka č. 7

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano, zásadně	8	8,00 %
ano, se snahou respektovat jej	23	23,00 %
spíše ne	46	46,00 %
vůbec ne	23	23,00 %



Graf č. 7



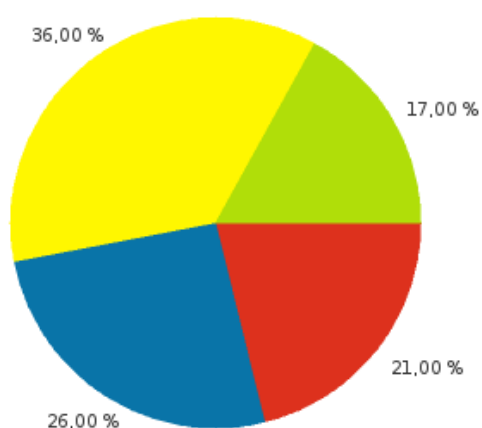
Vyhodnocení ukazuje, že zhruba v 70-ti procentech případů buď vůbec, nebo výjimečně byly děti ovlivňovány ve svých názorech na rodinnou situaci. To opět svým způsobem doplňuje hodnocení komunikace mezi rodiči a dětmi. Správné je názor dětí vyslechnout a situaci vysvětlit. V necelé desetině případů byl názor dětí zásadně ovlivňován, to považují za nevhodné.

- 8) Osmá otázka se zaměřuje na situaci po rozvodu, zda se změnilo chování některého z rodičů vůči respondentovi (popř. jeho sourozencům). Rozvod často změnil chování některého z rodičů vůči dětem podle toho, na čí stranu se děti v chápání vzniklé situace přidají.

Tabulka č. 8

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano, zásadně	17	17,00 %
ano, částečně	36	36,00 %
nemyslím si	26	26,00 %
vůbec ne	21	21,00 %

Graf č. 8



Podle hodnocení průzkumu se zhruba v polovině případů změnilo chování některého z rodičů buď zásadně, nebo alespoň částečně. Jako chvályhodné lze považovat, že alespoň v pětině případů zůstalo chování rodičů vůči dětem beze změny, a tím ještě více psychicky nezhoršovalo vzniklou situaci.

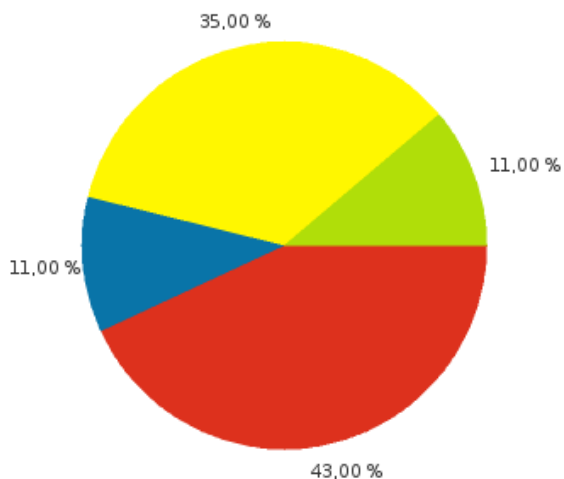
- 9) Následující otázka se zabývá tím, zda se po rozvodu nezměnilo chování dětí vůči rodičům.

Tabulka č. 9

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
---------	----------------	-----------

ano, vůči matce	11	11,00 %
ano, vůči otci	35	35,00 %
ano, vůči oběma	11	11,00 %
nezměnilo se	43	43,00 %

Graf č. 9



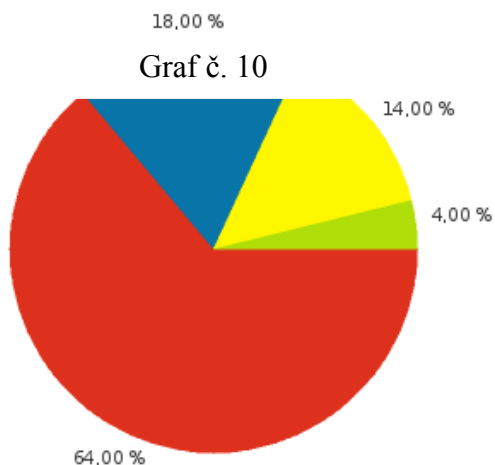
Chování dětí se nezměnilo v necelé polovině případů. Zhruba v jedné třetině případů se změnilo chování vůči otci, který bývá často dětmi označován jako příčina rozchodu rodičů. Jen v desetíně případů se změnilo chování vůči matce, což potvrzuje obvyklý jev, kdy se děti v takové situaci nejčastěji staví na stranu matky.

10) Další otázka se ptá respondenta, zda měl pocit viny z odchodu jednoho z rodičů.

Tabulka č. 10

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
velmi	4	4,00 %
částečně	14	14,00 %
téměř ne	18	18,00 %
vůbec ne	64	64,00 %

Graf č. 10



Ve více než třech čtvrtinách případů děti nepociťují téměř nebo vůbec svou vinu na rozchodu rodičů. V necelé pětíně případů se

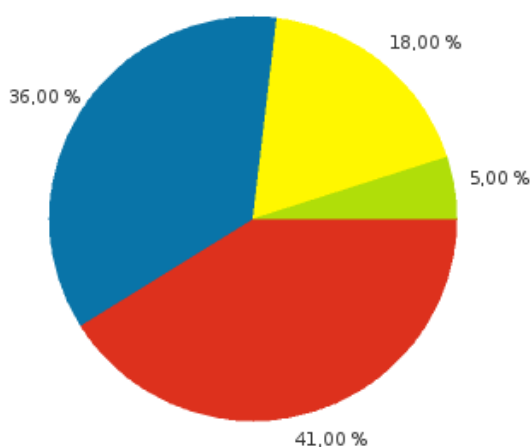
děti částečně nebo velmi vinily z rozchodu rodičů a odchodu jednoho z nich. Takové chování dětí může být zapříčiněno opět nedostatečnou vzájemnou komunikací mezi rodiči a dětmi při vysvětlování vzniklé situace.

11) V další otázce respondent hodnotí porozvodovou situaci a své chování vůči okolí, příbuzným či kamarádům a spolužákům.

Tabulka č. 11

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano, zásadně	5	5,00 %
částečně	18	18,00 %
téměř ne	36	36,00 %
vůbec ne	41	41,00 %

Graf č. 11



Ve třech čtvrtinách případů se nezměnilo vůbec nebo téměř chování dětí vůči okolí. Děti chápou vzniklou situaci jako čistě úzce rodinnou záležitost. Jen ve dvacetině případů se chování vůči okolí změnilo zásadně, což může vysvětlovat snahu o obviňování jiných mimo rodinu za vzniklou situaci.

12) V následující otázce jsou zkoumány vztahy respondenta k jeho sourozencům.

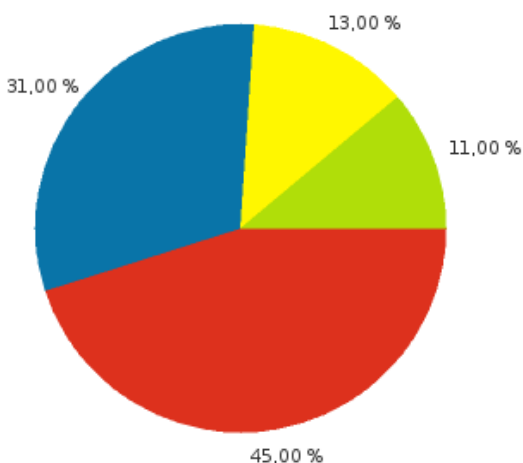
Tabulka č. 12

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano, zásadně	11	11,00 %
částečně	13	13,00 %
nemyslím si	31	31,00 %



vůbec ne	45	45,00 %
----------	----	---------

Graf č. 12



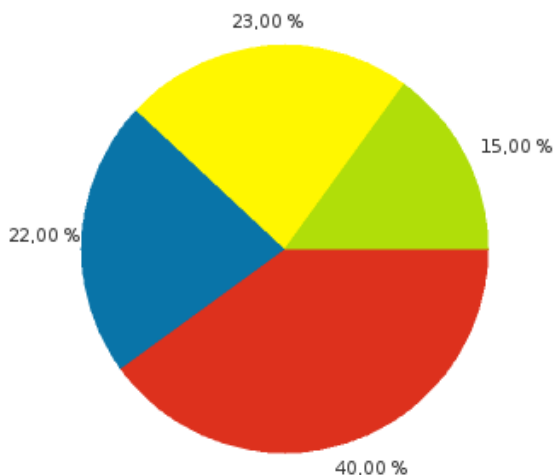
Ve třech čtvrtinách případů vzniklá situace nezměnila vzájemné chování mezi sourozenci. Jen v desetině případů došlo k zásadní změně, která bývá často vyvolána rozdělením sourozenců mezi oba rodiče, místo následné střídavé péče.

13) Ve třinácté otázce nás zajímá, zda hledal respondent v nově vzniklé situaci pomoc, podporu či pochopení a u koho.

Tabulka č. 13

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
u jednoho z rodičů	15	15,00 %
u prarodičů, jiných příbuzn.	23	23,00 %
u kamarádů, spolužáků	22	22,00 %
u nikoho	40	40,00 %

Graf č. 13



Zajímavé je, že děti nehledaly pomoc nebo podporu buď u nikoho, nebo spíše u kamarádů a spolužáků (skoro ve dvou třetinách případů) a jen v necelé jedné čtvrtině případů u prarodičů nebo jiných příbuzných. Ještě méněkrát vyhledaly děti pochopení u jednoho z rodičů. To svědčí o tom, že

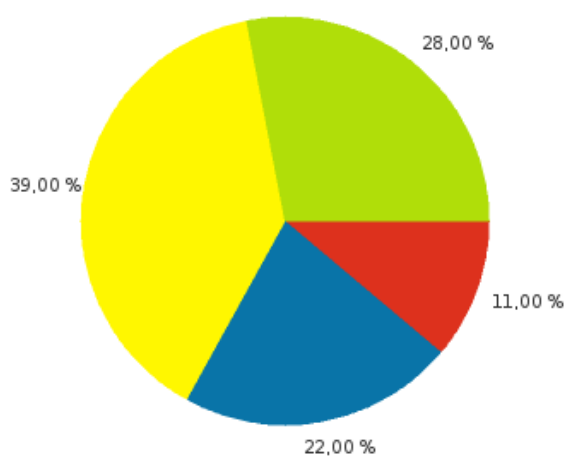
vesměs považovaly situace za pouze věc úzce rodinnou, se kterou se snažily vyrovnat bez cizí pomoci.

14) V následujících dvou otázkách respondenti hodnotí reakci prarodičů na vzniklou situaci. Nejdříve se vyjadřovaly k chování prarodičů ze strany matky.

Tabulka č. 14

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
absolutně pozitivní	28	28,00 %
víceméně pozitivní	39	39,00 %
neutrální, nezajímali se	22	22,00 %
negativní	11	11,00 %

Graf č. 14



Pouze v desetině případů byla reakce prarodičů ze strany matky negativní a se srovnáním pozitivní reakce (téměř v 70-ti procentech případů) lze hodnotit reakci těchto prarodičů za pozitivní. Jejich pomoc a pochopení lze považovat za rozhodný přínos pro řešení situace.

15) Reakce prarodičů na vzniklou situaci ze strany otce.

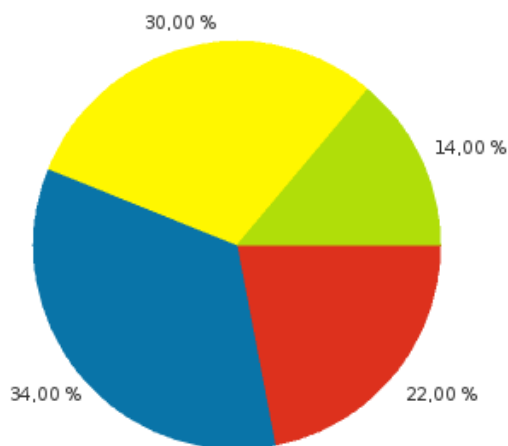
Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
absolutně pozitivní	14	14,00 %
víceméně pozitivní	30	30,00 %
neutrální, nezajímali se	34	34,00 %

negativní

Tabulka č. 15

22,00 %

Graf č. 15



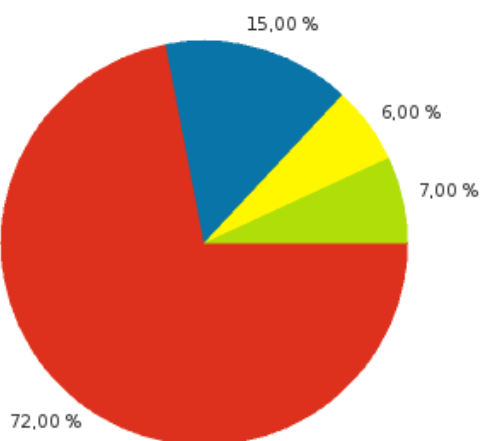
Negativní reakce prarodičů ze strany otce byla dvojnásobná oproti reakci prarodičů ze strany matky. Absolutně pozitivní se snahou pomoci byla poloviční oproti reakci prarodičů ze strany matky. To v podstatě odráží často vzniklou porozvodovou situaci, kdy děti jsou svěřeny do péče matky a na ní zůstává veškerá tíha řešení následků vzniklé situace.

16) Další otázka zjišťuje pomoc dětem ze strany učitelů ve škole.

Tabulka č. 16

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano, významně	7	7,00 %
ano, jen symbolicky	6	6,00 %
částečně	15	15,00 %
vůbec ne	72	72,00 %

Graf č. 16



Pomoc školy jako širšího okolí neexistovala skoro ve třech čtvrtinách případů, což potvrzuje předpoklad, že rozvod v rodině je ryze soukromá záležitost. V některých případech se také

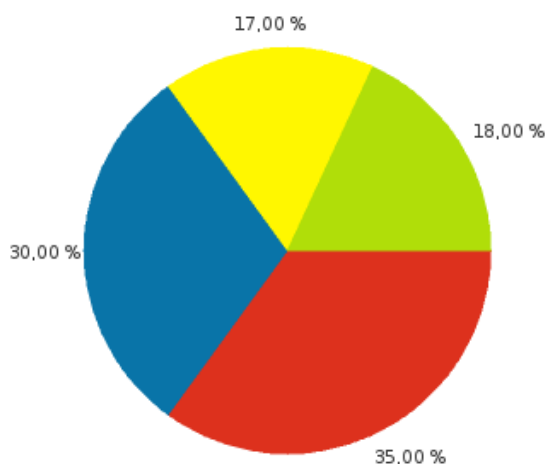
domníváme, že dítě v době rozvodu svých rodičů ještě nebylo školou povinné.

17) Rozvod rodičů jako psychicky traumatizující zúčastněné osoby se projevuje především na dětech, proto se ptáme respondentů, zda se zhoršila jejich pozornost a koncentrace v době rozvodové krize.

Tabulka č. 17

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano, velmi	18	18,00 %
ano, zpočátku	17	17,00 %
trochu	30	30,00 %
vůbec ne	35	35,00 %

Graf č. 17



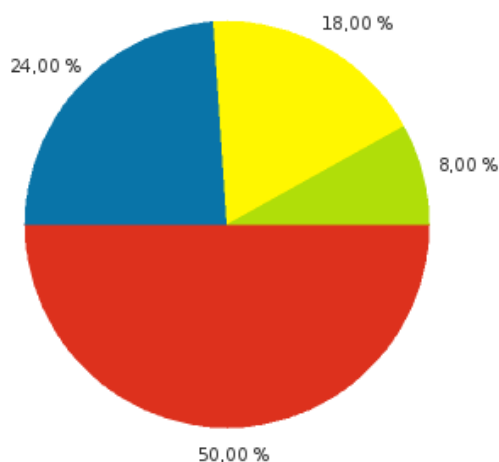
Není divu, že podle průzkumu v jedné třetině případů taková situace ovlivnila jejich plnění školních povinností. Rovněž ale z jedné třetiny nedošlo na tyto negativní vlivy. Lze to vysvětlit tím, že někteří z respondentů v době rozvodové krize nebyli školou povinni anebo, že rozvod v rodině probíhal bez agrese, psychických stresů, za vzájemné pozitivní komunikace všech zúčastněných.

18) Osmnáctá otázka zkoumá, zda měl respondent po rozvodu rodičů obavy ze setkání se zbytkem (odloučené) rodiny.

Tabulka č. 18

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano, rozhodně	8	8,00 %
ano, trochu	18	18,00 %
jen občas	24	24,00 %
ne, nikdy	50	50,00 %

Graf č. 18



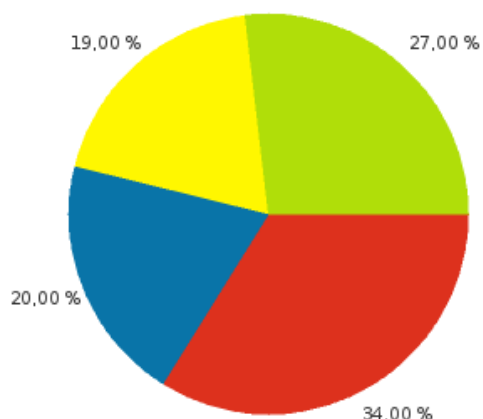
Ve třech čtvrtinách případů nikdy nebo jen občas byl důvod k obavám ze setkání se zbytkem odloučené rodiny. Jen v necelé desetině případů důvody k obavám rozhodně byly. Můžeme si to vysvětlit a odůvodnit opět vzájemnou pozitivní komunikací všech zúčastněných a snahou nalézt všestranně vyhovující řešení vznikajících situací.

19) Dále respondenti odpovídají na poměrně zásadní otázku, zda s nimi byly projednány možnosti budoucí porozvodové péče.

Tabulka č. 19

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano, zásadně	27	27,00 %
ano, trochu	19	19,00 %
jen velmi okrajově	20	20,00 %
vůbec ne	34	34,00 %

Graf č. 19



Způsob budoucí péče po rozvodu nabyt v jedné třetině případů s dětmi vůbec projednán. Rodiče a ostatní zúčastnění se zřejmě v takovém případě vůbec nezajímali o názor dětí na vzniklou situaci. Pozitivní je, že ve zbytku hodnocených případů byla tato problematika s dětmi projednávána alespoň trochu nebo okrajově a asi z jedné čtvrtiny zásadně. Děti by měly mít možnost

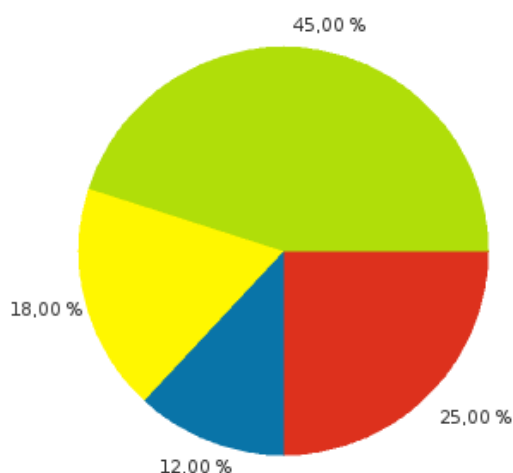
se k této problematice vyjádřit (pokud neexistuje věkové nebo jiné omezení).

20) Tato otázka navazuje na předchozí, zjišťuje, zda bylo respektováno rozhodnutí respondentů o možnosti porozvodové péče.

Tabulka č. 20

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano, absolutně	45	45,00 %
ano, částečně	18	18,00 %
téměř ne	12	12,00 %
vůbec ne	25	25,00 %

Graf č. 20



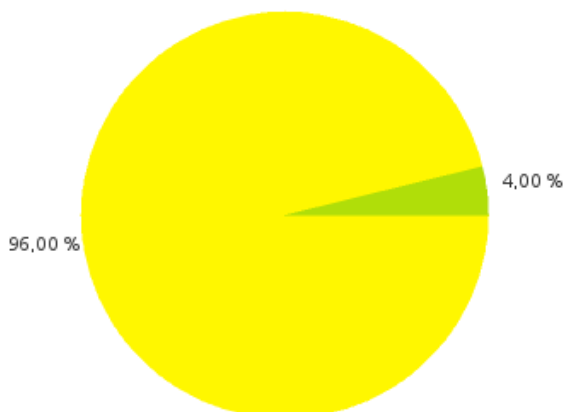
Hodnocení ukazuje, jak bylo respektováno rozhodnutí dětí, s kým chtějí zůstat po rozvodu rodičů. Prohlášení vůbec ne, téměř ne a částečně nepatrně přesahuje polovinu případů. Je tedy velmi pozitivní, že skoro celá polovina případů připadá na absolutně souhlasné prohlášení. To je opět signál, že rozvod a vše kolem probíhalo za vzájemné komunikace a pochopení mezi rodiči a dětmi.

21) Následující otázka zkoumá, zda byl dotyčný respondent přítomen soudnímu jednání při projednávání budoucí péče po rozvodu jeho rodičů.

Tabulka č. 21

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano	4	4,00 %
ne	96	96,00 %

Graf č. 21



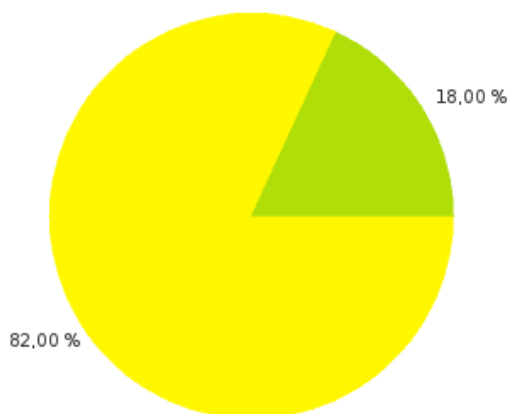
Jen v necelé dvacetině případů byly děti přítomny soudnímu rozhodování. Samozřejmě to ovlivňuje především jejich věk, ale lze také pochopit, že jsou tímto dětmi chráněny před dalšími stresovými a psychicky náročnými situacemi, které kolem každého rozvodu rodičů nastávají nebo mohou nastat.

22) V další otázce se zabýváme případným psychologickým vyšetřením dítěte (během soudního rozhodování o budoucí péči).

Tabulka č. 22

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano	18	18,00 %
ne	82	82,00 %

Graf č. 22



V necelé pětině případů byly děti podrobeny psychologickému šetření k soudnímu rozhodování o budoucí péči. Lze konstatovat totéž, co bylo uvedeno u předchozí otázky. Je žádoucí vyvarovat děti zbytečných úkonů a jejich účast při všech jednání kolem rozvodu omezit jen na nezbytnou nebo nejlépe vůbec žádnou. Dětská psychika je velmi citlivá a každý další nebo nadbytečný zásah zvyšuje

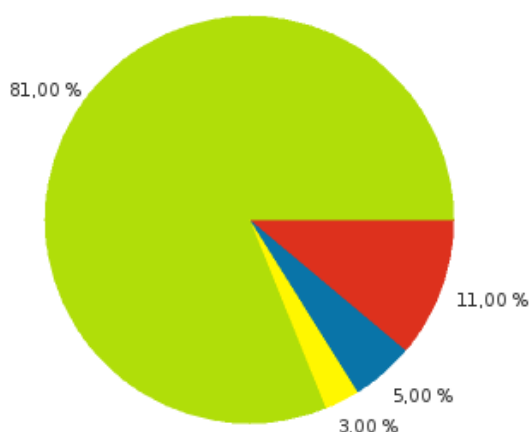
u dětí stres a strádání.

23) Dvacátá třetí otázka byla jednou ze zásadních, a to s kým dotyční respondenti po rozvodu žijí.

Tabulka č. 23

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
s matkou	81	81,00 %
s otcem	3	3,00 %
ve společné péči	5	5,00 %
ve střídavé péči	11	11,00 %

Graf č. 23



Zhruba v 80-ti procentech případů žijí děti po rozvodu s matkou. To svědčí o tom, že převážná většina případů ze sledovaného souboru tvoří dosavadní vžitý model porozvodové péče. Jen jedna dvacatina případů má společnou péči a jedna dvacatina případů péči střídavou. Tyto formy porozvodové péče je žádoucí do budoucna rozvíjet, protože mají

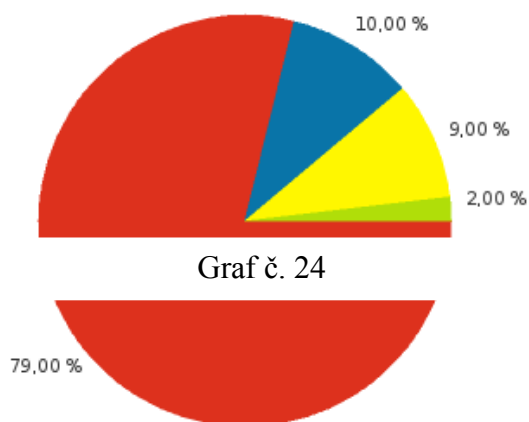
nejblíže k původní formě úplné rodiny. Několik případů, kdy děti byly svěřeny do péče otce, mají jiné důvody (zdravotní, sociální apod.) a nejsou poplatné některým novodobým snahám v rovnoprávnost mezi mateřskou a otcovskou péčí.

24) Tato otázka zkoumá, zda některý z rodičů nebránil dítěti v návštěvách u druhého rodiče, který odešel.

Tabulka č. 24

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano, zcela	2	2,00 %
ano, částečně	9	9,00 %
téměř ne	10	10,00 %
vůbec ne	79	79,00 %





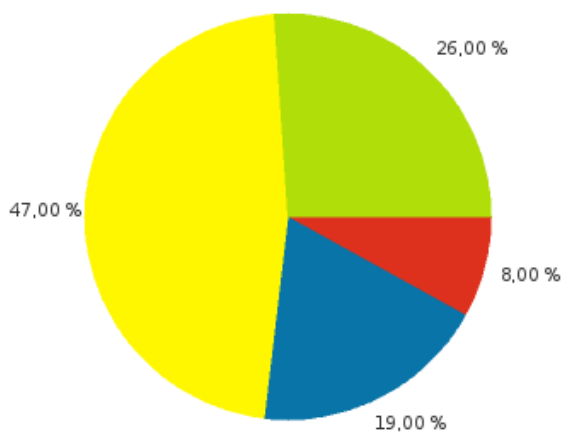
Zhruba v 80-ti procentech případů vůbec nebránili rodiče dětem v návštěvách u druhého rodiče. To je velmi pozitivní, neboť pro vývoj dítěte je nezbytný kontakt s oběma rodiči. Zhruba v 10-ti procentech případů k bránění docházelo a pouze ve dvou procentech zcela, což lze považovat za zanedbatelnou anomálii, k jejímuž objasnění chybí podrobnější průzkum.

25) V této otázce se ptáme, zda je respondent spokojen v novém uspořádání rodiny a zda se cítí šťastně.

Tabulka č. 25

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano, absolutně	26	26,00 %
ano, převážně	47	47,00 %
málokdy	19	19,00 %
vůbec ne	8	8,00 %

Graf č. 25



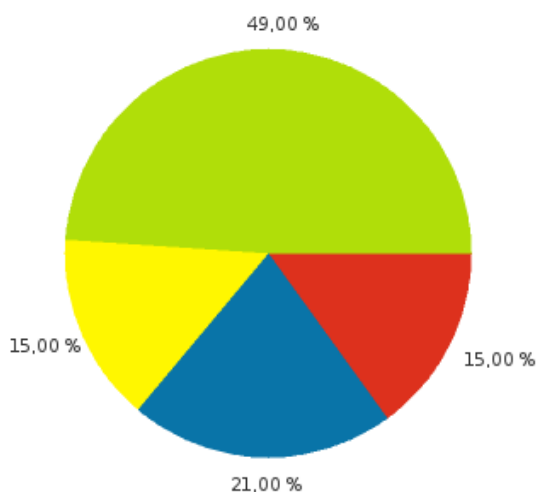
Podle průzkumu byly děti absolutně nebo převážně spokojené a šťastné v novém uspořádání rodiny skoro ve třech čtvrtinách případů. To svědčí o tom, že porozvodová situace na obou stranách byla dobře zvládnuta. Jen v osmi případech ze sta nastala v řadě procesů nějaká fatální chyba a děti jsou v novém rodinném uspořádání nešťastné a zřejmě psychicky strádají.

26) Tato otázka se zaměřuje opět na situaci po rozvodu z hlediska rodičů a jejich případných nových partnerů.

Tabulka č. 26

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano, oba	49	49,00 %
ano, matka	15	15,00 %
ano, otec	21	21,00 %
ne, nikdo	15	15,00 %

Graf č. 26



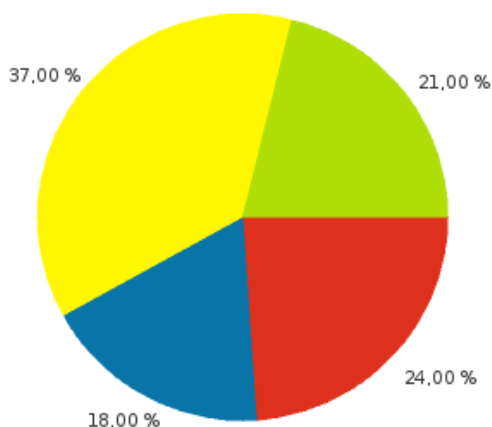
Skoro v polovině případů si oba rodiče našli nové partnery a lze předpokládat, že vytvořili na obou stranách nové rodinné zázemí. Pokud tyto nové celky jsou spojeny s bezkonfliktní střídavou péčí o děti, lze to hodnotit jako pozitivní dopad řešení rozvodu.

27) Poslední otázku můžeme brát jako doplňující k předchozí. Zjišťuje, zda se respondenti báli setkání s novým partnerem svého rodiče.

Tabulka č. 27

Odpověď	Počet odpovědí	Podíl (%)
ano, velmi	21	21,00 %
ano, trochu	37	37,00 %
téměř ne	18	18,00 %
vůbec ne	24	24,00 %

Graf č. 27



Jen pětina případů se velmi obávala vztahu s novým partnerem matky nebo otce. Jedná se zejména o nové neznámé prostředí, ve kterém nový partner žije a jehož součástí se mohou děti trvale nebo krátkodobě stát při porozvodové péči. Naopak jedna čtvrtina případů se nového prostředí vůbec neobávala.

Lze předpokládat, že jim byl budoucí partner rodiče dobře znám i prostředí, do kterého by mohly přijít. Je velmi žádoucí, aby vztah dětí s novým partnerem kteréhokoliv rodiče byl od začátku navzájem co nejvstřícnější, bez psychických stresů a co nejlépe nahrazoval původní rodinu.

Jak byly naplněny hypotetické předpoklady výsledků vybraných šetření výzkumu:

- 1) Vysvětlení vzniklé rodinné situace dětem:

$H_0 < H_1$  Situace byla vysvětlena v 55 % případů.

- 2) Projednání porozvodové péče s dětmi:

$H_0 > H_1$  Projednání bylo provedeno pouze ve 46 % případů.

- 3) Zasahování prarodičů do průběhu rozvodové situace:

$H_0 < H_1$  Pozitivní chování prarodičů ze strany matky bylo v 67 % případů (negativní pouze v 11 % případů).

$H_0 < H_1$  Pozitivní chování prarodičů ze strany otce bylo v 44 % případů (negativní pouze v 22 % případů).

- 4) Svěření dítěte do péče rodičů:

$H_0 > H_1$  Děti byly svěřeny do péče matky v 84% šetřených případů.

## 5 Statistické zhodnocení výsledků výzkumu

Střídavá a společná péče o děti po rozvodu je považována za pokrokovou a správnou oproti dosavadní praxi svěřování dětí do péče jednoho z rodičů. Zkoumala jsem, jak velká je závislost mezi vzděláním rodičů a rozhodnutím o budoucím způsobu péče o děti. Pro ukázkou grafické prezentace hledané možné závislosti jsem zvolila reprezentativní 1/5 vzorek odpovědí z celého zkoumaného souboru sta případů. Výběr případů do vzorku jsem provedla tak, aby byl ve vzorku respektován odpovídající procentuální podíl jednotlivých druhů odpovědí z celého souboru. Sestavila jsem tabulku pro grafické znázornění možné závislosti.

Tabulka č. 1 – Datový vzorek pro ukázkou grafického zobrazení závislosti mezi vzděláním rodičů a způsobem porozvodové péče

číslo případu	vzdělání matky	vzdělání otce	způsob péče
1	1	2	1
2	2	4	1
3	3	1	1
4	3	2	2
5	2	3	1
6	2	4	1
7	3	3	2
8	3	2	1
9	4	3	1
10	4	4	1
11	2	2	1
12	3	2	1
13	3	3	1
14	3	3	3
15	2	4	4
16	4	4	1
17	3	3	1
18	4	3	1
19	3	3	1
20	3	2	1

### Legenda k tabulce a grafu:

vzdělání matky a otce:

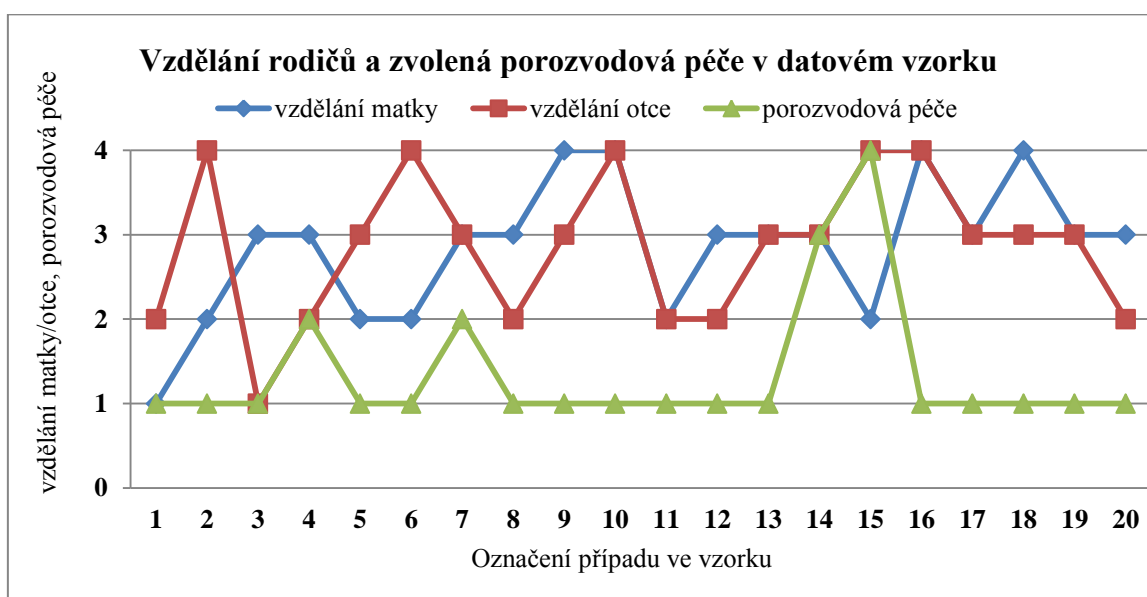
- 1 základní
- 2 odborné učiliště
- 3 středoškolské s maturitou
- 4 vysokoškolské

porozvodová péče:

- 1 svěřeno matce
- 2 střídavá péče
- 3 společná péče
- 4 svěřeno otci

Uvedené hodnoty z tabulky jsem zobrazila v grafu a následně výpočtem hledala korelační závislost mezi vzděláním rodičů a způsobem porozvodové péče.

Graf. č. 1



Zobrazený průběh vzdělání obou rodičů a volby způsobu porozvodové péče na zvoleném datovém vzorku naznačuje, že očekávaná vzájemná závislost bude zřejmě velmi malá. Tuto úvahu jsem dále ověřovala výpočtem korelačního koeficientu pro celý soubor zkoumaných případů.

**Výpočet korelačního koeficientu jsem provedla podle vzorce:**

$$r = \frac{k}{s_x s_y}$$

**kde**

$$k = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y}) \quad \text{je tzv. koeficient kovariance}$$

$$s_x = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2} \quad \text{je směrodatná odchylka pro hodnoty } x$$

$$s_y = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2} \quad \text{je směrodatná odchylka pro hodnoty } y$$

Hodnoty  $x_1, x_2, \dots, x_i, \dots, x_n$  jsou hodnoty označující vzdělání matky a otce v celém souboru zkoumaných případů.

Hodnoty  $y_1, y_2, \dots, y_i, \dots, y_n$  jsou hodnoty označující způsob porozvodové péče v celém souboru zkoumaných případů.

$$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i$$

a

$$\bar{y} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n y_i$$

jsou odpovídající aritmetické průměry hodnot  $x$ ,  $y$  v celém souboru zkoumaných případů

### **Vypočtené hodnoty:**

$\bar{x} = 2,85$  (shodné pro vzdělání matky i otce)

$\bar{y} = 1,35$

$s_x = 0,851$

$s_y = 0,774$

$k = 0,132$

koeficient korelace  $r = \frac{0,132}{0,851 \times 0,774} = 0,2006 \cong 0,201$

Čím blíže je  $|r| \leq 1$  jedničce, je hledaná závislost větší. V našem případě, kdy  $r = 0,201$  je korelační závislost mezi vzděláním rodičů a zvolenou porozvodovou péčí velmi nízká. Lze tvrdit, že v našem zkoumaném souboru případů neměla úroveň vzdělání rodičů statisticky významný vliv na výběr péče o děti po rozvodu. Očekávala jsem, že vyšší vzdělání rodičů podstatně ovlivní volbu způsobu porozvodové péče ve prospěch společné a střídavé péče. Přestože středoškolské vzdělání s maturitou dosahovalo u rodičů 40 a 50 % všech případů v souboru a vysokoškolské vzdělání 20 a 25 % všech případů v souboru, byla zvolena společná a střídavá péče v méně než 10 % případů. Dosavadní běžná volba přidělování dítěte do péče matky dosahovala až 80 % případů v celém souboru.

## ZÁVĚR

Bakalářská práce si kladla za cíl vytvořit ucelený pohled na problematiku rozvodu a porozvodové péče o děti se zaměřením na sociální aspekty. Zároveň chtěla prezentovaná fakta ověřit či vyvrátit formou celostátní statistiky ministerstva spravedlnosti za období deseti let a formou vlastního dotazníkového šetření. To bylo provedeno v širším městském regionu krajského města a jeho okolí v omezeném rozsahu sta šetřených případů, které tvořili respondenti ve věkové kategorii od deseti do dvaceti pěti let.

Co výzkum ukázal? Přestože je za pokrokovou a efektivní formu porozvodové péče o děti považována společná a střídavá péče, vlastní výsledek tomuto faktu neodpovídá. S vysokým přesahem převládá zatím nejčastěji používaná forma svěřeni dítěte do péče matky (až v 80% všech případů). Ony žádoucí formy svěřeni dítěte do péče po rozvodu současně se svěřením dítěte do péče otce se vyskytují jen řádově v několika procentech případů, jak ve statistice ministerstva spravedlnosti, tak i v provedeném vlastním šetření. Při hodnocení praktického výzkumu formou dotazníku byl také zkoumán datový vzorek, zda existuje např. statistická závislost mezi vzděláním rodičů a zvolenou porozvodovou péčí. V tomto případě nebyla však rozhodující závislost prokázána. Lze rovněž říci, že stávající praxe ve stanovování formy porozvodové péče o děti se ani podle statistiky sledované ministerstvem spravedlnosti za uplynulých deset let nemění. Výsledky zkoumání sociálních aspektů v dotazníkovém šetření potvrdily, že každý případ je velmi individuální a specifický, neboť se vždy jedná o individualitu každé jednotlivé rodiny a situace v ní.

Děti procházejí v průběhu rozvodového řízení určitým procesem odlučování od dosavadních zvyklostí, obtížně se mohou orientovat v nové rodinné situaci a vyrovnávat se se změnami v rodinné struktuře. Stejně tak se stávají součástí nových nezávislých rodinných systémů. Přesto více jak polovina respondentů nebyla ve svých názorech na rodinnou situaci ovlivňována, považovala rozvod za nejlepší řešení rodinné situace, většina neměla důvod k obavám ze setkání s ostatními členy odloučené rodiny a nepocitovala vlastní vinu na rozchodu rodičů. Dá se soudit, že rodinná situace byla ve většině zkoumaných případů řešena bezkonfliktní cestou a vzájemnou dohodou rodičů, neboť přibližně 80% respondentů uvedlo, že nebylo podrobno psychologickému vyšetření v průběhu soudního rozhodování o budoucí porozvodové péči a nebylo jim bráněno ve styku s druhým rodičem. Psychické reakce dětí na rozvod mohou být často skryté, avšak

jejich závažnost není o to menší. Bez ohledu na věk dítěte je rozvodem ohrožen především zdravý vývoj jeho osobnosti, neboť dítě je vystavováno specifickému druhu psychické zátěže a může se stát i prostředníkem rodičů k vyřizování účtů mezi nimi. Zajímavé je, že téměř polovina respondentů uvedla, že pomoc v řešení rodinné situace nehledala u nikoho ze svého okolí a považovalo ji za čistě rodinnou záležitost. Ačkoli výsledky výzkumu naznačují jisté odlišnosti, společně s obsahem teoretické části tvoří práce ucelený pohled na současnou problematiku a důsledky rozvodů v moderní společnosti.



## **RESUMÉ**

Bakalářská práce se zabývá problematikou rozvodů ve společnosti, jejich důsledky a zejména sociálními aspekty dětí svěřených do péče rodičů po rozvodu. Cílem práce je zpracování této problematiky z hlediska sociologického, psychologického i právního. Obsah teoretické části je podložen analýzou výsledků statistického šetření ministerstva spravedlnosti za období deseti let a slovní i grafickou interpretací názorů respondentů z dotazníkového šetření. Přestože je za pokrokovou a efektivní formu porozvodové péče o děti považována společná a střídavá péče, vlastní výsledek obou druhů šetření tomuto faktu moderního trendu neodpovídá. Dotazníkové šetření, které bylo prováděno na sto náhodně vybraných respondentech ve věku od deseti do dvaceti pěti let, v dotazech zaměřených na důsledky a sociální aspekty rozvodové i porozvodové rodinné situace víceméně potvrdilo informace uvedené v teoretické části, jako i skutečnost, že každý jednotlivý případ je svým způsobem individuální s řadou specifických rysů.

Přínosem práce je ucelený pohled na problematiku rozvodů v moderní společnosti formou jasně strukturovaných kapitol, které na sebe tematicky navazují a všímají si zejména sociálních aspektů dětí svěřených do péče po rozvodu, hodnotí a definují její jednotlivé formy a jsou doplněny konkrétními závěry statistického a výzkumného šetření.

## **RESUMÉ**

The bachelor paper deals with the issue of divorces in society, their consequences especially with social aspects of child custody after a divorce. The goal of this paper is to create a complete summary of problems from the sociological, psychological and legal point of view. The practical part of the bachelor paper is based on analysed results of statistical enquiry from Ministry of Justice in years 2002-2011 and it is also based on respondents' opinions from questionnaires, which are illustrated in a verbal and graphical form. In spite of the fact, that collective care and alternating care are considered to be the types of care, which are effective and modern, according to the both types of enquiries they are not. The questionnaire was answered by one hundred respondents at the age of 10 – 25 years and it has confirmed the information of social aspects of child custody after a divorce from theoretical part and also the fact that every single case is individual and specific.

The contribution of the bachelor paper is a compact view of divorce problems in a modern society formed in consequential chapters. These chapters deals with social aspects of child custody after a divorce, they evaluate and define forms of child custody and they are supplemented with concrete conclusions of statistical and research inquiry.

## **SEZNAM LITERATURY**

BAKALÁŘ, E. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1089-2

BAKALÁŘ, E.; NOVÁK, D.; NOVÁKOVÁ, M. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-157-3

DESINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-717-8249-1

EVERETT, C.; EVERETTOVÁ S. V. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti*. Praha: Talpress, 2000. ISBN 80-7197-169-3

HOLUB, M.; NOVÁ, H.; SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. Praha: Linde a.s., 2007. ISBN 978-80-7201-668-6

MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíce potřebují*, Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-853-8

MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6

MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*, Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X

MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*, Praha: Grada Publishing a.s., 2002. ISBN 80-247-0332-7

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 2003. ISBN 80-8642-919-9

NOVÁK, T.; PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a porozvodové poradenství*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1449-3

PETRUSEK, M.; VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5

SATIROVÁ, V. *Kniha o rodině*, Praha: Práh, 1994. ISBN 80-901-1325-0-2

SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2

ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*, Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. ISBN 80-247-3181-9

VESELÁ, R. a kol. *Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. ISBN 80-8643-293-9

VOHLÍDALOVÁ, M. Kdo podává žádost o rozvod a jaké jsou příčiny rozpadu partnerských vztahů? *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2010, roč. 12, č. 2, s. 48-56. ISSN 1213-0028

VÝROST, J.; SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6

WARSHAK, R. A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*, Praha: Portál, 1996. ISBN 80-71780-89-8

[www.czso.cz](http://www.czso.cz)

[www.portal.justice.cz](http://www.portal.justice.cz)

## **SEZNAM PŘÍLOH**

Příloha 1 - Vývoj rozvodovosti a uzavírání sňatků v letech 1950 - 2010

Příloha 2 - Vývoj soudních rozhodnutí o svěřeni dětí do péče po rozvodu v letech 2002-2011

Příloha 3 - Vývoj dalších soudních rozhodnutí o svěřeni dětí do péče po rozvodu v letech 2002-2011

Příloha 4 - Podíl rozhodnutí ze všech rozhodnutí – střídavá péče

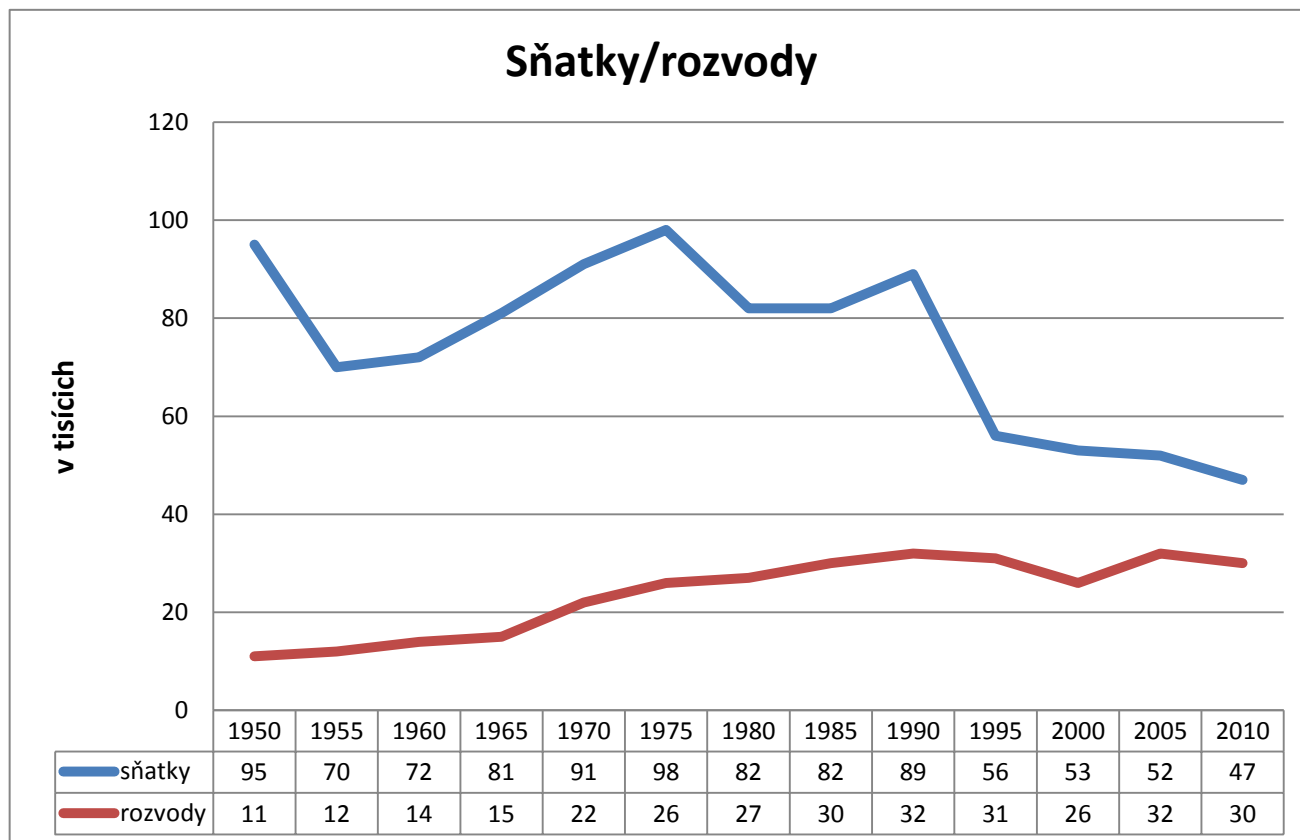
Příloha 5 – Příklady hodnocení rodičovské zodpovědnosti za výchovu dětí v rodině z roku 2011

Příloha 6 - Styk rodičů s dětmi a styk dětí s prarodiči 2011

Příloha 7 – Dotazník

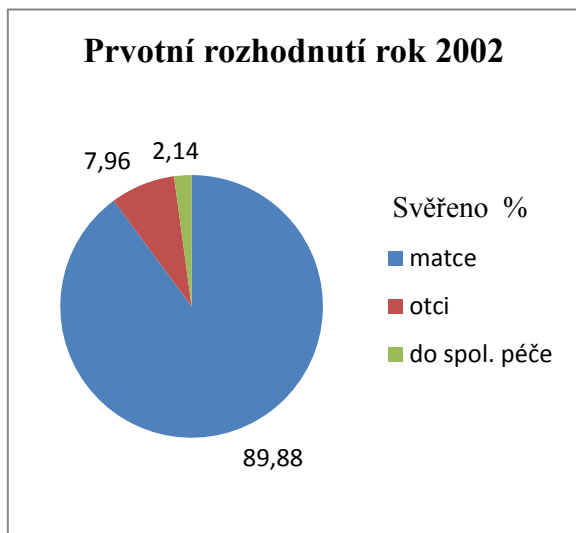
## Příloha 1

### Vývoj rozvodovosti a uzavírání sňatků v letech 1950 - 2010

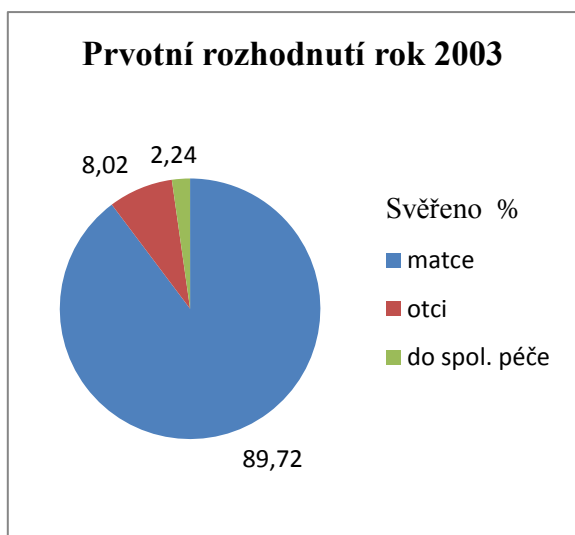


## Příloha 2

### Vývoj soudních rozhodnutí o svěřeni dětí do péče po rozvodu v letech 2002-2011:

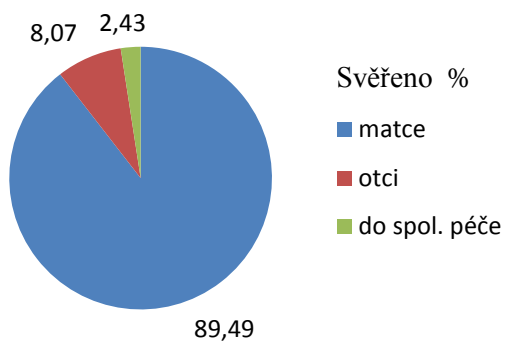


		V ČR	%
<b>svěřeno</b>	matce	20415	89,88
	otci	1809	7,96
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů	488	2,14



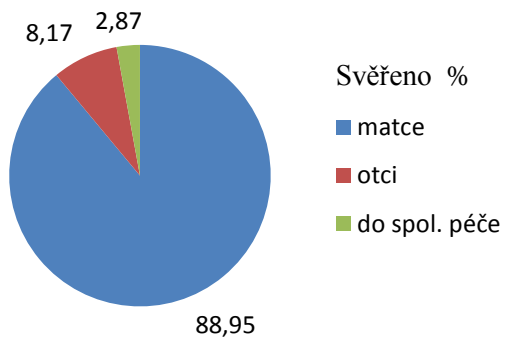
		V ČR	%
<b>svěřeno</b>	matce	20203	89,72
	otci	1807	8,02
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů	506	2,24

### Prvotní rozhodnutí rok 2004



		V ČR	%
<b>svěřeno</b>	matce	19845	89,49
	otci	1791	8,07
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů	539	2,43

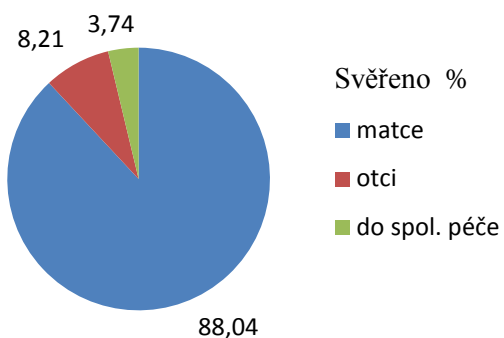
### Prvotní rozhodnutí rok 2005



		V ČR	%
<b>svěřeno</b>	matce	18064	88,95
	otci	1660	8,17
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů	584	2,87

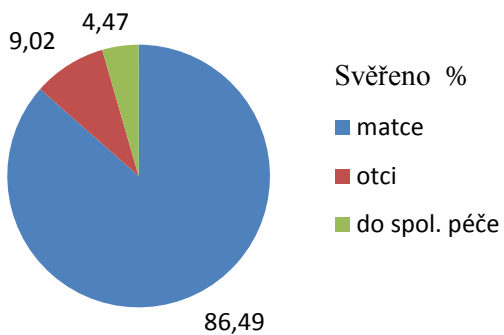


### Prvotní rozhodnutí rok 2006



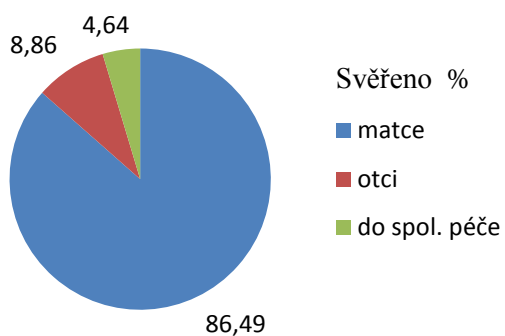
		V ČR	%
<b>svěřeno</b>	matce	17867	88,04
	otci	1668	8,21
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů		3,74

### Prvotní rozhodnutí rok 2007



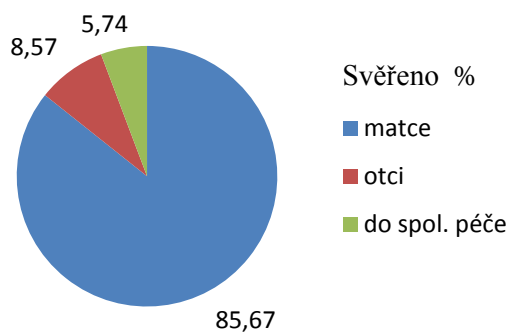
		V ČR	%
<b>svěřeno</b>	matce	16630	86,49
	otci	1736	9,02
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů		4,47

### Prvotní rozhodnutí rok 2008



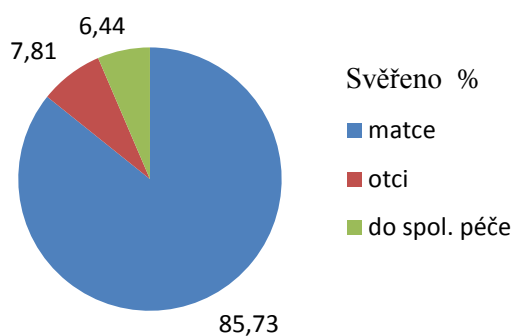
		V ČR	%
<b>svěřeno</b>	matce	16671	86,49
	otci	1708	8,86
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů		4,64

### Prvotní rozhodnutí rok 2009



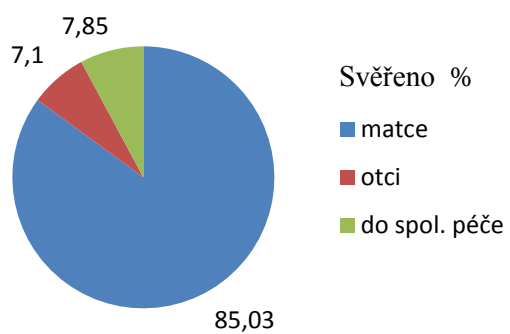
		V ČR	%
<b>svěřeno</b>	matce	16212	85,67
	otci	1622	8,57
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů		5,74

### Prvotní rozhodnutí rok 2010



		V ČR	%
<b>svěřeno</b>	matce	22303	85,73
	otci	2033	7,81
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů		6,44

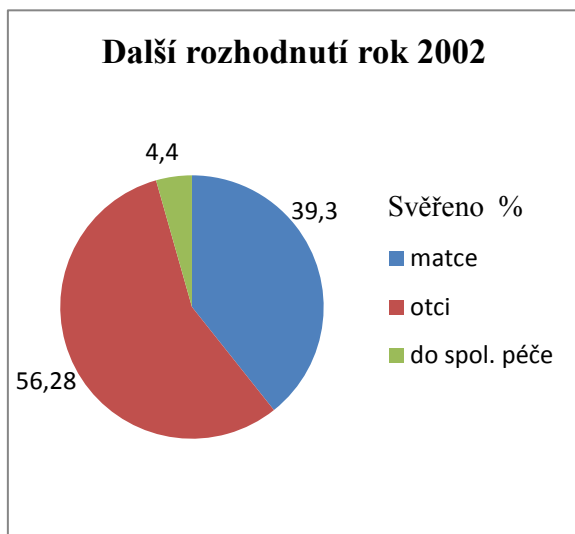
### Prvotní rozhodnutí rok 2011



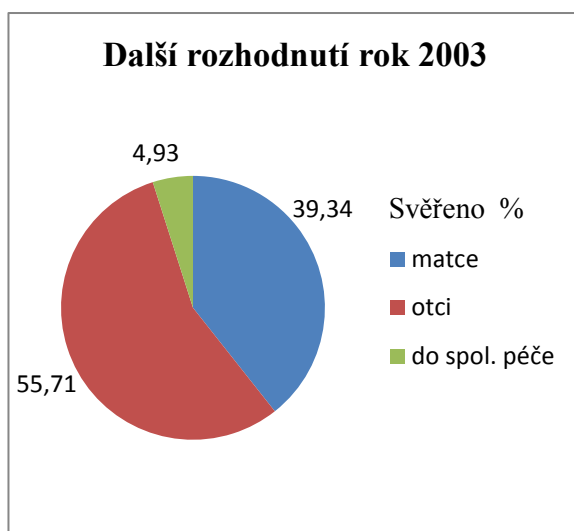
		V ČR	%
<b>svěřeno</b>	matce	21045	85,03
	otci	1758	7,10
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů	1945	7,85

## Příloha 3

### Vývoj dalších soudních rozhodnutí o svěření dětí do péče po rozvodu v letech 2002-2011:

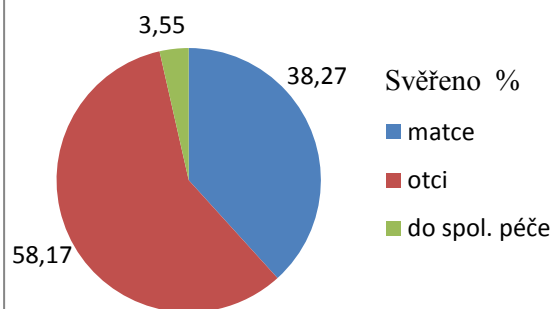


		V ČR	%
svěřeno	matce	803	39,30
	otci	1150	56,28
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů	90	4,40



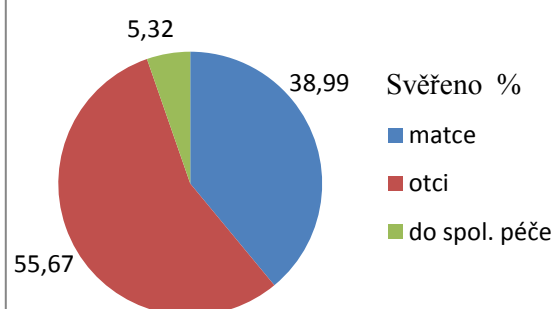
		V ČR	%
svěřeno	matce	829	39,34
	otci	1174	55,71
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů	104	4,93

### Další rozhodnutí rok 2004



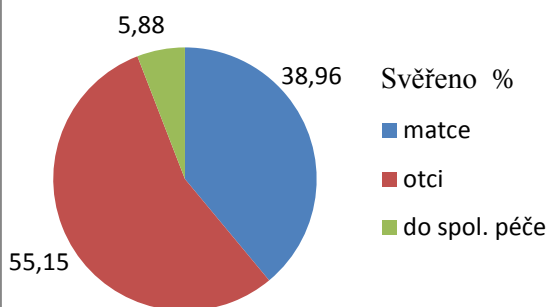
		V ČR	%
<b>svěřeno</b>	matce	819	38,27
	otci	1245	58,17
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů	76	3,55

### Další rozhodnutí rok 2005



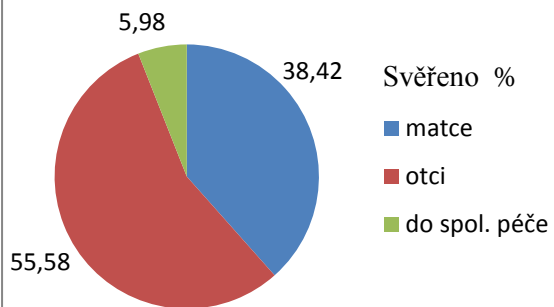
		V ČR	%
<b>svěřeno</b>	matce	900	38,99
	otci	1285	55,67
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů	123	5,32

### Další rozhodnutí rok 2006



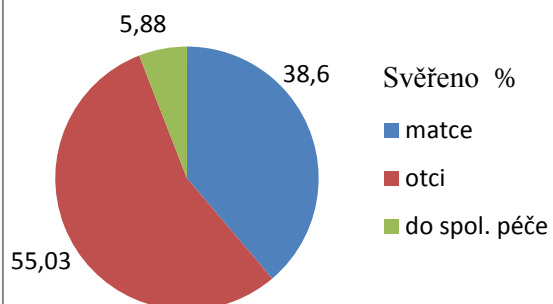
		V ČR	%
<b>svěřeno</b>	matce	907	38,96
	otci	1284	55,15
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů	137	5,88

### Další rozhodnutí rok 2007



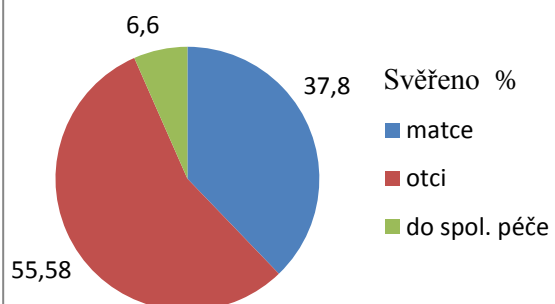
		V ČR	%
<b>svěřeno</b>	matce	911	38,42
	otci	1318	55,58
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů	142	5,98

### Další rozhodnutí rok 2008



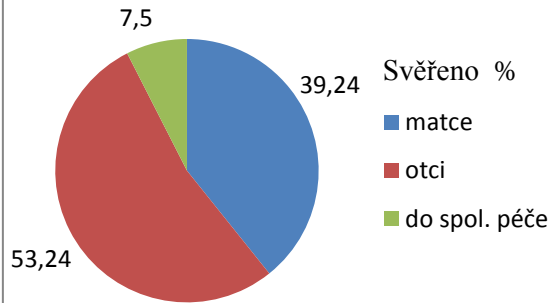
		V ČR	%
<b>svěřeno</b>	matce	966	38,60
	otci	1377	55,03
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů	159	6,35

### Další rozhodnutí rok 2009



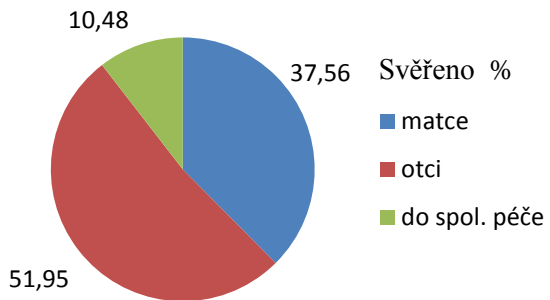
		V ČR	%
<b>svěřeno</b>	matce	1008	37,80
	otci	1482	55,58
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů	176	6,60

### Další rozhodnutí rok 2010



		V ČR	%
<b>svěřeno</b>	matce	1244	39,24
	otci	1688	53,24
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů	238	7,50

### Další rozhodnutí rok 2011



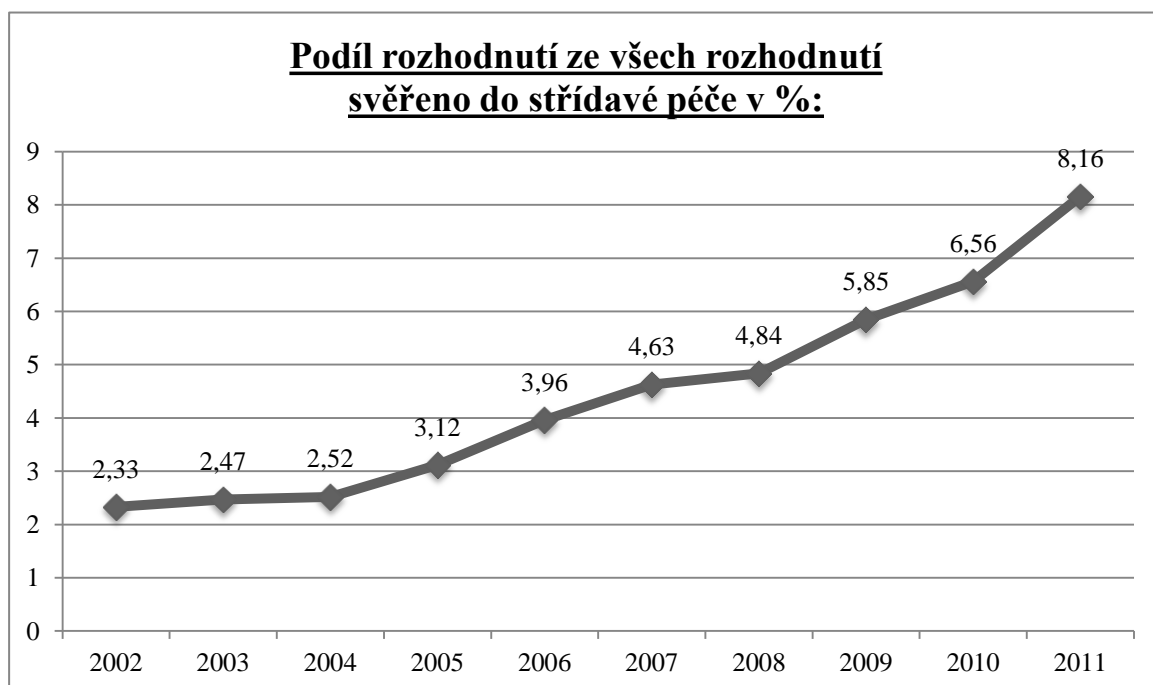
		V ČR	%
<b>svěřeno</b>	matce	1211	37,56
	otci	1675	51,95
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů	338	10,48



## Příloha 4

### Podíl rozhodnutí ze všech rozhodnutí – střídavá péče:

rok	svěřeno matce		svěřeno otci		svěřeno do střídavé péče		celkem	svěřeno do střídavé péče %
	první rozhod.	další rozhod.	první rozhod.	další rozhod.	první rozhod.	další rozhod.		
2002	20415	803	1809	1150	488	90	24755	2,33
2003	20203	829	1807	1174	506	104	24623	2,47
2004	19845	819	1791	1245	539	76	24315	2,52
2005	18064	900	1660	1285	584	123	22616	3,12
2006	17867	907	1668	1284	759	137	22622	3,96
2007	16630	911	1736	1318	860	142	21597	4,63
2008	16671	966	1708	1377	896	159	21777	4,84
2009	16212	1008	1622	1482	1088	176	21588	5,85
2010	22303	1244	2033	1688	1677	238	29183	6,56
2011	21045	1211	1758	1675	1945	338	27972	8,16

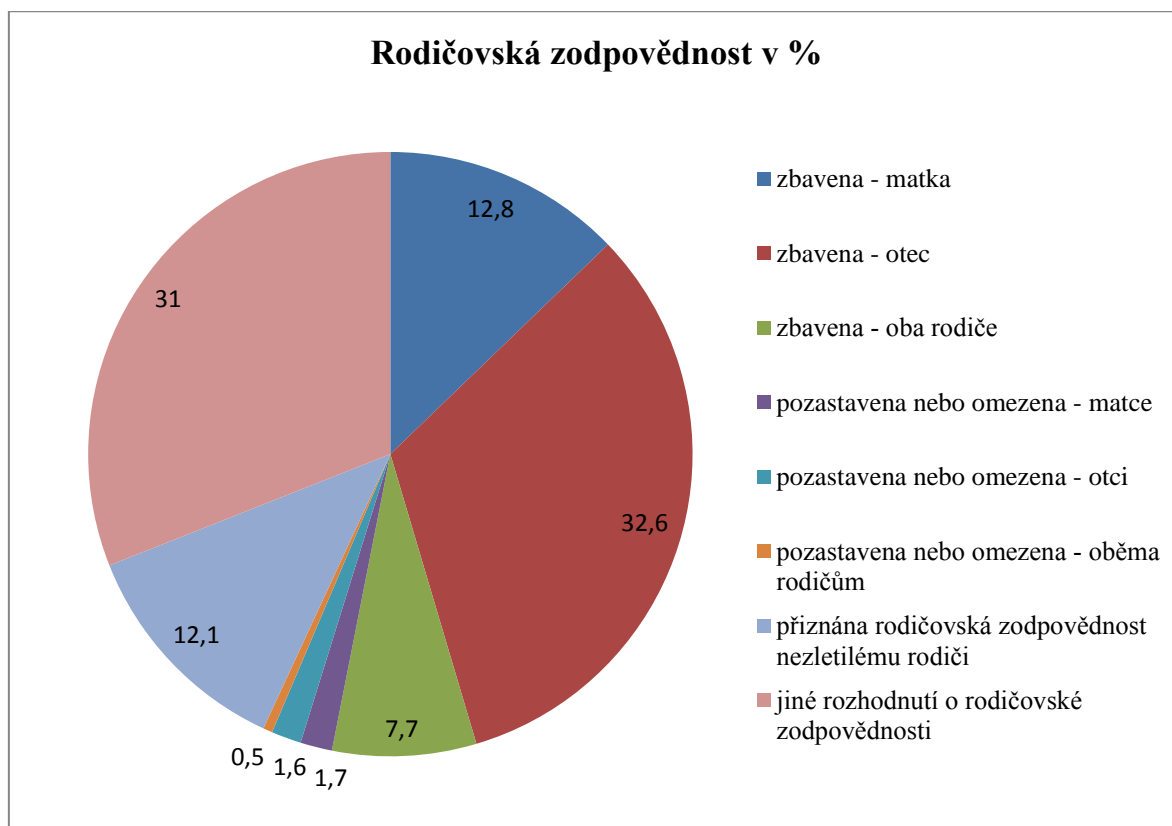


## Příloha 5

### Příklady hodnocení rodičovské zodpovědnosti za výchovu dětí v rodině z roku 2011

Zkoumán vzorek 1576 případů vyžadujících odpovídající rozhodnutí soudních nebo sociálních orgánů ve věci vůči matce, otci nebo obou rodičů:

rodičovská zodpovědnost	počet	%
zbavena - matka	202	12,8
zbavena - otec	514	32,6
zbavena - oba rodiče	122	7,7
pozastavena nebo omezena - matce	27	1,7
pozastavena nebo omezena - otci	26	1,6
pozastavena nebo omezena - oběma rodičům	8	0,5
přiznána rodičovská zodpovědnost nezletilému rodiči	191	12,1
jiné rozhodnutí o rodičovské zodpovědnosti	486	31
celkem skupina	1576	100

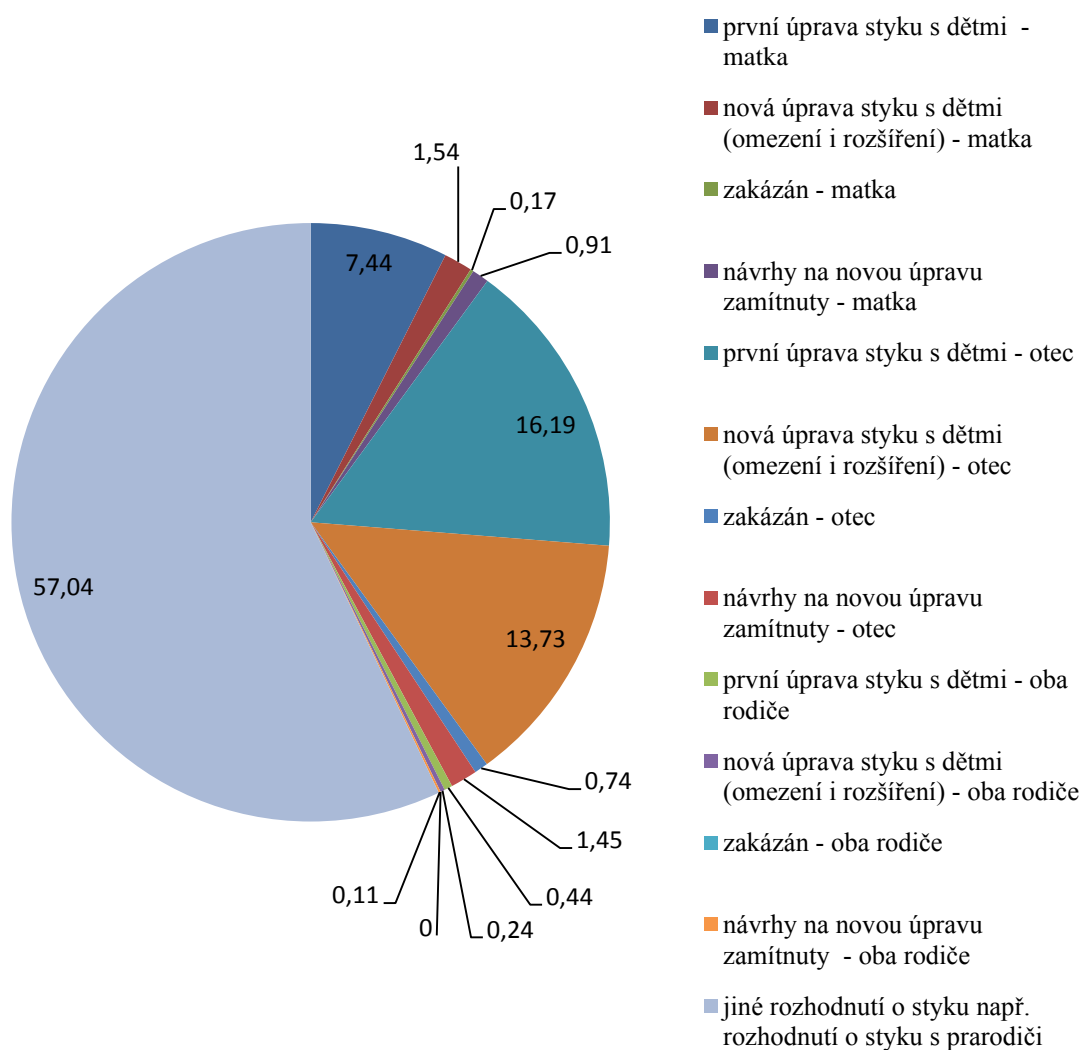


## Příloha 6

### Styk rodičů s dětmi a styk dětí s prarodiči 2011

Styk rodičů s dětmi a styk dětí s prarodiči		počet	% celkem
a) svěřeni do výchovy matky – vzorek 464 případů	první úprava styku s dětmi	343	7,44
	nová úprava styku s dětmi (omezení i rozšíření)	71	1,54
	zakázán	8	0,17
	návrhy na novou úpravu zamítnuty	42	0,91
b) svěřeni do výchovy otce – vzorek 1480 případů	první úprava styku s dětmi	746	16,19
	nová úprava styku s dětmi (omezení i rozšíření)	633	13,73
	zakázán	34	0,74
	návrhy na novou úpravu zamítnuty	67	1,45
c) svěřeni do výchovy obou rodičů – vzorek 36 případů	první úprava styku s dětmi	20	0,44
	nová úprava styku s dětmi (omezení i rozšíření)	11	0,24
	zakázán	0	0
	návrhy na novou úpravu zamítnuty	5	0,11
jiné rozhodnutí o styku např. rozhodnutí o styku s prarodiči		2629	57,04
celkem		4609	100

Styk rodičů s dětmi a styk dětí s prarodiči v %



## **Příloha 7**

### **Dotazník (Sociální aspekty svěřením dítěte do péče rodičů po rozvodu)**

**Pohlaví** (zakroužkuj):      žena              muž

**Věk** (uved'): \_\_\_\_\_

**Sourozenci:**              sestra (počet, věk) –      bratr (počet, věk) –

**Vzdělání matky:**

- základní vzdělání
- odborné učiliště
- středoškolské vzdělání s maturitou
- vysokoškolské vzdělání

**Vzdělání otce:**

- základní vzdělání
- odborné učiliště
- středoškolské vzdělání s maturitou
- vysokoškolské vzdělání

**1. Pamatuješ si rozvod svých rodičů?**

- ano, velmi dobře
- ano, ale málo
- skoro ne
- vůbec ne

**2. Řekli Ti rodiče o tom, že se budou rozvádět?**

- ano, řekla mi to matka
- ano, řekl mi to otec
- ano, řekli mi to oba (společně)
- ne

**3. Byla Ti nově vznikající situace vysvětlena? Pokud ano, kým?**

- ano, důkladně
- ano, částečně
- téměř ne
- ne, nebyla

**4. Bylo období před rozvodem plné hádek, rozepří a nepohody u vás doma?**

- velmi často
- občas
- zřídka
- nikdy

**5. Myslíš si, že rozvod byl nejlepší řešení tehdejších problémů u vás doma?**

- velmi často
- občas
- zřídka
- nikdy

**6. Zajímali se rodiče o Tvůj názor na vzniklou situaci a její řešení?**

- ano, zásadně
- ano, se snahou respektovat jej

- spíše ne
- vůbec ne

**7. Byl(a) jsi ovlivňován(a) ve svých názorech na vzniklou rodinnou situaci?**

**Pokud ano, kým?**

- ano, zásadně
- ano, trochu
- nemyslím si
- vůbec

**8. Změnilo se po rozvodu chování některého z rodičů vůči tobě/ sourozencům?**

- ano, zásadně
- ano, částečně
- nemyslím si
- vůbec ne

**9. Změnilo se po rozvodu nějak zásadně tvé chování vůči některému z rodičů?**

- ano, vůči matce
- ano, vůči otci
- ano, vůči oběma
- nezměnilo se

**10. Vinil(a) ses z odchodu rodiče?**

- velmi
- částečně
- téměř ne
- vůbec ne

**11. Změnilo se tvé chování vůči okolí, příbuzným, vůči kamarádům nebo spolužákům ve škole?**

- ano, zásadně
- částečně
- téměř ne
- vůbec ne

**12. Změnila vzniklá situace vztahy mezi tebou a ostatními sourozenci?**

- ano, zásadně
- částečně
- nemyslím si
- vůbec ne

**13. U koho jsi hledal(a) pomoc, podporu a pochopení v nově vzniklé situaci?**

- u jednoho z rodičů
- u prarodičů, jiných příbuzných
- u kamarádů, spolužáků
- u nikoho

**14. Jaká byla reakce prarodičů ze strany matky na vzniklou situaci?**

- absolutně pozitivní, snažili se pomoci
- víceméně pozitivní
- neutrální, nezajímali se
- negativní

**15. Jaká byla reakce prarodičů ze strany otce na vzniklou situaci?**

- absolutně pozitivní, snažili se pomoci
- víceméně pozitivní
- neutrální, nezajímali se
- negativní

**16. Snažili se ti nějak pomoci učitelé ve škole?**

- ano, významně
- ano, jen symbolicky
- částečně
- vůbec ne

**17. Zhoršila se v době rozvodové krize rodičů tvoje schopnost soustředění při plnění školních povinností?**

- ano, velmi
- ano, zpočátku
- trochu
- vůbec ne

**18. Měl(a) jsi po rozvodu rodičů obavy ze setkání se zbytkem (odloučené) rodiny?**

- ano, rozhodně
- ano, trochu
- jen občas
- ne, nikdy

**19. Byly s tebou projednány možnosti budoucí péče po rozvodu (zda zůstaneš s matkou / otcem, střídavě s oběma)?**

- ano, zásadně
- ano, trochu
- jen velmi okrajově
- vůbec ne

**20. Bylo respektováno tvoje rozhodnutí, s kým chceš zůstat po rozvodu rodičů?**

- ano, absolutně
- ano, částečně
- téměř ne
- vůbec ne

**21. Byl(a) jsi přítomen(na) soudnímu projednávání o budoucí péči po rozvodu rodičů? (zakroužkuj)**

ano  ne

**22. Byl(a) jsi podroben(a) psychologickému vyšetření během soudního rozhodování o budoucí péči? (zakroužkuj)**

ano  ne

**23. Žiješ po rozvodu rodičů...**

- s matkou
- s otcem
- ve společné péči (rodiče se rozvedli, ale stále spolu bydlí)
- ve střídavé péči (určitou dobu u matky, určitou dobu u otce)

**24. Bránil ti rodič, se kterým jsi žil(a), v návštěvách u druhého rodiče, který odešel?**

- ano, zcela
- ano, částečně
- téměř ne
- vůbec ne

**25. Jsi spokojený/á v novém uspořádání rodiny? Cítíš se dobře, šťastně?**

- ano, absolutně
- ano, převážně
- málokdy
- vůbec ne

**26. Našli si rodiče po rozvodu nového partnera?**

- ano, oba
- ano, matka
- ano, otec
- ne, nikdo

**27. Měl(a) jsi obavy ze vztahu s novým partnerem matky/otce?**

- ano, velmi
- ano, trochu
- téměř ne
- vůbec ne